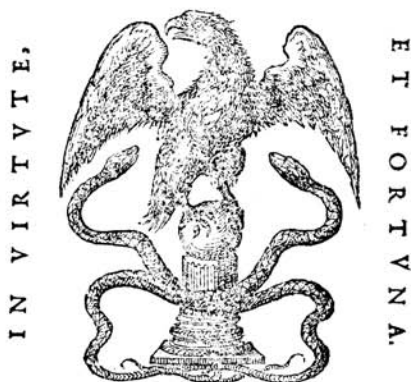

DE FINIBVS
HVMANORVM
ACTVVM COM-
MENTARIVS,

In c. Cum minister. 23. q. 5.

*Authore Martino ab Azpilcueta
doctore Nauarro.*

L V G D V N I,
APVD GVLIEL. ROVILLIVM,
SVB SCVTO VENETO.

M. D. LXXII.

Cum priuilegio summi Pontificis.

DILECTO FILIO

MARTINO AB AZ-
pilcueta, Nauarro Decre-
torum doctōri

PIVS PP. V.

DILECTE Fili, Salutem & Apo-
stolicam benedictionē. Dudum
à s^r.recor. Paulo Papa III. præ-
decessore nostro emanarunt lite-
ræ tenoris subsequēntis: Dilecto
filio Martino de Azpilcueta, decretorum Do-
ctōri, primariam cathedram iuris Canonici, in
vniuersitate studij Colimbriensis actu regenti.
Paulus Papa III. Dilectē fili, Salutem & apo-
stolicam benedictionem. Cū sicut nobis ex-
poni fecisti, tu vt aliis iuxta traditum tibi à Deo
talentum prodesse possēs, nonnullas lecturas su-
per voluminibus Decreti & Decretalium, non
sine maximis laboribus, & vigiliis, ad laudem
Diuini nominis, cuius ope literaræ rei, & Chri-
stianæ reipub. consuluisse & profecisse credis,
scribendo, composueris & compilaueris, easque
de proximo tuis propriis expēsis in lucem ede-
re, & imprimi facere intendas, pro parte tua no-
bis fuit humiliter supplicatum, vt tibi, quòd le-

A 2

cturæ huiusmodi absque tuo consensu imprimi
 non possint, vt tu tuarum vigiliarum effectu le-
 teris, concedere de benignitate Apostolica di-
 gnemur. Nos volentes te specialis gratiæ fa-
 uore prosequi, huiusmodi supplicationibus in-
 clinati, tibi que ad septennium à die quo tu le-
 cturas prædictas imprimi feceris, computan-
 dum, nullus alius per vniuersum orbem Chri-
 stianum constitutus, lecturas ipsas, vel earum a-
 liquam partem imprimere, aut imprimi facere,
 vel impressas in sua domo, aut alibi habere &
 tenere, nec illas vendere seu mutuò, aut ex do-
 no, vel aliàs donare possit auctoritate Apostoli-
 ca tenore præsentium de speciali gratia indul-
 gemus, districtius inhibentes in virtute sanctæ
 obedientiæ, & sub excommunicationis pœna co-
 ipso, si contrà factum fuerit incurrenda, omni-
 bus & singulis cuiuscunque status, gradus, ordi-
 nis & conditionis existentibus, & quavis etiam
 Apostolica auctoritate, aut facultate fungenti-
 bus, per vniuersum orbem constitutis, ne lectu-
 ras huiusmodi vel earum aliquam partem absque
 tuo expresso consensu & licentia septennio præ-
 dicto duntaxat durante imprimere, seu imprimi
 facere, aut vendere, seu donare præsumant. Non
 obstantibus constitutionibus & ordinationibus
 Apostolicis, ac quarumcunque prouinciarum,
 & locorum statutis, & consuetudinibus, etiam
 iuramento confirmatione Apostolica, vel qua-
 uis firmitate alia roboratis, necnon priuilegiis,
 indultis, & literis apostolicis, quibusuis prouin-
 ciis & illarum personis, ac vniuersitatibus & col-
 legiis

legiis etiam per nos & sedem Apostolicam, sub quibuscunque tenoribus & formis, ac cum quibusuis clausulis, & decretis etiam derogatoriarum derogatoriis, & aliàs quomodolibet concessis, confirmatis, & etiam iteratis vicibus in nouatis: quibus omnibus etiam si de illis eorũque totis tenoribus specialis specifica expressa, & indiuidua, ac de verbo ad verbũ, non autem per clausulas generales id importantes mentio, seu quæuis alia expressio habenda, aut exquisita forma ad hoc seruanda foret, tenores huiusmodi, ac si de verbo ad verbum infererentur, præsentibus pro expressis, & de verbo ad verbum insertis habentes, illis aliàs in suo robore permanens, hac vice dumtaxat specialiter & expressè derogamus, cæterisque contrariis quibuscunque. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die VIII. Ianuarij M. D. XXXXIII. Pontificatus nostri anno nono. L. De Torres.

Et deinde cum sicut nobis nuper exponi fecisti, tu qui sicut asseris, rogeris à multis, vt opera tua, tam prius edita, quàm nondum edita, quæ super iure Pontificio, & super pertinentibus ad declarationem illius habes composita, typis excudi faceres, idque facere proponas, vita comite & Deo iuuante, impensis tuis & te præsentem, quo correctiora, auctiora, & piëtiora prodeant, Nobis humiliter supplicari fecisti, vt in præmissis opportunè prouidere de benignitate Apostolica dignaremur: Nos te amplioris gratiæ fauore profecqui volentes, huiusmodi supplica-

tionibus inclinati, Apostolica auctoritate tenere præsentium declaramus, intentione nostram esse, vt dicti Pauli prædecessoris litteræ, quæ de lecturis loquuntur habeant etiam locum in alijs commentarijs, libris, & tractatibus quæ tu edideris, super his quæ pertinent ad præfati iuris Pontificij declarationem. Non obstantibus omnibus supradictis, quæ idem Paulus prædecessor in dictis præinfertis litteris voluit non obstare. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die xviij. Maij. M. D. Lxxi. Pontificatus nostri anno sexto.

B. De Castro.

P. Iarus.

ILLVSTRISSIMO

EXCELLENTISSIMOQUE

D. DON GABRIELI A CUEVA,
Duci Alburquerqueñsi, Gubernatoriq;
Mediolani &c. iustissimo pientissimoq;
Principi,

MARTINVS AB AZPIL-
CVETA DOCTOR NA-
VARRVS S. P. D.

IBELLVM huc, pre-
cellens Princeps, excellen-
tia tue dicare constitui, vt
vel hoc signo exiguo insi-
nuem maximam, qua in te,
inque tuos omnes sum, sem-
perque fui obseruantiam & pietatem. Eò ma-
ximè, quòd non solum Martis armis arma Chri-
sti miscntes & preferentes, nouistis fortiter
pro Christo, proque vestris Regibus in eorū re-
belles in bellis pugnare, vincere, trophæaque re-
ferre, sed etiam in pace Respub. ita Christianè mo-
derari, vt prima, eadèmq; summa sedes Apo-

A 4

stolica semper & summè coleretur. In tuos, in-
quam, omnes, præsertim in illum Max. Ducem
patrem tuum Beltrandum à Cueua, filium pri-
mogenitum alterius Beltrandi à Cueua, qui e-
gregia in suum Regem, à quo multi Principes
defecerit, fidem, insignique virtute militari Re-
gna Castelle suo Regi cum primis seruauit. In
patrem, inquam, tuum, patruósque tuos, Pe-
trum à Cueua & Ludo. à Cueua, quorum ille
summus Machinarum bellicarum Cæsar, hic
summus militum prætorianorum eiusdem Præ-
fectus fuit. Quorum fortia gesta toti sunt orbi
nota. In amitas item tuas Illustrissimas, præser-
tim illam Donnam Maiorem, quæ nupta Illu-
strissimo Petro à Nauarra Mariscalo eiusdem
Regni: feliciter peperit alterum Illustrissimum
Petrũ à Nauarra Marchionem Cortensem Sum-
mum omnium iudicio in bellis ducem, & in pa-
ce gubernatorẽ. Quos omnes, ecclesiastico splen-
dore frater germanus eorum ille Illustrissimus
Cardinalis Bartholomæus à Cueua exornauit.
Cuius animi magnitudinem, & in rebus, cum
priuatis, tum publicis gubernandis prudentiam
& vigilantiam, ac in bene constitutis firmitatem
& constantiam: inque suam opem implo-
rantes, præsertim nobiles & egenos, omnimo-
dam pro sua industria, & in Pontifices Ma-
ximos

ximos & Reges Catholicos gratia: próque suis facultatibus beneficentiam, & eleemosynam, nemo non laudat in vtraque Hesperia. Cause dedicandi præfatæ accessit altera. Nempe vt epistolam apologeticam materiæ libri affinem, quam dudum ad te scripseram: quàmque audio à nonnullis mendosè transcriptam, ei annexerem correctam. Simul vt enarrem, non quidem tua fortia in Germania & Africa contra Christi hostes gesta, sed vt in vtilitatem Christianam euulgem omnibus scripto, vt multis euulgavi verbo, rationem illam arcanam, à circumstantia finis (quæ materia libri est) desumptam: quam mihi miranti, cur tantopere tua familia Christi & Ecclesiæ præcepta seruabat olim aperuisti, videlicet, Quòd inseruituros tibi præmonebas, te non tantum gentilitia & innata, sed etiam ascititia, eadèmq; religiosa militia militem; oportere tuatuorumque militari virtute Christo Regique placeretis: idque fieri non posse ab eis, qui sitim, inediam, ieiunia, vigilias, & alios labores militares simul & ipsam mortem, cum ratio militaris id posceret, ferre non possent, neque ab his qui præcepto, & imperio ducum promptè parere nescirent. Ideoque necessarium esse, vt qui tibi essent inseruituri, assuescerent Christi omnium

maximi ducis & Regis, Ecclesieque sue imperio, præceptisque parère, ac consequenter ieiunia, vigiliis & alia duriora, quæ Christiana virtus requirit, vsque ad mortem ipsam ferre, Tantòque magis à te illos dilectum, æstimatumque iri, quò magis nosceres eos Christo, Ecclesieque audientiores. Quo factum fuit, vt nulla ratione etiam mea sententia iuridica persuadere potuissem, cuidam tuo à pedibus deferenti ad me tuas litteras Pampilona in domum natalis meam, plusquàm terdecim miliaribus Italis distantem, sub noctem vnius diei quadragesimæ, vt cœnaret: immo nec mane insequentis diei, ad te reuersurus, vt ientaret. Quo vtinam exemplo omnes duces militares, omnesque patresfamilias moueremur, ad considerandum, & reputandum id, quod, Iob docente, omnes scimus. videlicet, Vitam nostram esse militiam super terram, & docente ipsomet Christo, Regnum cælorum vim pati, violentosque rapturos illud: ad considerandum, inquam, hoc, eo hortandum nos primo, deinde nostros; ad abnegandum nosmetipsos, id est, appetitus nostros Christi voluntati rebelles; & ad tollendas cruces nostras, id est, ad promptè subeunda illa, quæ noster vetus homo, siue carnis sensualitas, iudicat esse mala, nouus verò, qui secundum spiritum

tum

tum rectum est, bona, quò peccatis mortui, semper vivamus & moriamur Iesu Christo Domino nostro, qui te pientissime Princeps indies pientiore, sibi que gratiores unà cum dulcissima consorte tua, donna Iohanna de Albama, duce, Gubernatriceq; cum primis Christianissima, & mihi in Christo observandissima, efficiat, Amen.

Rome.

DE FIN

DE FINIBVS HV-
MANORVM ACTVVM
COMMENTARIVS,

In c. Cum minister. 23. q. 5.

August. in Quæstionibus Exodi.

Cum minister iudicis occidit eum, quem iudex iussit occidi: profectò si id sponte facit, homicida est: etiam si eum occidat, quem scit à iudice debuisse occidi.

S V M M A R I V M.

Finium humanorum actuū cognitio, ad rectè uiuendum, & examinandam conscientiam necessaria. nu. 1.

Finis cuius malus, ipsum quoque malum. Et finis cuius bonus, ipsum quoque bonum. num. 1.

Gratianus aliqua tribuit utiliter Augustino contrarius Erasmo, qui multa ei damnosè adimit. nu. 2.

Finis uerbum masculino & sceminino genere profertur. num. 2.

Intentio est actus uoluntatis, & qualis. nu. 2.

Finis exactè diffinitur, & declaratur. num. 3.

Bonum duplex, uerum, & apparens. Idque triplex, honestum, delectabile, & utile. num. 3.

Verbum propter quatuor causas significat, efficientem, finalem &c. num. 3.

Finis,

- Finis, & medium potest esse idem, diuerso respectu. nu. 4.*
Finis primò duplex, ultimus & medius. Vltimus itè du-
plex, verus & falsus; Medius item duplex. num. 4.
Bonum quoddam propter se tantum amabile, quoddam
propter aliud tantum, quoddam propter se, & pro-
pter aliud; & quæ sunt illa. num. 5.
Bonum delectabile propter se amabile. num. 5.
Finis iterum duplex; cuius, & quo. num. 6.
Finis tertio duplex; operationis, & operantis. num. 7.
Finis, quarto duplex, bonus, & malus, cum suis diffinitio-
bus. num. 8.
Finis quinto, duplex, principalis, & minus principalis,
cum suis diffinitionibus. num. 9.

Icturus de humanorū actū
 finibus, quorum cognitionem
 pridem diximus esse necessā-
 riam ad rectè viuēdum, & re-
 ctè examinandum conscientiam, ac confi-
 tendum peccata, in repet. c. inter verba. 2. q.
 3. nu. 289. delegi pro dicendorū fundamen-
 to cap. hoc, Cum minister. 23. q. 5. ex qua-
 sitionibus patris nostri grauissimi Augusti-
 ni super Exodo desumptum. Partim quòd
 eius opem vt imploramus; ita etiam spera-
 mus. Partim quòd in variis variorū regno-
 rum academijs prælegendo, frequentissimè
 illud citabamus, ad fundanda illa duo Boe-
 tij Topic. loca videlicet, Cuius finis malus
 est,

est, ipsum quoque malum est. Et cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est. Quæ facilè deducuntur ex eo, quatenus probat, ministrũ iudicis peccare, occidendo hominem, etiam illius iussu, in finem vindictæ priuatæ. Quia is finis malus est. Non autem si occiderit in finem vindictæ publicæ: Quia is finis bonus est.

Præmoneo in primis lectorẽ, caput hoc esse quidem à Gratiano desumptum ex August. super Exod. sed non ex vno loco tantum, sed ex duobus. videlicet ex q. 71. sub finem, & q. 79. neque tam quoad verba, quàm quo ad sententiam: vt palam est legenti omnes eius quæstiones super Exod. & conferenti caput hoc, cum præfatis duabus quarum tenores breuitatis gratia non refero: Facio tamen certiore in eis non esse verbum, sponte, huic insertum, licet sit verbum, volens, & verbum, per voluntatem: quæ satis illi æquipollent in d. q. 79. Quæ tamen non sunt ita latè accipienda, ac significatio eorum patet. Alioqui enim probaret hoc capitulum, peccare omnes exequutores pœnarum sanguinis, qui voluntariè occidunt, vel mutilant eos quos iustè iudex occidi iubet. Quia sponte, volentes, & per
volunt

voluntatē suam id faciūt. Quod est cōtra c. Non est crudelis. c. Qui malos, & c. Homicidas, infra ea. causa, & q. & falsum ac contra consuetudinē omniū totius orbis Christiani confessoriorum; qui passim absoluūt iustitiæ ministros, qui authoritate publica in id deputati, occidunt, & mutilant ad id patiendum damnatos, licet non proponant ab eiusmodi officio perpetuo abstinere; Quod iustè facere nequirent, si id verum esset, ob defectum iustæ contritionis, quæ huiusmodi propositum exigit. c. Negociū. de poen. dist. 5.^a & latius tradimus in Manuali cōfessoriorum. cap. j. post prin. Quare intelligenda sunt solūm de illo qui voluntariè ad propriam vindictam vel aliū finem malum occidit eum, quem iudex iustè iubet occidi. Quæ intelligentia satis colligitur ex prædictis duabus quæstionibus Aug. & ex consuetudine quamplurimorum doctorum, qui caput hoc passim allegant, ad probandas illas regulas Boetij in Topicis, citati à S. Tho. I. Sec. q. 18. artic. 4. Videlicet, Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. Et cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est. Quarum priorem probat secundum intelligentiam prædictam iuxta sensum

a c. Penitentia. &
c. Satisfactio. de poen. dist. 3.

sensum directum: quatenus habet malè facere illum exequutorem iustitiæ, qui damnatum etiam iustè, occidit sponte, id est voluntariè secundùm voluntatem propriam, ad vindictam propriam, vel alium malum finem. Posteriorè autem probat; quatenus iuxta sensum indirectum, & à cōtrario collectum, habet non peccare illum exequutorem iustitiæ, qui occidit condemnatū iustè, ad finem vindictæ publicæ: qui est bonus: quia interest reipublicæ maleficia puniri. l. Ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil. ^b Quorum regularum prior quæ iuxta sensum directum hinc colligitur. f. Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est: sine vlla exceptione, in vniuersum est vera: Altera verò, frequenter fallit: vt infrà dicitur. Quia cum bonum constet ex integra causa, vt Dionys. ait, in c. 4. de diuinis nominib. post Arist. lib. Ethic. & S. Tho. i. Sec. q. 18. art. 4. in fi. non sufficit boni finis circūstantia, quò actus sit bonus. Quia verò, vt ipsimet aiūt, malum ex quocumque defectu fit, & ideo dicitur fieri modis infinitis, sufficit mali finis circūstantia, quò actus sit malus.

Ex hac præmonitione colligitur, Gratianum virum grauisimum, & rei theologicæ callent

b c. v. fama de sen. excom.

callentissimum, & quendam alium, contrario modo sese ad Augustini opera habuisse. Quoniam Gratianus multa quæ non sunt eius, ad verbum ei tribuit. Ille autem alius, multa quæ ad verbum à plerisque omnibus ei tribuuntur, ademit, censendo nō esse ipsius. Cuius censuræ non pauci adhæserūt. Quod fuit in causa, vt ipse quoque cum ante 27, annos scriberem, cōmentaria in tres posteriores distinctiones de pœnitentia, in exordio earū, in quo Gratianus tribuit August. librū de Pœnitentia, eius operibus insertum, licet ipsius censura illi contraria displiceret, eius tamen in hoc Iudicium appellarem sagax, & donum Diuinum. Hunc autem postea quàm in quodam suo libro deprehendi aliquot errores, à nemine ante me notatos, quos in Repetit. c. Quando. de consec. dist. i. notabili 18. à nu. 13. vsque ad nu. 32. prodidi ab hinc circiter 20. annis, anno vsque 1550. & postea quàm noui, & à piissimis, eisdemque eruditissimis viris accepi, quod magno cum ecclesiæ scandalo censuerit, aliqua communi totius ecclesiæ cōsensu accepta, & pro irrefragabilibus habita, non esse illorum authorū, quibus præfatus cōmunis consensus tribuit, admonéo

B

ipsum damnosè, saltem in sacris, & factorū authorum libris censendis, hallucinatū fuisse. Ideoque à censuris eius valde cauēdum, tanquam factis ab eo qui sacram Theologiam non à radice, neque à trūco, sed, quod eius opera demonstrant, à foliis, & floribus delibauit. Quod ipsum nostra atate facere, multos plus satis humanis, literis deditos, non solūm circa theologiam, sed etiam circa iuris peritiam videmus, dolentes quod non satis animaduertunt aliud esse; sapientiam, scientiam & sacræ theologiæ, vel facti iuris peritiam, hebraicis, græcis, aut latinis verbis prolata, vel scriptā, & aliud ipsam verborum, quibus profertur, & scribitur, significationem, & ideo aliam & longè maiorem operam impendendam rei cognitioni, neque sufficere impensam verborum significationi, cum à diuersis non fiat illatio. l. Papinianus exuli. ff. de minorib.

Dicam ergo breuiter, distinctè, ac aptè, quàm potero sine vllō fuco, & vlla ornatus cura, quid nam sit, & quotuplex actuum humanorum finis, quidque in eis operetur, & qui eorum illius ratione dicantur boni, & qui mali, qui peccata mortifera, & qui venialia, rudiùs quidem, barbariùs, & demi-

sius,

fius, sed longè breuius. neruosiùs, vtiliùs & clariùs prælucente, opémque ferente Christo, quàm Cicero in suis quinque libris de finibus bonorum & malorum, fide ipsius destitutus: & affectu gloriæ per orationis elegantiam quærendæ, instructus.

Verbū Finis, tam fœminino, quàm masculino genere inuenitur, iuxta illud Aeneid. i. quem das finem rex magne laborum. Et illud eiusdem Aeneid. 3. Hæc finis Priami factorū. Et est extremitas cuiuslibet rei: quod probant præfata Maronis dicta, & multæ leges. ff. & C. finium regund.^a In nostro verò proposito accipitur pro termino, & extremitate, in quam operatio vel intentio operarij se refert. Intentio autem operarij, est actus voluntatis: Non quidem ille, quo vult aliquid absolutè. Quia ille dicitur voluntas. Nec ille quo quiescit in aliquo. Quia ille ad finitionem spectat: sed ille, quo vult aliquid tanquam terminum alicuius rei in illud ordinatæ. Vt subtiliter declarat S. Thom. i. sec. q. 12. artic. 1. ad 4.

Diffinitur autem finis, iuxta mentem Aristot. 2. Physic. S. Tho. & aliorum in 2 lib. sent. dist. 38.^b esse bonum, verum vel apparet, quod propter se appetitum, facit, vt

*a & c. finē
litibus. de
dolo & com
sum. & l.
propteran
dum. C. de
iudic.*

*3
b & eius
dem S. Tho.
1. sec. q. 12.
artic. 1. &
2. & q. 13.
art. 3.*

aliud propter ipsum appetatur. Vt pridem diximus, sed non ad eò exactè, in repet. c. Inter verba. II. q. 3. nu. 195.

Dixi bonum, pro genere. quia omnis finis est bonum quoddam, sed non contra, omne bonum est finis. Dixi verum, vel apparens, eò quòd vt aliquid sit finis, & quiddam appetibile, satis est, & requiritur, quòd sit verum bonum, vel apparens. Ita quòd sit bonum, vel appareat aliqua ratio, quare videatur bonum, iuxta illud Philof. 2. Phisic. Finis est bonum, vel apparens bonum^a. Idque triplex esse. s. honestum, delectabile, & vtile. vt S. Thom. I. par. q. 5. art. 5. ^b Dixi, propter se appetitum, quia si solùm propter aliud appeteretur, esset quidem mediũ ad finem, sed non finis.

^a Et S. Th.
I. sec. q. 8.
artic. 5.
^b Et I. sec.
q. 74. artic.

Dixi, facit, vt aliud appetatur propter ipsum, Alioqui enim non esset finis & terminus: quicquid dixerint Greg. Ariminensis, & Gabr. in 2. dist. 38. quibus vbi suprà non contradixi.

Per verbum autẽ, Propter vt ait S. Tho. 2. sec. q. 27. artic. 1. quatuor causæ significari possunt. Finalis, formalis, efficiens, & materialis, ad quam reducitur etiam materialis dispositio, quæ non est causa simpliciter, sed

secund

secundùm quid. Quatuor enim sunt causæ diligēdi, & appetendi aliquid propter aliud, & vt dicatur Finis; puta, Finalis, vt medicina propter sanitatem, Formalis, vt homo propter virtutem, quia virtute formali est bonus, & ita diligibilis. Efficiens, vt filius alicuius ob patrem. Dispositio quæ reducitur ad genus causæ materialis, vt beneficus propter beneficia, quæ ad id mouent.

Ex quibus infertur quòd vt aliquod bonum sit finis, non oportet vt id non appetatur ob aliud. Vnū enim & idem diuersis rationibus potest esse mediū, & finis: vt temperantia quæ per ieiuniū quæritur ad melius seruiendum Deo, respectu ieiunij, est finis, & respectu Dei medium. Id quod latius mox apparebit.

Finis autem diuiditur primò, in vltimū, & mediū. Vltimus est, qui propter se ipsum tantum amatur. & hic est duplex. Alter est verus vltimus, & omniū supremus, & vnus omnium creatorum scopus, qui propter se tantum, & non propter aliud est amabilis. Qualis solus Deus est, vt docet S. Thom. 2. sec. q. 27. art. 1. Quippe qui super omnia est diligendus. Deut. 6. Matth. 22. Marc. 12. Alter est falsus, quem falsi homines pro sua

falsa imaginatione impudētissimè, stolidifimèque tacitè vel expressè fingunt, & adorant. iuxta illud Apost. Quorum Deus venter est, ad Philip. 3. Qualis est voluptas Epicureo. In quem Cicero duos libros prædictorum quinque ferè prodegit.

Finis medius, est qui propter se & propter aliud amatur. Qui est duplex. Alter verè medius, ille s. qui verè est propter se, ac propter aliud amabilis. Quales sunt virtutes, & omnia honesta. secundum Ambr. lib. 1. de offic. ^a Alter falsè medius, ille s. qui non potest esse amabilis propter se. Qualis est pecunia: vel non est amabilis propter aliud.

*a. & S. Th.
1. par. q. 5.
artic. 6.*

5 Qualis est Deus. Quæ autem propter se, & propter aliud, rectè amari queunt, sunt omnes scientiæ speculatiuæ, secundum Arist. Metaph. ^b & virtutes morales aliæque honesta secundum Ambr. lib. 1. offic. ^c Hæc siquidem, iustè possunt amari propter se tantum, & iustiùs propter Deum, vel alios fines eis superiores. An autem delectabilia sint talia, quæstionis est. Nam S. Thom. 1. sec. q. 4. art. 2. ad secundum. ^d ait Delectationes esse propter operationes. At in eadem 1. sec. q. 2. art. 6. ad 1. dixi, delectationes propter se appeti, & non propter aliud. Si li, propter, causam final

*b Et S. Th.
1. sec. q. 3.
artic. 6.
c & S. Th.
1. par. q. 5.
artic. 6.*

*d Et in
Summa cõ-
tra Gensil.
lib. 3. c. 26.*

finalem fonet. Immo in arg. i. alleg. Aristot. 10. Ethic. docentem Ridiculum esse ab aliquo quærere, propter quid vult delectari cum palam sit, quòd propter ipsam delectationem, & hoc videtur verius per latè tradita à Caiet. in d. art. 2. vbi pulchrè dicta S. Thom. conciliat, dicens, Bonum diuidi in bonum propter se, & bonum propter aliud. bonum autem propter se, in bonum honestum, & delectabile, & ita salus & vita, quæ ad delectabilia reducuntur à Boetio lib. 2. prosa 2. de Consolat. sunt de genere bonorum, quæ propter se solùm iustè appeti possunt, id quod ad multa multum perpendere oportet. Cætera verò bona, quæ vocantur vtilia, non sunt amabilia propter se, sed solùm ob aliud, qualia sunt, bona pecuniaria secundum eundem S. Tho. in d. art. 6. ad 2. Qualia etiam honoraria, s. honor, fama, & gloria iuxta eundem 2. sec. q. 132. art. i.

Secundò, diuiditur finis, in finem cuius, & in finem quo, quorum membrorũ nomina à Ciceronianis parum probantur. Finis cuius, est id in quo est ratio boni. Finis autè quo, adeptio & possessio, siue vsus eius. Vt avari, finis cuius, est pecunia, in qua est ratio boni. Et finis quo, est adeptio, possessio &

24 DE FIN. HVM. ACTVVM

vſus eius, vt declarat S. Thom. 1. ſec. q. 2. art. 8. Et ita finis cuius, totius humanæ vitę ipſe Deus eſt, in quo ſumma & infinita ratio boni eſt. Beatitudo autem, qua beati videntes eum, eo ipſo fruuntur, eſt finis quo.

7 I I I. Finis diuiditur in finem operationis, & in finem operarij, ſeu operãtis. Finis operationis eſt obiectũ, in quod ſuapte natura ipſa dirigitur. Finis operantis eſt, in quem per operantem dirigitur operatio. Vt cum quis ædificat domũ, quò locãdo eam, lucretur; ipſa domus eſt finis operationis. Finis autem operantis, eſt lucrari, quod per locationẽ intenditur. Qua diuiſione ad graues difficultates diſſoluendas multis in locis D. Thom. vtitur præſertim in 2. diſt. 1. q. 1. art. 1. & 3. & diſt. 36. q. 1. art. 5. ad ſecundum. & diſt. 38. art. 2. & in quarto diſt. 16. q. 3. art. 1. q. 2. ad tertium & 2. ſec. q. 141. art. 6. ad primũ

8 I I I. Diuiditur finis in bonũ, & malum. Bonus finis eſt bonum verum aptum medio quo quæritur. Non enim poteſt eſſe bonus finis niſi verè bonum. Nec ſufficit quòd ſit verè bonum, niſi medio quo quæritur, ſit aptum. Non enim eſt bonum diligere Deum propter pecunias, vt infra dicitur. illud autem eſt bonum aptum; quod eſt obiectum

obiectum actus, in quod ille suapte natura dirigitur, aut aliquid aliud illo melius. Finis vero malus est malum culpæ, vel bonū medio quo quæritur ineptū. Finis enim in quantum huiusmodi, superior est medio, in quantum huiusmodi, secūdū D. Th. 1. sec. q. 1. art. 1. ad 1. At malum est inferiora superioribus præponere: immo & æquare c. statuimus, & c. solitæ. de maior. & obed. Quia omnia inordinata mala sunt; cum nihil debeat esse inordinatum §. Si vero, ver. Inordinatū autem nihil. ^e Et quia ea quæ à Deo sunt, ordinata sunt. ad Rom. 13. ^f Et quia prædia inferiora non debent dominari superioribus; sed eis subseruire. l. 1. §. Sicut. & l. 2. in princ. ff. de aqua pluuiæ arcen.

*e Anthy.
de here. &
Falc. cap. ad
hoc. 86. dif.
f Extrava.
vnam san-
ctā. de ma-
ior. & obe.*

9 V. Diuisio finis, eadēmq; maximi ponderis est, in principalem & minus principalem. Principalis est finis propter quē solum, vel tantum propter illum, ac propter alium fit opus, saltem quoad actionē operis. Dixi, solum, ad significandum esse aliquos fines principales totales. Qualis est virtus respectu operis, quod quis facit eo solo quòd est honestum: vel quòd recta ratio id dicat. Dixi, vel tantum propter illum ac propter alium; ad significandum esse aliquos fines

principales, qui sunt partiales & nō totales,
 Quales sunt illi duo fines ieiunij, ieiunantis
 aliquo die quatuor temporum, quadragesi-
 mæ, ad satisfaciendum duplici præcepto, quo
 illud præcipitur: videlicet præcepto de ieiunando dies quatuor temporū. de quo in c. i.
 2. & 3. 76. di. & præcepto de ieiunando qua-
 dragesimam: de quo in c. quadragesima. de
 consec. dist. 5. Addidi, saltem quoad actionē
 illius operis: ad comprehendendum finem
 principalem cōcurrentem cum alio maio-
 re, & principaliori. vt cum quis ieiunat, die
 ad id indiçto, vt obediat præcepto Eccle-
 siæ & placeat Deo. Nam licet finis Deo pla-
 cendi sit quiddam maius, & principalius
 quàm obedire. Quippe quod est actus cha-
 ritatis, quæ præcellit omnes virtutes. c. cha-
 ritas. 2. de pœnit. dist. 2. tamē quoad hoc est
 quadam tenus par obedientiæ. Finis minus
 principalis est dispositio, siue impulsio, ad
 faciendum aliquid propter aliud, siue sine
 illa id fieret; siue nō. Quales sunt, timor in-
 ferni, & spes paradisi: quibus quis ad aman-
 dum Deū propter seipsum mouetur. iuxta
 mentem S. Tho. in 2. sec. q. 27. art. 1. qui autē
 eam reduci ad causam materialem: & quod
 non est simpliciter, sed secūdum quid. Dixi;
 siue

siue sine illa &c. ob multos fines minus principales operum, sine quibus ea non fierent. Qualis est negotium alienum eius qui venit Romam, ob grande aliquod negotium proprium, & non venisset, nisi aliquis aliud minus, cum aliquo salario ei commisisset. Eiusmodi enim aduentus finis minus principalis, est negotium alienum, licet sit causa sine qua id non accidisset,

S V M M A R I V M.

- Finem ob aliquem hominem, & alia omnia agere, sed alia & alia ratione. num. 10.*
- Finis à quo actus suam speciem sortiuntur, qui finis est primus in intentione, licet quando est alius ab obiecto sit ultimus in executione. num. 10.*
- Finis de ultimo uitæ humanæ inquisitione Aristotelis non adeo magnificianda &c. quia facile aliunde discitur. numero 11.*
- Beatitudo in quo consistit, & quid sit essentialiter. nu. 11.*
- Beatitudo in nulla re creata consistit, etiam iuxta naturalem rationem: non in diuitiis, non in honoribus, non in fama & gloria, nec in potentia, non in ullo corporis uel animæ bono, nec in uoluptate, licet inhereat animæ, sed in solo Deo, qui eam producit. num. 12.*
- Beatos multos falsè dici. num. 13. Et est duplex re, & spe consummata patriæ, & consummanda uiæ: & hanc tales, & tales habere. num. 14.*
- Beatitudinis titulo, qui & qua ratione iustè gaudeant. numero 14.*

Finem

- Finem aliquem esse ultimum humanæ uitæ etiam naturali ratione probari. num.15.*
- Finem ob ultimum, hominem omnia agere, non uideri uerum, contra S.Thom. nu.15.*
- Referri posse omnia quæ non sunt peccata in Deum. num.15.*
- Infidelium actus non omnes mali. num.15.*
- Referre in Deum nos omniâque nostra, actu uel uirtute, utile, sed non semper necessarium. num.16.*
- Mediorum in finem relato, fit uno actu, quandoq; pluribus, inter quæ plurimum distat. num.17.*
- Actus idem non potest esse bonus & malus, etiam diuerso respectu. num.17.*
- Relatio duplex, actualis & uirtualis, quæ diffinitur ex actû. num.18.*
- Gratiæ gratum facientis effectus quidam insignis. nu.19.*
- Referendi nos & nostra Deo, modus utilis. num. 19.*
- Fines duos ultimos etiam falsos, nemo uno & eodẽ tempore habere potest. num.20.*
- Fines ultimi falsi tot quot falsæ opiniones putant esse omnium amabilissima. num.20.*
- Deus firmiter necessario amandus, licet non feruentius & intensius. num.20.*
- Amat qui aliquid ita ut malit frâgere legem ad mortale obligantem, quàm desistere ab illo amore, peccat mortaliter. num.21.*
- Finem ultimum non ponit omnis in eo in quo etiã scienter mortaliter peccat. num.22.*
- Peccatur non habitu, sed actu: cum exemplo quotidiano. num.23.*
- Amare Deum æquẽ ac aliud uel minus cõparatiuẽ peccatum,*

catum, non autem simpliciter. num. 24.

Bonum, aliud propter se solum, aliud propter aliud solum, aliud propter se, & aliud amabile. num. 24.

Scire ut scias tantum, si & quando peccatum. num. 24.

AD diffinitionem, ac diuisiones 10
 prædictas addo, declaroque cō-
 clura, sequutus ordinem propo-
 sitionis earū. Primò quidem, ad diffinitio-
 nem finis positam num. 3. addo id quod S.
 Thom. post se ac alios in 2. lib. Sent. dist. 38.
 diffinit in 1. sec. q. 1. art. 1. & 2. Omnem homi-
 nem agere propter finē; immo & alia om-
 nia etiā naturaliter agentia. Secundūm phi-
 losoph. 2. Phisic. Sed aliter homo rationis
 particeps; & aliter rationis expertia. Homo
 quidem tanquàm sese ad illum libere sua
 voluntate mouēs. Illa verò naturaliter tan-
 quàm à natura ipso Deo mota. Illud item
 quod ipsemet in dist. q. 1. art. 3. determinat, s.
 humanos actus à fine suā speciem recipere
 iuxta illud August. de Eccles. morib. Secun-
 dum quod finis est laudabilis, vel culpa-
 bilis, opera nostra sunt laudabilia vel culpa-
 bilia. Quia finis qui est ab obiecto, licet sit
 vltimus in executione; primus tamen est in
 intentione. Quod clarius expressit in art. 1.
 & 4. & clarius q. 18. art. 18. art. 7.³ Quod nō
 latuit

*g & q. 20.
 artic. 2. ad
 secundum.*

latuit Bart. in l. Ambitiosa. num. 19. ff. de decret. ab ordi. facien.

- II Ad primam autem diuisionem finis positam nu. 4. in vltimū & medium; addo primò, Quòd operosa illa de vltimo fine, fœlicitate ac beatitudine inquisitio Aristot. in lib. 1. & 10. Ethic. & verbosa illa Cicer. in 5. libris de finib. bonorum & malorū. non est tanti faciendâ, quanti ego olim illam faciebam, imitatus gloripetas illos, qui malunt discere veritatem per ambages ex philosophia ethnicorū obscura, & nubila, quàm re cta ex Euangelio claro & sereno à sacris doctoribus exposito. Quoniã ex 1. Ioan. 4.^b facillimè colligitur finem vltimum cuius, omnium in quo beatitudo nostra consistit, esse ipsum Deum, increatū, summè, infinitèque bonum. Vltimum autem finem quo esse beatitudinem siue fœlicitatem animæ inhærētem creatam, qua prenditur, & in fruitionem habetur vltimus ille finis cuius: vt ante pòstque alios declarat S. Thom. in 1. sec. dicta. q. 1. art. 7. Et quòd beatitudo siue fœlicitas essentialiter est visio Dei, cum illa mira fruitione, quam iuxta Esa. cap. 64. & Pau. 1. ad Cor. 2. Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, vt rectè

b Et Magistro Sent. S. Thom. Scoto & aliis in 4. dist. 49. & S. Thom. in 1. sec. q. 1. 2. 3. & 4.

rectè placet S. Tho. in dicta q. 3. art. 8. vel fruitio cum visione vt subtilissimo placet Scotto, in dicta q. 49.

Addo quòd S. Tho. ante póstque alios ¹² in dicta q. 3. monstrat esse impossibile, non solum iuxta rationem fidei catholicæ, sed etiam iuxta naturalem beatitudinem nostram, consistere in alio quàm in ipso Deo, in quo summa & tota ratio vniuersalis boni consistit; dum in art. 1. ostendit, non posse consistere in diuitiis. In secundo, quòd neque in honoribus, licet diuitiis meliores sint. In tertio, quòd neque in fama & gloria. In quarto, quòd neque in potentia. In quinto, quòd neque in vilo corporis bono, cum & salus, & alia corporis bona ordinètur ad animæ bonum. In sexto, quòd neque in voluptate, etiam quàm libet honesta. Et in septimo neque in aliquo bono animæ, quàmuis animæ inhæreat beatitudo, qua prenditur & possidetur id in quo illa cōsistit, nempe ipsemet Deus. In octauo, quòd neque in vilo alio bono creato, sed in Deo ipso increato, qui creauit nos: quique beatitudinē in animis beatorū facit, iuxta illud Aug. 1. de doctrina Christia. Illis rebus fruendum est, quæ nos beatos faciunt. vt declarat S. Thom.

Thom. in dicta quæst. 3. artic. 1.

- 13 Quare, iure rideamur, qui ob quàmlibet magna fortunæ, corporis, vel animæ bonæ, gaudemus appellari fœlices, antequàm Deū intueamur, & antequàm sciamus, nos esse illi per gratiã suam acceptos. Quod nemo nisi reuelante domino scire potest. Eccles. 9. ¹ Immo & antequàm probabiliter eam nos esse consequutos, & cōseruare coniciamus. Quin etiam scientes, vel scire debentes, ea nos carere, ideo quòd nouerimus nos in squalido culpæ mortiferæ reatus statu iacere: parum memores illius Seuerini libri de Consolat.

i. c. sm.
de purgat.
cano. & ca
none. sess.
6. concilij
Trid.

Quid me fœlicem toties iactastis amici?

Qui cecidit stabili non erat ille gradus

& illius Parthenicæ Marianæ,

Fœlices quicumque istis à syrtibus altam

Visuri pacem, sunt in loca tuta recepti.

Nã neq; mens vllã secus est habitura quietã

Nec latos sensura dies, nec dulcia secla.

- 14 Nolumus tamen negare, posse appellari beatos & fœlices illos, qui gratia Dei gratiã faciente fruuntur: etiam si paupertate opprimantur, morbis cruciëntur, & ignominia, ac tyrannide pessundentur. Illos item, qui non abeunt in consilio impiorum; & in via peccatorum

catorum non steterunt. Pſal. 1. & quorū remiſſæ ſunt iniquitates. Pſal. 38. Qui timore caſto Deum timētes, ambulat in viis eius, Pſal. 127 & qui immaculati in via ambulat in lege Domini, Pſal. 118. Beatos, inquā, ſpē, non re, beatitudine conſummata, non conſummata, viæ, non patriæ. Sed nec volumus damnare peccati, omnes qui cuiusmodi epithetis & titulis ſcælicitatis, & beatitudinis ornari gaudent, modo non gaudeant eis quatenus ob malum culpæ, vel ob bonum falſum tribuuntur; aut ob ipſam laudem ſolam, non referendo eam in alium finem aptum, etiam ſi ob vera bona illa contingat, iuxta ea quæ pridem in dicta repe c. Inter verba. 11. q. 3. nu. 335. ſeruanda diximus, in acceptanda iuſtè laude humana; & ſummatim retulimus in Manuali cap. 23. nu. 18. De numero quorum iuſtè ſe beatos appellari gaudentium, ſunt qui ratione dignitatis interioris, veræ, vel præſumptæ, vel exterioris, cui virtus animi reſpondet, vel reſpondere præſumitur, vel qua eſt ei reſpondendum, obligat vel incitat cuiusmodi appellationē acceptant, gratias Deo agentes quòd dederit eis illa ob quæ laudantur, aut indolentes quòd nil eorum, vel certè nō tantū,

C

quantum putantur habere, habeant. arg.c.
 1.40.diff.adun&to c.Inter verba.11.q.3.

15 Addo terriò quod idem S Tho. in dicta
 q.1.art.4.probat efficaciter, esse aliqũ vlti-
 mum finem humanæ vitæ: non solum s̄ de
 catholica, sed etiã illa ratione naturali quòd
 finis habet rationem boni, quæ infinitũ tol-
 lit.iuxta Philos.2. Metaph. Immo & in art.
 6.tenet, omnia quæ vult homo, velle pro-
 pter vltimũ finem. Quod tamen nobis non
 videtur certum, etiam subintelligendo for-
 maliter vel virtualiter; quicquid Caiet. ibi
 dicat soluendo argumenta Scoti in 4. dist.
 49.quæ tamen, nostra sentētia, minime sol-
 uit. Et corroborantur, Tum eo quòd pecca-
 ta quæ peccamus, neque referimus, neque
 sunt referibilia in vltimum finem, secũdum
 omnes, & tandem Caiet. 1. sec. q. 8. art. 3. & q.
 100. art. 10. Vbi ait, omnia, quæ non sunt pec-
 cata, esse in Deum referibilia; non tamẽ il-
 la. Tum quia licet operari, propter id quod
 est per se amabile, nõ referendo illud in fi-
 nem vltimum, vt infra dicemus. Tum quia
 multi multa volunt, & operantur etiam for-
 maliter, & actualiter propter id quod est, &
 sciunt esse cõtrarium vltimo fini, & eius af-
 sequitioni: puta omnes qui peccant morta-
 liter

liter scientes id impedire adeptionem eius. Tum quòd alioqui omnia opera infidelium, qui gloriam vel falsum Deum suum vltimum finem putant, essent peccata, ob mali finis circumstantiam. Quod est contra eundem S. Tho. 2. sec. q. 10. art. 4. Què ibi Caiet. latè defendit contra Greg. Arimin. qui communiter reprobatus in 2. sent. dist. 38. & seq. id affirmavit.

Adde quartò, vtilissimū quidem esse, 16
dicare omnia opera nostra huic vltimo fini, iuxta illud Psal. 44. Dico ergo opera mea Regi. Et omnia in nomine eius, qui est D. N. Iesus Christus facere ad Colof. 3. ^kNam & Perius fidei lumine carens, grauitè detestatur oscitantiam nostram, qui parum ob oculos hunc finem vltimū versamus, & minus in illum nostras actiones veluti sagittantes suas in suum scopum sagittas collinamus. Dum ita increpat,

K e, non licet. 26. q. 5.

*Est aliquid quò tendis, & in quod dirigis arcū,
An passim sequeris coruos, testaq; lutoq;
Securus quo pes ferat, & ex tempore viuis?*

Et dum subdit,

*Discite ô miseri, & causas cognoscite rerum.
Quid sumus, aut quidnam victuri gignimur?
Vtilissimum, inquam, est hoc facere: nō ta-*

men adeo in id obligamur, vt quoties id non facimus peccemus. Immo plurimū nocuerit credere omnia quæ facimus esse peccata, nisi in vltimum finem, qui est Deus, ea referamus. Proinde curemus facere illud, vt meritis crescamus; & hoc euitemus, ne scrupulis angamur.

47

Addo quintò, quòd multi putant se non facere relationem prædictam quam tamen faciunt: & multi contra facere, quam tamen non faciunt. Pro cuius rei intellectu, notandum: quòd hæc collimatio, siue relatio operum nostrorum, in vltimū finem, siue Deū & aliorum mediorum in alios fines, aliquando fit vnico actu, aliquādo pluribus. Fit pluribus, quando vno volumus finem, & altero, ea quæ sunt media ad finem. Vnico autem fit, quādo vno & eodem actu volumus finem, & media in illum, vt probat vterque S. Tho. i. sec. q. 8. art. 3. Plurimūmque refertur an hoc vel illo modo ea velimus. Nā quando finis est bonus & media mala, vel è contrario finis malus, & media bona, & vtraque volumus vno actu, totus ille malus est: Quia vnus & idem actus, nō potest esse bonus, & malus, etiam diuersis respectibus. Secundum communem opinionem, quam affirmat S. Tho.

Tho. in 2. sent. d. 40. q. 1. art. 4.^l At si diuissim vno actu quis vult orare, vel ieiunare, & altero vanam gloriã ex eo querere, prior actus potest esse bonus, licet posterior sit malus.

18 Notandum item, quod hæc relatio est duplex, scilicet actualis, siue formalis, aut expressa: cum vno actu, vel pluribus actualiter media referuntur ad finem, vt proximè dictũ est. Et virtualis aut tacita seu æquipollens. Quæ prætermiſſa operosa doctorũ disputatione, super hoc adhibita in 2. lib. sent. dist.

40. & attentis magnis argumentis Io. Maioris contra communem, in quam etiam S. Tho. inclinat ibidem, art. 5.^m diffiniri potest quod relatio, quæ tacitè resultat eò quod includitur in alia generali actuali antea facta; vel eo quod aliam actualem specialem consequitur. Vel eo quod inest actui aptitudo ad relationem talem, concurrente gratia habituali quæ ad eam inclinat. Exemplum primæ partis, est relatio illa tacita, quæ resultat ex eo solo quod quis facit bona opera, postquam generaliter aliquando dicauit & retulit omnia bona suæ vitæ opera, amoris vel obsequio Dei: aut cum professus fuit Christianismum, monachismũ, vel aliũ viuendi statum accepit: aut aliàs quandoquæque, &

l Et maior d. 7. q. 2. Catech. p. 7 Matth. c. 6. Iacob Simons in moralib. c. 12. apertus in hoc text. c. cum reuocatur. 32. q. 1. & ca si enim. de penit. dist. 2.

m Et Caiet. 1. sec. q. 22. art. 4. & q. 100. art. 10. & apertus ad propositum q. 8. art. 3. & q. 18. artic. 5. & 9. in ad dis. magn.

postea mentē cōtrariam non habuit. Exem-
plum secundæ partis, est relatio milliarium,
siue leucarum, & passuum itineris, quod sine
vlla Dei actuali memoria facit is, qui vadit
visere S. Iacobum in cōpostella, quæ resultat
ex eo quòd ipse illam visitationem vouit.
Exemplum tertix partis, est relatio bono-
rum operum eius, qui sine vlla Dei actuali
memoria facit in statu gratiæ gratū facien-
tis, & charitatis; resultans ex eo quòd sint
apta, vt in vltimū finem referantur: & sunt
ab eo, qui habet illum præ excellentē habi-
tum charitatis, & gratiam, quæ ad eiusmodi
relationē inclināt, vt S. Th. Maior. & Caiet.
vbi supra probant. Breuius etiam diffiniri
potest secundum Bonauenturam, quem se-
quitur Gabriel in dist. 41. col. 3. quòd virtua-
lis relatio vnus in aliud est illa, de qua in-
terrogatus operans, an tacitè illam sentiat?
Verè ac affirmatiuè respondere potest ita
sentire.

- 19 Ex his inferitur vnus fructus sæpe à con-
cionatoribus inculcandus illius fælicis sta-
tus in gratia Dei. Inferitur etiam piissimum
esse vt quisque nostrum frequēter Deo, no-
stro fini vltimo corde puro dicat multa do-
mine volo, nolo, dico & facio: quæ propter
se min

se minimè sunt amabilia, nec de se sunt mala, sine vlla tui, vel beatitudinis, vel alicuius virtutis, quæ iustus eorum finis esse potest actuali memoria; quæ mea fragilitas est. Quare imitatus Psalterium psal. 44 Ego ea omnia & alia opera mea, & me ipsum dico tibi regi & domino meo: proteſtorque me omnia illa velle, vt placeam tibi omniũ amabilissimo. Vtq; reuerear te omnium reuerendissimum. Vtq; aliquando tua visione, (quæ omniũ suauissima est) perfruar, vtq; hoc iusto fine virtualiter saltem præstita, recta sint, & honesta, inque tuum amorem referibilia.

Addo sextò, quòd quanquam vnus & 20
idem homo, vno & eodem tempore, nõ potest etiã falsè putare duos esse sibi vltimos fines, cuius, neque quo, quia id secũ pugnat, & compugnancia constare nequeunt. l. vbi repugnancia. ff. de reg. iur. " Licet item veri fines vltimi cuius, & quo non sint alij quàm prædicti, etiam iuxta solam rationem naturalem, vt probat S. Thom. 1. sec. q. 1. art. 7. tot tamen sunt falsi, quot aliquorũ falsæ opiniones, & peruersæ voluntates fingunt. Et toties diuersis temporibus plures habere potest vnus & idem, quoties suam sacrilegam

*n. c. si enim.
de venis.
dist. 2.*

opinionem in aliam in eo illi similem mutat. Quia unicuique id est talis finis vltimus, quod ipse putat esse omnium amabilissimum, iuxta illud Apost. ad Philip. 3. Quorum Deus venter est. Ideoque grauissimum idolatriæ genus est velle, vel appetere, vel amare aliquid aliud à Deo vero, tanquã omnium amabilissimum. Impiãque illa phrasis loquendi Virgiltana, ò Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit, Namque erit ille mihi semper Deus, &c. Quam quidam, nimium sese amantes, imitatur; dum sese, suos deos, suosque angelos appellant, finem sui amoris vltimum sese esse innuentes, cõtra illud Matth. 10. Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. Quod tamen intelligendum est de maiori amore, quoad firmitatem, non quoad intensiõnem & feruorem, vt in Manuali confessoriorum cap. 1. nu. 3. declarauimus. Quo à peccato excusantur plurimi qui longe tortius ac intensius amant sese, parètes, vxores, vel amicos, quàm vltimum finem Deum. Parati tamen saltem virtualiter, prius perdere illum feruentem, quàm diuinũ vt cumque calidum, si fors tulerit, vt alter eorum sit necessariò perdendus. Quo modo vtinam omnes; qui
 sic

sic amant, & sic loquuntur sint parati, vel saltem pæniteat eos non fuisse ita paratos: quò veniam confelsi, confequantur. Amen.

Qui tamè & omnes alij meminerimus, 21
quòd toties mortaliter peccamus, quoties ita pecuniam, honorem, amicos, cognatos, heros, duces, Reges, Imperatores, Episcopos, Papam, immo & nos, vitam ve nostram amamus: vt malimus legem, (quæ ad peccatum mortiferũ obligat) transgredi, quàm prædicta, vel eorum gratiam amittere. An autem id sit constituere tacitè, vel æquipol-
lenter, finem vltimum in eo quod præfert huiusmodi legi, quæstionis potest esse. Quia id videri potest alicui sensisse vterq; S. Thom. in sec. q. 88. art. 4. & seq. At ipse arbitror non constituere. Tum quia illi patres non exprimunt hoc. Tum quòd alioqui bis peccarent omnes, qui semel scienter mortiferè peccarèt. Quia transgredierentur legem: quod est vnũ peccatum: & ponerent finem vltimũ in eo; quod est alterũ. Tum quia multi peccāt mortaliter cognoscentes minimè in eo consistere finem vltimũ, licèt nouerint id esse illi exosum, & licèt à tentatione aliqua victi, agant illud, sciunt tamen, id non esse omnium amabilissimum.

42 DE FIN. HVM. ACTVVM

22 Adde septimò verè pœnitētem, & omnia peccata sua vt debet, confiteri volētem, recogitare oportere; num aliquādo & quoties eo animo, actu siue actualiter, aut virtualiter fuerit. Actualiter, inquam, vel virtualiter: Quia nō sufficit ad peccandū habitus, seu habitualiter, illo animo fuisse. Quia omnium sentētia non peccamus habitibus, sed actibus. Et qui eo habitu est, vt auctoritate propria vindicaret iniuriā, si ei fieret, vel rem haberet cum aliqua, si ab ea rogaretur; non peccat; si nullum super hoc alium actum produxerit. Quod etiā ex Cardinali S. Xisti pridem collegimus. in c. Quem pœnitet, de pœnit. dist. i. Alioqui enim etiam dormientes peccaremus contra Clementem de homicid.

23 Adde octauò, quòd ex verbis illis Christi: Qui plus amat &c. nemo colligat, eū, qui æque amat vltimum finē, qui est ipse Deus ac se vel aliā creaturam, non peccare. Tum quia comparatiuè æquè, vel minus amat Deum, quàm se vel alium, peccat, vt post S. Thom. 1. sec. q. 109. art. 3. diximus in Manuali cap. 11. nu. 8. Tum quia plus tenemur diligere illum quàm alios, & quàm nos ipsos, vt probat S. Thom. 2. sec. q. 27. art. 3. & seruatur præceptum

præcepta eius, plusquam nos, vitamq; nostram. iuxta illud: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suã, & sequatur me. Matth. II. Quo docemur, oportere nos perdere vitam; si aliter eum sequi præcepta eius seruando nequimus. Quæ catholica conclusio est, frequenterque per conuersiones inculcanda: Cum pãssim videre sit præcepta Pontificum, Regum, Regulorum, heroum, & amicorum inuulta, maioris haberi, quàm iuxta Christi: & hæc ob ea frangi. Dixi superius, qui æque vel minus amat Deum, comparatiuè. Nam qui sine vlla cõparatione ad Deum, minus, vel æquè amat eum, non peccat. Nõ enim omnis amor quo Deus amatur est malus, eo ipso, quòd nõ sit sic per omnia erectus, vt videtur præsupponere vterque S. Tho. in I. sec. q. 109. art. 3.

Adde nonò, quod ex hac diuisione prima colligitur esse aliquid, quod propter se solum, & non propter aliud, rectè amari potest. Et ita est vltimus finis, quod nequit esse rectè medius. Quòd solus ipse Deus æternus, immensus, omniumque principium & finis est. Est aliud, quod propter aliud solù, & non propter se rectè amari potest: & ita non potest esse rectè finis vltimus, neque medius.

44 DE FIN. HVM. ACTVVM

medius. Cuius generis sunt bona pecunia-
ria, & honoraria, & omnia quę dicuntur bo-
na vtilia. Aliud est quod propter se & pro-
pter aliud, rectè amari potest. Et ita rectè po-
test esse finis medius, & non vltimus. Cuius
generis sunt virtutes, scientiæ, & alia hone-
sta, immo & delectabilia; vt prædictum est
suprà nume. 4. & 5.

Ex quo infertur, errasse illos, qui dixerūt,
quendam peccasse in eo, quòd iura diuina,
& humana, vel artes liberales disceret, eo
tantum fine, vt sciret; non referendo id in
alium. Quia scientia est finis medius; qui
propter se solum, & propter aliud appeti po-
test, vt dictum est. Nec obstat illud Bernar.
li. i. Medit. quo illi mouebantur; Multi sciūt
vt sciant, & curiositas est. Quia intelligen-
dum est de illis, qui discunt scientiã ad glo-
riam vanam, vel alia vana, vel mala; Vel
non ideo, quòd scientia propter se solam,
est rectè appetibilis.

S V M M A R I V M.

*Fines & scopi ultimi, in quos viatores omnia referant,
duo sunt, nu. 25.*

*Finis operantis licet sit posterior fine operationis se-
cundum ordinem executionis, est tamen prior secun-
dum ordinem intentionis, & ita principalior nu. 26.*

Lxx

*Lex omnis iusta principaliter fit ob utilitatem publicam
quàm priuatam. num. 27.*

*Antinomie quaedam graues conciliantur nouè nume. 28.
& 29.*

*Legibus aliquot cur renunciari potest : licet principa-
liter publicam utilitatem quàm priuatam respiciant.
num. 29.*

Fortunius Cantaber laudatus. nu. 29.

*Finis non idem iuris utriusque secundum communem:
sed contra Fortunius ; qui quattuor dictis satis con-
ciliatur. Quodq; beatitudo uera quæ Christiana est,
supernaturali tantum lumine cognoscitur. nu. 29.*

Circa secundam finis diuisionem 25
positam supra nume. 6. in finem
Cuius, & finem Quo, admonen-
di sumus frequenter, quòd hu-
manæ vitæ omniumq; in hoc sæculo eam
agentium, qui viatores dicimur, duo tan-
tum sunt vltimi scopi in quos omnia no-
stra in Deum referibilia, mediatè vel im-
mediatè, actu vel virtute referre debere-
mus. Videlicet finis Cuius; qui est Deus ipse
increateus, & infinitè bonus. & finis Quo;
qui est beatitudo ipsa animæ creata & fini-
ta; qua tamen ipse infinitus ad plenam &
perfectam satietatem apprehenditur.

Ad tertiam diuisionem finis positam su- 26
pra nu. 7. in finem operationis, & operantis
addo,

addo, quòd quamuis finis operationis sit tantum vnus; finis tamen operarij, siue operantis potest esse multiplex. Nempe, ille ipse, qui est operationis & alij multi: vt ieiunij, quod est operatio, finis est corporis afflictio. Et finis operantis & ieiunantis potest esse illa, & alia multa: puta, vitia comprimere, mentem eluare, virtutesque augere. vt missæ præfatio habet. & S. Thom. 2. sec.

27 q. 147. artic. 1. declarat. Quàmuis item finis operationis, quando est alius à fine operantis, sit prior illo secundum ordinem executionis, finis tamen operantis, est prior secundum ordinem intentionis, vt probat S. Thom. 1. sec. q. 1. ad 1. & artic. 4. in corpore.

o & q. 18.
2. ad 2. &
q. 20. art. 1.
ad 7.

° Est etiã principalior illo iuxta illud Arist. Qui furatur, vt adulteretur, magis est adulter, quàm fur. Aedificãtis enim domum ob lucrum per locationem eius quærendum; primus & principalior finis est lucrum, iuxta ordinẽ intentionis. Quia ille mouet primum ad aedificandum, licet postremus sit in executione, quia post aedificatam domum quæritur.

28 Addo 2. ex his inferri omnem legem iustam esse factam principalius ob vtilitatem publicam quàm priuatã iuxta c. Erit autem lex

lex. 4. dist. Quia licet multarum finis propinquior, & prior secundum ordinem executionis, sit utilitas priuata, minorum, mulierum, &c. ut per totum titulum ff. & C. de Minor. & ad Velleia. ^p Quia tamen ille finis est minus principalis, quamuis propinquior secundum ordinem executionis, & utilitas resp. publica quæ inde resultat iuxta l. i. ff. sol. mat. est finis prior secundum ordinem intentionis, & ita principalior. merito dicuntur omnes latæ principaliter ob publicam utilitatem quàm ob priuatam. Quæ omnia præclare sensit Bart. in l. Ambitiosa nu. 19. ff. de Decr. ab ord. facien licet parum cautè appellet ordinem intellectus, quem nos appellamus cum S. Thom. & alius ordinem intentionis, & non abs. e. Quia fines ad voluntatem, cuius actus & intentio pertinent; & non ad intellectum. iuxta S. Tho. recept. l. sec. q. 8. in p. in. & q. 12. art. 1.

p & l. i. §. huius studij. ff. de iur. lit. & iur.

Addo 3. quod per hæc componi possunt ²⁹ antinomix quædam & controuersix; quas nullibi legimus satis compositas antequam nos scripsissemus repe. c. Inter verba. 11. q. 3. nu. 299. Prima est inter illud quod in confesso est, multos multis legibus renunciare posse. l. Quod fauore. C. de legib. ⁷ Et inter illud, ^{q & cap. quod ob}

*gratiam. de
reg. iur. lib.
6. cum glos.*

*v. c. si dil-
gens de fu-
ro compet.*

illud, quod omnis lex est facta principaliter ob vtilitatem publicam. Et quòd nemo potest renunciare legi in fauorem publicum principaliter latae. I. Ius publicum. ff. de pact. Componitur enim respondendo, quòd hoc posterius intelligendum est de lege, cuius vterque finis primus tam secundum ordinem intentionis, quàm secundum ordinem executionis, est publica vtilitas. Illud autem prius, de aliis: quarum finis primus est vtilitas priuata, secundum ordinem executionis.

Altera controuersia est, inter glo. l. l. §. Huius studij. ff. de Iust. & iur. & inter Cantabrum nostrum Fortunium dotibus inclytis & quæsitis ingenij, morum, & eruditionis bene fortunatum, & in hac, (quæ omnium totius orbis nobilissima prouincia est) Italia omni litterarum genere illustratum: in lib. de vlt. fine vtriusque iuris in principio. Habet enim illa glos. vsque ad illum recepta: Leges factas in fauorem singulorum; vt minorum, mulierum, & similibus; principaliter quidẽ factas esse ad vtilitatem priuatorum, sed secundariò ad vtilitatem publicam. Fortunius autem contra eas principaliter latas esse in fauorem publicum,

blicum, & secundario in priuatum. Com-
ponitur enim hæc controuersia; intelligen-
do verba illa principaliter, seu primò & se-
cundariò glossæ, iuxta ordinem exequutionis; & non secundum ordinem inten-
tionis. Verba verò Fortunij è contrario. Eo-
dem omnino modo conciliari potest præ-
dicta glossa. cum Archid. & communi, in d.
c. Erit autem lex. 4. dist. Vt ibi olim cum
Salmanticæ decreti cathedram regeremus,
conciliauimus.

Est item alia inter præfatum Fortunium
& communem antinomia, siue controuer-
sia. Ille enim in lib. præfato de ultimo fine
vtriusque iuris in principio tenet; eundem
esse vtriusque iuris & canonici & ciuilibus fi-
nem. Cuius contrarium tenent communis,
quam sensit glo. c. Cum contingat de iure-
iur. verb. Debet communiter recepta & pu-
tata singul. ab And. Sic. in cap. In præsentia
col. 3. de probat.^a Sensit enim ius ciuile di-
rigere hominem in bonum publicum ho-
nestum, non curando de vtilitate animæ.
Ius vero canonicum dirigere hominem in
vtilitatem animæ, vitando eius periculum
c. 2. de constit. lib. 6. ibi vt animarum peri-
culis caueatur &c. Quod ipsum tenet Pan.

*a & cap.
nam concu-
piscenciam.
de constit.
col. 3. & c.
ceterum. ad
7. de iura.
cal. & cap.
fius. col. 2.
de testa. &*

D

*nota. à Do-
minic. c. 2.
de constit.
lib. 6.*

in proœm. Greg. col. 10. post Card. & com-
munem. Omiffa tamen altiori difputatione
breuiter & nouè dici poffent quatuor. Pri-
mum, quòd iuris ciuilib quatenus eſt tan-
tùm tale, & quatenus conſtituitur tantùm per
potefſtatem ſeculare, quæ eſt naturalis,
ratione tantùm naturaliter ducta non po-
teſt eſſe finis beatitudo & foelicitas æterna,
ad quam Chriſtiani & fideles tendimus, &
adipifci ſperamus. Quòd probatur illo ir-
refragabili argumento, Nihil poteſt eſſe
finis alicuius liberè agentis, niſi ab eo præ-
cognitus. Quia vt poſt Ariſt. ait Aug. lib. 10.
de Trinit. & poſt eum S. Thom. 1. ſec. q. 3.
ar. 4. voluntas non fertur in incognitum. At
potefſtas ſecularis, quatenus eſt tantùm ta-
lis, non cognoſcit, nec cognoſcere poteſt
præfatum finem: quia non poteſt cogno-
ſci per ſolum naturale lumen, & rationem
naturalem, ergo non poteſt ſibi præſtituere
illum finem. Deinde patet eo q̄ potefſtas ſe-
cularis eſt potefſtas naturaliter à Deo data
generi humano, quæ dirigitur per ius natu-
rale, rationemq; naturalem & ius naturale. i.
diſt. & in prin. 5. d. At ratio & cognitio natu-
ralis, nō attingit ſupernaturalia: vnde S. Th.
1. par. q. 1. & ipſe cū Scoto & aliis omnibus
commen

commentantibus , in prologo sententiarum concludunt necessariam esse homini scientiam reuelatam , & supernaturalem ad hoc vt saluetur , & adipiscatur vitam æternam , quæ physicus & naturalis cognoscere non potest iuxta illud Esaiaë 64. Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti diligentibus te.

Secundum , quod felicitas humana huius vitæ temporalis , quæ consistit in virtute morali , & naturali , quæque est vita virtuosa naturali rationi conformis , potest esse & est finis iuris ciuilibus & legum sæcularium humanarum quatenus illæ tantum à potestate naturali ratione feruntur, iuxta Aristot. lib. 5. Eth. & S. Tho. i. sec. q. 95. art. 2. & 96. art. 3. & satis probatur in proœmio decret. ibi. Lex proditur, vt appetitus noxius sub iuris regula limitetur , per quam genus humanum, vt honestè viuat , alterum non lædat , ius suum unicuique tribuat , informatur. & in c. factæ 4. dist. Factæ sunt autem leges , vt earum metu humana coërceatur audacia , tutaque sit inter probos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur audacia, & nocendi facultas.

Tertium , quod iuris canonici siue Pon-

tificij, etiam quatenus est ius humanum; per potestatem ecclesiasticam supernaturalem constitutum, potest esse. & est finis feclicitas æterna, quam Christiani quærimus, & adipisci speramus. Tum quia hoc significant præfata ca. Cum contingat, de iureiur. & c. 12. de constit. lib. 6. Et etiam c. 1. de pactis. c. 1. de oper. nou. nunc. c. Quamuis pactum. de pact. lib. 6. c. Licet mulieres. de iureiur. eod. lib. totus tit. de summa Trinit. in decret. sexto & Cle. totus titulus de baptis. de celeb. miss. de pœnit. & remiss. & multæ causæ: & quæstiones quæ in Decreto Gratiani ponuntur extrauag. Vnam sanctam, de Maior. & obed. canones item apostolorum, & concilia œcumenica & prouincialia in hunc finem principaliter habita. Tum quia ecclesia Christiana sicut à Christo clauem potentia suæ summam, eandemque supernaturalem potestatem ligandi atque soluendi etiam mediantibus legibus accepit c. Quodcunque. 24. q. 1. & extrauag. Quia quorundam Io. 22. de verb. signif. ita etiã accepit clauem sciëntiæ ac cognitionem fidei orthodoxæ, vt per prædicta cõstat, & ita legibus supernaturali potestate à se latis finẽ quoq; supernaturaliter, lumine fidei cognitum & præstitueret potuit, & præstituit,

III. quod iuris ciu. quatenus est à Christianis Imperatoribus & regibus etiam potestate naturali compositum, aut approbatum, finis potest esse, & est felicitas aeterna, quam Christiani credimus & speramus. Quoniam licet potestas eorum sit tantum naturalis & non possit ad supernaturalia extendi, habet tamen cognitionem fidei infusam, & acquisitam, qua cognoscunt, & credunt vitam quam Christiani quaerimus aeternam: & ita ut omnia virtutum aliarum opera possunt in eam referre ac frequenter actu vel virtute referunt: ita etiam, suum ius, suasque leges, quae sunt opera quaedam eorum praecipue possunt in eandem referre ac referunt. Quod satis constat ex inscriptione illa Cod. In nomine D. N. Iesu Christi & ff. In nomine Domini, & clarius ex l. 1. & l. 2. & l. Inter claras cum his quae inferuntur ei ex epistola Iustiniani de Sum. Trinit. & ex l. 1. & 2. de vet. iur. enucl. & titulis de Episcop. & cler. & de Episcop. aud. & aliis multis. Quibus quatuor arbitror dictis, satis conciliari posse illa quae praefatus eruditissimus Fortunius ait, cum his quae communis docet. Ex quibus inferuntur, id quod ipse persuadere nititur. Ius civile compositum

tum à Iustiniano ex mente ipsius explicita vel implicita ita interpretandum, vt non fuerit ei vlla intentio contraueniendi sacris canonibus legitimè ab ecclesia, Papa, & conciliis œcumenicis ante illum latis, vel postea ferendis : quoad ea quæ ad vitam æternam consequendam sunt necessaria.

S V M M A R I V M.

Actus cuiuscunque uirtutis, quàmlibet bonus, & principaliter fiat ob bonum temporale siue pecuniarium siue honorarium malus. num. 30.

Regula illa cuius finis malus est &c. sine ulla exceptione uera. num. 30.

Bona uirtutis & animæ præstantiora bonis corporalibus & utilibus. num. 30.

Fortia facta ob honorem aut pudorem peccata. numero 31.

Actus uirtutum facti principaliter ob salutem, & uitam mali, secundum Adrianum. Id tamen non esse uerum in omnibus. num. 32.

Actus uirtutis iuste fit minus principaliter ob temporalia bona. num. 33.

Finis iustus omnium actuum, omnium uirtutum Deus.

Beatitudo & uirtus, ut comprehendit diuinam, & humanam & ratio, ut est genus ad naturalem, & supernaturalem. num. 34.

Finis quo satisficit obligationi ponendi sine actui. num. 35.

Finis malus, quia malus culpe, & finis malus, quia in peccato, nullum distans. num. 36.

X quarta finis diuisione posita supra num. 8. in bonum & malum, & membrorum diffinitionibus, colligitur primo. Quod quicumque aliquem virtutis actum agit, principaliter ob bonum aliquod temporale pecuniarium, immo & honorarium, quod pecuniario maius est, peccat, si actualiter vel virtualiter non referat illud in Deum, aut beatitudinem, vel in aliquam virtutem ei conuenientem generalem, vel specialem. Tum, quia sine vlla exceptione vera est illa regula topica supra num. 1. citata. Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est; fundata in hoc c. Cum minister, & alii postea citandis; licet altera eius germana, scilicet, Cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est, frequenter sit falsa. c. fortè, quod de furante ad eleemosynam faciendā agit, & c. Denique 14. q. 6. At finis medio minor ineptus est, & consequenter malus. Et constat virtutes, & animæ bona præstare bonis corporalibus, & vtilibus c. Deteriores. 6. q. 1. ergo hæc inepta sunt vt illorum fiant scopi & fines. & per consequutionē, qui ea facit, finem principalem actus virtutis, inordinatè malèq; facit. Tum per illud Persij ab omni

schola Christiana receptum. Recti finem, extremumq; esse recuso. Euge tuū & bellè. Tum quia grauisimè id determinat Adri. Quodlib. q. 1. per illa verba. Qui vult bene agere, Deo placere, iustè iudicare, liberalè, fortem, magnanimum, temperatum se exhibere, propter honorem, corporis salutem, siue intēdat, vt finem totalem, siue vt finem partialem, actus neque iustus nec liberalis, neque magnanimus est: sed agit malè, & peccat. Per dictum item Arist. Ethic. 3. omnium sententiæ consonum. Qui quamlibet strenuè pugnet: si ob honorem, & gloriam, vel pudorem id facit, non agit fortiter, sed virtuosè. Et per illud August. relatum per Magistrum, & alios in 2. dist. 38. & à S. Th. Quodlib. 2. art. 2. Qui ob victum prædicat, non meretur, sed peccat. Et Caiet. super Matth. cap. 7. pag. 2. Qui largitur eleemosynam, vt laudetur, saltē venialiter peccat. Et ante illos Gratian. c. fi. 23. q. 6. Qui dat ob pudorem, & rem & merita perdit. Neque bene agit qui bonum ob timorem agit.

32 Ampliandam esse conclusionem hanc etiam ad eum, qui agit aliquem virtutis actum ob corporis salutem, expressit præfatus Adrianus, vbi supra, sed contra putamus.

mus. Tum quia sub nu. 5. diximus, vitam, & bona delectabilia iuste posse amari & appeti propter se tantum. Cui cōsequens est, iuste illa fieri posse finem aliquarū bonarum operationum. Tum quòd alioqui cōsequeretur, quòd actus abstinendi à nimio cibo, & potu, qui sunt actus virtutis abstinentiæ, & sobrietatis, ad conferuandam salutem & vitam: Vti etiam pharmacis, & aliis medicinis, ad recuperandam salutem amissam, esset peccatum. Quod est contra omnium doctorum mentem. Quare illud Adriani arbitror limitandum, vt solum habeat locum, in actibus virtutum maiorum virtutibus illis, quorū actus iuste ordinari possunt ad salutē & vitam. Quales sunt amor Dei, & actus spei, & religionis. Quarum finis aptus & proportionatus nequit esse salus & vita hominis. Vnde qui amaret Deum, vel crederet in eum, vel speraret in eo, vel eum veneretur principaliter propter salutem, & vitam suam conferuandam, peccaret. Quia de illo, quod est minus bonum faceret finem maioris boni. Ille verò qui actum abstinentiæ, sobrietatis, temperatiæ, continentiae & aliarum similium virtutum, finem faceret suam vitam, & salutem, non

D 5 pecca

peccaret. Immo si alia in id necessaria concurrerent, mereretur.

33 Ampliaret etiam aliquis hanc conclusionem per præfati Adria. dictum, etiam ad actus qui licèt principaliter fierent propter finem debitum, minus tamen principaliter fierent propter bona utilia, eo quòd ipse ait præfatam conclusionem esse veram, siue ille finis sit totalis, siue partialis. Sed non rectè faceret, qui sic ampliaret eam. Immo est limitanda vt solum intelligatur de fine principali, & non de minus principali. Quia nihil ait Adrianus de fine minus principali, sed solum de partiali, qui frequenter est principalis. Quoniam duo fines partiales possunt esse principales vnius, & eiusdem actus. §. Affinitatis, Instit. de nupt. & infra dicemus exemplum de ieiunio, quo quis ieiunat dies quatuor temporum quadragesimæ, in finem satisfaciendi præcepto de ieiunando dies quatuor temporum, & in finem satisfaciendi præcepto de ieiunanda quadragesima. Qui duo fines sunt quidem partiales, sed principales.

34 Colligitur 2. quòd omnium actuũ quarumcunque virtutum finis principalis aptissimus & optimus est Deus ipse, qui est vltimus

timus finis cuius, omnium rerum. Beatitudo item, quia est vltimus finis quo, potest esse finis & principium omnium actuum intellectus & rationis, quamuis nequeat esse finis principalis charitatis & amoris Dei: qui propter se ipsum solum principaliter est diligendus. Vt S. Tho. declarat 2. sec. q. 27. art. 3. Virtus item in genere, & recta ratio, sunt fines boni & apti omnium virtutum & actuum illarum. Quisquis enim agit iusta, fortia, & tēperata; quisquis amat Deū, vel credit in eum, vel sperat in eo; quia id facere est virtus Theologa, vel moralis, vel quia ratio naturalis, vel supernaturalis id dicit, bene facit. Quælibet etiam virtus est finis aptus actuum ad eam conuenientium. Qui enim iusta facit, quia iusta sunt, qui fortia, quia fortia sunt: quique temperata, quia temperata sunt: bene facit. Finis item aptus est etiam quælibet virtus altior, & maior respectu cuiuslibet actus inferioris virtutis. Nam qui iusta, fortia, vel temperata facit, vt placeat Deo; vel vt charitas, fides, & spes magis ac magis augeatur in eo, rectissimè agit.

Tertiò colligitur, quod obligationi ³⁵
 quam omnes habemus præstituendi fines
 bonos

60 DE FIN. HVM. ACTVVM

bonos, & aptos omnibus nostris actibus de-
 liberatis, vt in præludio S. Manualis, dixi-
 mus; satisfacimus optimè quidē, si eos aga-
 mus, vt Deo placeamus; & egregiè, si vt fia-
 mus beati: & sufficienter, si eo quòd sunt
 recti vel honesti, seu virtuosi; seu quia recta
 ratio diuina, vel humana id dicitat. Nam
 quodlibet horū, quæ in effectu idem sunt,
 licet verbis differant, est iustus generalis fi-
 nis omnium actuum quorūlibet virtutum.
 Sufficienter item satisfacit præfata obliga-
 tioni, qui aliquod iustum facit, quia iustum
 est; vel forte, quia forte est; & modestum,
 quia modestum est. &c. Quia quælibet vir-
 tus specialis est iustus finis actuum ad eam
 pertinentium. Satisfacit etiam, qui ieiunat,
 aut refrænât iram, vt animā & corpus qua-
 dam tenus Deo sacrificet. Quia virtutem
 altiorē, scilicet religionis, facit finē actuum
 virtutum inferiorum, videlicet abstinentiæ,
 & mansuetudinis. Non tamen contra satis-
 faceret, qui oraret, vel sacrificaret principa-
 liter vt abstinens fieret. Quia virtutem in-
 feriozem faceret finem principalem actus
 virtutis superioris. Quod non licet per
 prædicta.

36 Quartò inferitur, quod finis malus, eo
 quòd

quòd sit malum culpæ, & malus, non eo quòd est malum culpæ, sed quia ineptus est, eo quòd sit medio minor, plurimum differunt. Primo quidem, quia ille non potest esse finis principalis, neque minus principalis actus boni, etiam si tantum veniale malum sit. Hic autem licet non possit esse finis principalis, potest tamen esse minus principalis. Ieiunare siquidem, & orare, immo & diligere Deum, si ea etiam minus principaliter, ob fructum paruum, veniale tantum, vel ob inanem, (quæ venialis tantum sit,) gloriam agas, peccas: etiam si principaliter ob Deum ipsum ea feceris. Qui autem illa principaliter facit ob Deum, beatitudinem vel virtutem, siue quia recta sunt, non peccat: etiam si minus principaliter, ob ea speret assequi aliquod bonum temporale, pecuniarium, vel honorarium vt mox probabitur. Secundo differunt; quòd ille nulla relatione ad superiorem finem potest fieri aptus, hic autem sic. Qui enim ieiunat vt furetur ad dandum pauperibus, peccat. Quia vt dictum est supra nu. 15. nullum peccatum reificatur, per eius in finem bonum relationem. Qui autem ieiunat ob pecuniam, quam ob id sperat, ad hoc vt eam pauperibus erogat,

non

non peccat: immo bene meretur. Quia illa pecuniæ acquisitio in erogationem pauperibus amore Dei faciendum, relata; transformatur in finem charitatis: quæ finis omnium operum bonorum sanctissimus esse potest.

S V M M A R I V M.

Causa finalis incautè diffinitur in Bartho. nu. 37.

Finem principalem non arguit cessatio operis, illo cessante. nu. 37.

Fines multi possunt esse principales eiusdem actus. n. 37.

Actus omnis cuius finis etiam minus principalis est malus, malus. nu. 38.

Finis minus principalis nullius actus uirtutis potest esse bonum temporale. nu. 39.

Finis minus principalis inseruientis Deo, ecclesiæ & prælato, potest esse beneficium ecclesiasticum; & mutantis lucrum. nu. 39.

Mutuans iuste sperat lucrum minus principaliter. nu. 39.

Distributiones ob lucrandas minus iuste surgitur. nu. 39.

Pœnas qui statuunt, & qui ob eas obediunt, ut peccant. nu. 40.

Timor seruilis qui bonus, & qui malus. nu. 40.

Pœnia qui statuunt, & qui ea quærunt ut peccat. n. 41.

Timore Deo seruiētū, q̄ bene, & qui malè merētur. n. 41.

Timorem quem non compatitur charitas. n. 42.

Finis principalis orationis iustus nequeunt esse temporalia. nu. 43.

Finis minus principalis, & obiectum orationis possunt esse temporalia, non autem finis principalis. nu. 43.

EX

X quinta finis diuisione supra num. 9. posita, in principalem & minus principalem, eorumq; definitionibus, infertur, primò, quòd parum cauta est diffinitio finis, seu causæ principalis finalis. Bar. in l. 2. §. fi. ff. de donat. & quam sentit glossa. l. 1. §. Sexum. ff. de postulan. & alij quos citauimus in repet. cap. Inter verba. nu. 89. ff. q. 3. ^s videlicet, esse finem quo cessante cessat opus. Tum quia illa multis finibus minus principalibus conuenit. per prædicta in dicto nume. 9. Tum quòd alioqui paucissima essent opera etiã in sese bona, quæ nõ essent peccata. Omnes enim virtutum actus, quorum finis principalis est aliquod bonum temporale, est peccatum. vt supra nume. 30. probatum est. & rarissimi sunt qui, nisi ob ea speraretur aliquid temporale, illa facerent. iuxta illud Iuuenal. Quis virtutem amplectitur vnã, præmia si tollas? Tum quia licet operis cessatio, cessante causa, sit aliqua coniectura quoad forum exterius. quòd sit principalis, non tamen concludit; & quoad forum interius nihil ferè facit. Quoniam quoad illud æstimatio animi, qua sic vel sic æstimantur causæ, facit vt alia sit principalis, alia vero minus

*s Et in ea.
Cum cessauit
se de appet.*

minùs principalis.

¶ Et libro
vum. ff. de
his qui no-
tatur infa-
m. ubi & in
l. 1. n. 28. ff.
solut. matr.
B. vi.

Secundò infertur, quòd vnus & idem actus potest habere multos fines principales, & multos minus principales, & multos, quorù alius, vel alij sunt principales, & alius vel alij minus principales. Pro quo est §. Affinitatis. Inst. de nupt. * Potest enim quis ieiunare principaliter vno & eodem die, quò fiat abstinens; & quò præcepto ecclesiæ obediat: & quò pro peccatis satisfaciat: & quò Deo placeat. Et primo fine meritum abstinentiæ meretur; secundo obedientiæ; tertio pœnitentiæ; quarto Charitatis. vt pridem diximus, in cap. Fratres. n. 117. de pœn. dist. 5. Quod plurimum nos mouere debet ad facienda bona ob multos fines bonos: quò multa merita eadem opera, & labore quæramus; referendo in multos fines principales ea quæ ob vnum tantum facimus, vt in prædicto exemplo.

Tertiò infertur, quòd omnis actus quàmlibet bonus, cuius finis siue principalis siue minus principalis est malum culpæ, saltem venialiter adeo est malus, vt nulla relatione in bonum aliquod etiam summum, fieri potest bonus. Nec obstat quòd subtiliter opponi potest dixisse nos supra; num. 35. quòd

finis

finis malus, eo solo quòd est ineptus ad hoc ut sit finis principalis potest esse bonus, si referatur in altiorem finem, putà actus iudicandi ac consulēdi ob amorem pecuniæ, propter ipsammet solam, est peccatū, saltem veniale; fieri potest bonus referēdo pecuniam ad largiendam elemosynam, vel ad honestè viuendum. Non inquam, hoc obstat. Quia consulere vel iudicare ob pecuniam propter se solam, est alius actus ab actu consulendi, & iudicandi propter pecuniam in prædictos fines relatum. & ita non probat argumentum, quòd idem actus qui est malus ob finem malum culpæ, fiat bonus per relationem finis illius in aliū maiorem. Quàmuis probet quòd vna & eadem res, quæ propter se tantum desiderata inficit desiderium, eadē propter aliud desiderata reificat illud. Sed illa desideria non sunt vnum, neque possunt esse; quia secum pugnant; sed duo quorum alterum est bonum, & alterum malum.

III. infertur, quòd licet nullius actus virtutis finis principalis possit esse bonum temporale. Immo quilibet actus virtutis quàmlibet in se bonus, efficiatur malus, si fiat principaliter ob aliquod bonum tem-

E

porale; non tamen si fiat minus principaliter ob illud. Primo quidem, per illud Psal. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in aeternum propter retributionem. vbi verbum propter, significat causam impulsiuam, siue finem minus principalem. Quod significare aliquando dicit S. Tho. supra. nu. 3. citatus in 2. sec. q. 27. art. 1. Deinde quod Urbanus Papa in c. si officia 59. dist. & Cælestinus. in c. Quid proderit 61. dist. determinarunt licere clericis seruire Deo in ecclesiis, ob spem ascendendi ad dignitates illarum. Immo Gelasius in c. Consultuit 74. dist. dixit in hæc verba, Comoda presbyteri propensius quàm diaconi consequantur, vt hac saltem ratione constriat, & honorem quem fugerāt appetere nitantur, & quæstū. Tertio quod Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. de Areopago, ait vberimū virtutis alimentum esse honorem. & Cicero à Christianis probatus, & ab Aug. relatus lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 2. Honor alit artes. & Iuuenalis Satyr. 10. Quis virtutem amplectitur ipsam præmia si tollas? Quarto quod glossa recepta in d. c. Qui proderit, dicit expressè per illum textum, licere clerico seruire in ecclesia, ad quærendam aliquam dignitatem,

gnitatem, modo principaliter ob id nō seruiat. Cui similis est glo. 1. c. Hoc ad nos. 59. diff. Quintò quòd glo. c. Consultuit de vsur. habet, quòd licèt peccet qui mutuatur principaliter ob lucrum, non tamen qui principaliter id facit vt iuuet proximum, & quia id ratio dicitur: Quàmuis minus principaliter, & secundariò id speret. & glo. c. Cum esset. de Symon. & c. Cùm ad nostram de elect. aiunt. Symoniam quidem admittere illum, qui praelato inseruit principaliter ob beneficium ecclesiasticū præsertim interueniente pacto. Non autem qui principaliter ob alium iustum respectum inseruit; licèt secundario, & minus principaliter ob illam spem inseruiat. Quod pulchrè de more declarat Adrian. quodlib. 9. artic. 2. sub litera L M N O. Facit denique glo. illa celeberrima. c. 1. de cleric. nō residen. lib. 6. quæ ait; peccare quidem eum qui surgit ad matutinas preces principaliter propter distributiones quotidianas. Non autem illū qui surgit principaliter vt Deo inseruiat, & minus principaliter & secundariò, vt eas lucretur.

V. infertur ratio excusandi superiores præcipientes aliqua sub pœna temporali, & subditos obediens ob eam eis; Qualia

7 *et c. ir.
refragabili.
de offi. ord.
et c. Ut cle
vicarum. de
vit. et ho
nest. cleric.*

sunt citata per Gratian. in c. 1. 2. 3. & 4. 26. q. 6.^v cum multis aliis pontificiis & Cæsareis decretis, quibus superiores metu pœnarum cogunt subditos ad agendum bona, & ad abstinendum à malis. Videri enim posset alicui, hoc esse peccatum, eo quòd videatur incitare subditos ad peccandum; nempe ad obediendũ ob finem excusandi se à pœna temporali; quod est quoddam bonum temporale, & tale bonum nõ potest esse finis actus virtutis. & si subditi peccarẽt obediendo propter pœnam, peccarent etiam superiores præcipiẽdo aliquid sub ea. Quia facientes & consentientes. &c. Motum. 2. q. x Sed ratio excusandi à peccato tam superiores, quàm subditos est, quòd ipsis non statuunt pœnas ea mente, vt subditi principaliter ob eas obediant. Quia id esset velle vt peccent; & consequenter ipsi peccarent dicto c. Notum. 2. q. 1. Sed potius ea vt inferiores obediant principaliter ob virtutem, & minùs principaliter ob pœnas. Et ita non peccant: quia non iubent quicquam, quòd sine peccato nequeat impleri per inferiores si velint. Et si ipsi obediant eis principaliter vt cuitent pœnam; peccant quidem quoad forũ interius, non culpa superiorum.

8 *et ca. 1.
de offic. de-
12.*

seq

sed sua propria : cùm possint ea sanctè implere solius virtutis amore , aut saltem eius amore principaliter , & minus principaliter pœnæ timore : amplectentes illud : Oderunt peccare boni virtutis amore. & fugientes illud : Oderūt peccare mali formidine pœnæ. Itaque quicumque principaliter præcipiunt vel obediunt ad pœnam , peccat quoad forum interius ; Qui verò principaliter ob virtutem , & minus principaliter propter pœnam , rectè agunt. Qui verò penitus ob solam virtutem obediunt , melius agunt : & experientur illud falsum dictum glo.c.i. de colluf. deteg. Deus non est remunerator verborum sed aduerbiorum , id est non remunerat bona facta , sed bene facta.

VI. Infertur ratio qua excusantur legif- 41
latores, & alij pij & eruditi , qui in Indiis & alibi solent inuitare fideles muneribus & blanditiis ad finem catholicam : & parentes filias ad religionem ne innuptæ pereant , & heri siue domini qui promittunt præmia famulis confitentibus & cõmunicantibus extra quadragesimã ; & qui statuunt in ecclesiis distributiones quotidianas horis canonicis interessentibus. Licet enim secũdo videri possent peccare eò quòd incitat ad fa-

ciendum actus virtutū propter bona temporalia, & sic ad peccandum, excusantur tamen eò quòd qui talia promittūt, & statuūt non ea mente id faciūt, vt ij quibus illa promittuntur, ob ea principalier moueātur; sed vt per ea veluti per calcaria, minus principaliter moti & impulsi, ea bona principaliter ob Deum, vel virtutem faciant. Sicur gl. singularis, quæ penultima est, c. i. de Cleric. non resid lib. 6. probè sensit. Nam qui contraria mente mouerent, vel mouerentur, peccarent.

- 42 VII. Infertur, quòd omnia illa quæ probant licitum esse seruire Deo ob timorem malorum, vel amorem bonorum. quale est illud Matth. 10. Eum timete qui potest animam & corpus perdere in gehennam: vbi timete, significat, seruite cū timore. Secundum Gratia. 23. q. 4. in summa. Qualia item alia multa, quibus olim sub lege naturæ & Moysayca, & post eas sub lege gratiæ, Deus ipse multos ad iustitiam, vel ad augmentum eius traxit, & trahit amore bonorum temporalium, & timore malorum temporalium vel æternorum. iuxta illud Esai. 1. Bona terræ comedetis adiuncto c. Nō omnia 5. q. 5.^y Quòd omnia inquam intelligenda sunt

3 e. N. Abu-
chodansor.
23 q. 4.

sunt de amore quo bona temporalia minus principaliter timentur. Timor enim seruilis quo principaliter mala poenae timentur, quàm malum culpae, & qui hominē ita afficit, vt nolit peccare propter poenā, peccaturus, si ea non immineret, peccatum est, & mortiferum quidē, si tale est illud, à quo propter timorem abstinet. Nec eum charitas compatitur, sed seruilis ille quo timetur quidem malum poenae, sed minus principaliter & minus quàm malum culpae, & quo ad Deum accedimus, bonus est, & donum Dei: vt colligitur ex S. Thom. 2. sec. q. 19. per totam. praesertim art. 4.

VI I l. Infertur, non obstare praedictis 43
quòd licet petere à Deo temporalia. iuxta illud Pro. 30. Tribue victui meo necessaria. & quòd illud licet desiderare, quod licet & petere. Aug. lib. de orando Deum, ad Probam. Et quòd iuxta doctrinā dominicam Mat. 6. & Luc. 11. qua docuit nos petere panem nostrū quotidianum. Et quòd petitio à Deo, a^uus est virtutis, & nō qualis qualis, sed religionis, quae est moralium suprema iuxta S. Th. 2. sec. q. 81. art. 6.² Infertur inquam, haec non obstare. Quia aliud est obiectum vel materia actus virtutis, siue finis opera-

*Et l. Pe-
luti ff. de iu-
sit. & iur.*

tionis de quo agunt prædicta. Quod concedimus esse frequentissimè bonum temporale. aliud finis operarij & principalis, de quo loquimur. Vnde qui petit à Deo victū vel temporalia bona non debet facere illa finem orationis suæ principalem, sed ipsum Deum cui obsequitur orando vel volendo ad obsequendum ei, vel in gloriam eius. Quod utinam omnes animaduertamus, licet possit facere minus principalem.

S V M M A R I V M.

Finis principalis actus virtutis nequeunt esse Laus, honor, fama & gloria. num. 44.

Intellectus illius Pauli; Qui gloriatur, in domino gloriatur &c. num. 44.

Prædicanti ob gloriam humanam non queritur laurea doctoralis. num. 44.

Bona honoraria esse bona fortunæ, ineptaq; ut sint finis principalis virtutis. num. 44.

Possunt autem esse finis minus principalis. num. 45.

Restitutio bonorum pecuniariorum excusatur si fieri non potest, absque amissione honorariorum. nu. 45.

Brauea ad honorem incitantia licita. nu. 45.

Coronas honoris varias, pro variis gestis Roma instituit. num. 45.

Laureæ honoris literarie tres, baccalaureatus, licentiatuſ & doctoratus. nu. 45.

Honoraria bona quæ probant esse inepta pro fine actus virtutis, intelligenda de fine principali, & quæ contrarium

- riam probant de minus principali. nu. 46.
 Laus quid, & in quo ab honore differat. nu. 47.
 Laus etiam sine sermone literis sacris & canonicis. numero 47.
 Laus non solum uirtuti, sed etiam alijs bonis debita. numero 47.
 Honor quid? nu. 48.
 Fama quid? & aliter quam à iurifconsulto diffinita. numero 48.
 Gloria quid? nu. 49.
 Reuerentia quid? nu. 49.
 Honoraria bona. s. reuerentia, laus, fama, honor & gloria conueniunt. Primò quòd nunquam aliud pro alio ponitur, secundò quòd nullum eorum est uirtus, & quòd bona externa fortunæ, excepta aliquando reuerentia, & quòd non sunt propter se amanda. nu. 50.
 Tertio quòd omnia illa sunt maiora quam pecunia. quarto quòd sunt minora quam uita & alia corporalia bona. nu. 51.
 Intellectus. l. Isti quidem. ff. Quod met. cau. nu. 51.
 Intellectus. l. Codicillis. §. Matre. ff. de leg. 2. nu. 52.
 Patrem magis tenetur diligere filius quam filium. nu. 52.
 Adulterij peccato cur maius homicidium. nu. 52.
 Gloria Romani gentiles cur uitæ præponebant. nu. 52.
 Honore pro seruando moriendum uulgatum elogium, sed error, nisi intelligatur, & c. nu. 53.
 Gloria pro seruanda non obisse Eleazarum, sed pro uirtute: quæ gloriam meretur. nu. 53.
 Vitam honori & gloriæ, & uirtutem uirtuti præferendam. num. 53.

Ono infertur, quòd quinque illa
 bona honoraria, videlicet reue-
 rentia, laus, honor, fama & gloria
 humana, non possunt esse fines
 principales alicuius actus virtutis; & quòd
 quicunque ob ea principaliter facit aliquid,
 peccat: etiam si illud, quod facit de se sit ma-
 ximè bonum. Primò quidè per illud Matt.
 6. Attendite ne iustitiam vestram faciatis
 corā hominibus, vt videamini ab eis: alio-
 qui mercedem non habebitis apud patrem
 vestrū, qui in cælis est. Et paulo post, Quo-
 modo potestis vos credere, qui gloriam ab
 inuicem accipitis? Per quod August. lib. 5. de
 Ciuit. Dei cap. 14. ait. Amorem gloriæ hu-
 manæ fidei Christianæ obuiare; ad perdi-
 tionem eius disponendo. Secundò per illud
 Pauli. 2. ad Corint. 10. Qui gloriatur, in do-
 mino gloriatur. i. qui appetit gloriam, non
 appetat humanam, sed diuinam, quam co-
 gnoscendo, & amando Deum, & ea quæ ab
 eo habet, accepta ferendo illi, in eiusq; glo-
 riam referendo assequetur. vt in effectu ait
 S. Thom. super eod. cap. 10. Et colligitur ex
 eo quod subiungit, Non enim qui se ipsum
 commendat ille probatus est, sed quæ Deus
 commendat. I r r. per illud August. lib. 5. c. 13.
 de

de Ciuit. Dei. Sanius videt qui laudis amorem vitium esse cognoscit. I I I. quòd per illud ait Bern. in sermonibus paruis fol. 18. Laudem exteriorem hominũ esse vanam, & interiorem conscientiaẽ minime sufficere. Ideo que diuinam qua laudemur querendam. Et per illud eiusdem Bernar. serm. 3. super Cant. col. 3. sunt qui scire volunt vt sciantur : & turpis vanitas est. V. Quòd S. Tho. Quodlib. 3. art. 12. concludit non quæri laudatorem in cælo doctorem, prædicanti bene ob gloriam. Et Arist. Ethic. 1. ait, Non esse magnanimo curandum vt laudetur. & quidam sapiens ad quendam philodoxum dixit. Summa laus est non ambire laudem. Et Salust. de Catone. Quo minus quærebat gloriam, magis eum illa sequebatur. Postremo per rationem qua fundat hæc omnia ille irrefragabilis syllogismus in secundo modo primæ figuræ, quem appellant Celarent, scilicet, Nullum temporale bonum fortunæ potest esse finis iustus principalis illius actus virtutis, vt supra num. 30. latè probatum est. Ad quodlibet horum quinque est bonum temporale fortunæ, vt supra num. 5. probatum fuit. Ergo nullum illorum potest esse iustus finis principalis illius actus

VIRTUTIS

virtutis. Per quam eandem rationem syllogisticam significatur omnes prædictas auctoritates, & alias eis similes intelligendas esse de illis, qui finem principalem suorum actuum aliquod horum quinque faciunt; aut de illis qui hæc ea parte qua sunt vana vel mala quærunt. Quod quando contingat infra dicitur: Per quam intelligẽtiam responderi potest eis, quatenus sequenti conclusione contraire videri possint.

- 45 X: Infertur quòd præfata quinque, scilicet reuerentia, laus, honor, fama & gloria possunt esse fines minus principales actuum virtutum, & quòd qui eos agit, ob ea minus principaliter respecta, nõ peccat. Quod probatur primo per illud Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus. & illud; Sint lucernæ ardentes in manibus vestris. Luc. 12. Secundo per illum Pauli 2. ad Corinth. 1. relatum in cap. Inter verba. 11. q. 3. Gloria nostra hæc est testimonium conscientiaẽ nostræ. Et ne dicas eos agere de laude diuina, pondera, quod loquuntur de laude conscientiaẽ propriaẽ, quæ est creatura. I 1 1. quòd id efficaciter probatur, eo quòd bona pecuniaria licitè possunt peti à Deo, & appeti, & pro fine minus principali poni, vt supra num. 41. proba

probatum est. At bona honoraria qualia sunt illa quinque maiora sunt, quàm pecuniaria. iuxta illud Prouerb. 21. melius est nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Et illud Eccles. 41. Curam habe de bono nomine; magis enim permanebit illud, quàm mille thesauri magni pretiosi. & illud Aristot. 4. Ethic. Honor est maximum bonorum, receptum à S. Thom. in multis locis, præsertim 2. sec. q. 119. artic. 1. ad 2. Cui consonat. l. In pecudum. §. fin. ff. de vsur. ^a Quod adedò quidem est verum, vt excusetur quis à restituendo bona pecuniaria, quandiu nequit ea restituere saluis honorariis. vt probat Caic. lib. 17. resp. q. 14. quem nos sequimur in Manuali. cap. 17. nu. 44. Cum igitur omnium consensu, liceat desiderare bona pecuniaria, & pro fine minus principali. ponere, à fortiori licebit desiderare, & pro tali fine ponere honoraria. argu. cap. Cum in cunctis. de elect. ^b I I I. quod brauêis & coronis propositis, olim sapientes procurarunt incitare homines, ad honorem, & gloriam quærendam. Athenienses cum oliuarum corona Periclem illustrassent, polliciti fuerunt eundem honorem eis, qui similes illi euaderent. authore Valerio Max. l. 2. cap. 1.

Areopag

a & gl. p. nu. c. suam. de pæn. & gl. extraua. Ad conditorē. Io. 22. vers. Hono. de ver. sig.

b & Au. ihē. Multo magis. C. de sacrosi.

Areopagi. Et Plinius testatur populū Romae cuius legibus totus fermè Christianus orbis vtitur, varias coronas pro variis gestis instituisse: nempe, cruicas, vallares, murales, rostrales, &c. Quin & Christiani passim, etiam Pontif. Max. authore, varias in variis regnis instituerunt academias, & honores Mineruales; vt laureas primas, quas baccalaureatus; & secundas, quas licenciatus; & tertias, quas doctoratus vocant, vt ad studiositatem & literarum studia, magis, ac magis accedantur scholastici. quod vtique non permitteretur nisi licitè illa possent esse fines minus principales actuum virtutis studiositatis, & aliarum.

46 XI. inferitur, quòd vt omnia quæ allegari possunt ad probandum nil horum quinque debere appeti, nec ob aliquod horum fieri sunt intelligenda de illis, quando pro fine principali ponuntur, vel quando sunt vana, vel mala. vt diximus in fine corollarij 8. Ita omnia quæ adduci possunt ad probandum quòd illa possunt appeti, & ob ea fieri aliquid, sunt intelligenda de illis, quando non sunt vana, neque mala, & pro fine minus principali ponuntur. Per quam resolutionē, quā plurima subobscura clarescunt

X I I. Inferitur, dicendū esse, quid sunt & 47
 in quibus differant quinque præfata bona,
 scilicet reuerentia, laus, honor, fama, & glo-
 ria. Et laus quidem diffinitur esse sermo elu-
 cidans magnitudinem virtutis. Secundum
 Aristot. 1. & 2. Rhetor. Cui diffinitioni, licet
 ab omnibus probetur, addenda est particu-
 lar. Quatenus est ad aliquem finem ordina-
 ta. Quia vt S. Thom. asserit in 2. sec. q. 103.
 art. 1. ad 3. d. laus ab honore differt, eo quod
 hæc est testimonium absolutum alicuius ex-
 cellentiæ, verbis, vel alio signo exteriori ex-
 hibitum: Illa verò testimonium relatiuum
 alicuius excellentiæ, referens eam in alium
 finem verbis tantum exhibitum. Vnde A-
 ristot. 1. Ethic. dixit, optimorum non esse lau-
 dem, sed aliquid maius ea, quia optimum
 non refertur in aliud. Per quod vbi supra
 dixit S. Thom. Deo secundum illam eius
 ineffabilem essentiam, non conuenire lau-
 dem, sed summam patriæ reuerentiæ, & ho-
 norem. Quia est maior omni laude. Eccles.
 43. secundum verò effectus eius qui in utili-
 tatem nostram ordinantur, sic iuxta illud
 Esa. 63. Miserationum domini recordabor;
 laudem Domini super omnibus quæ reddi-
 dit nobis dominus. Et Clem. si dominum
 in san

c. & S. Th.
 Psal. 17.

d. Et D.
 Anto. 4
 parte 110. 5.
 cap. 10. §. 1.
 sub finem.

in sanctis eius laudare iubemur, de reliq. & Vener. Sanct. Qua de differentia pulchre dixit quidam,

Est honor in portu cum puppis ab æquore uenit.

Laudibus inceptum contineatur opus.

Addendum item secundo quòd sacræ literæ, sacræque canones per verbum laus, non solum intelligūt illam exteriorem, quæ verbis fit, cui soli diffinitio præfata conuenit, sed etiã & magis interiorem, qua Deum Angeli laudant. iuxta illud, Laudate Deum omnes Angeli eius.

*e Et ca. 1.
92. dist.*

Psal. 148. Qua creditur Zacharias mutus laudasse. Luc. 2. & multi audientes Apostolo, ad Colof. 3. Cantant & psallunt in cordibus suis domino. Addendum tertio quòd per illud verbum, virtutis, in diffinitione positum, intelligendum est omne bonū etiam si non sit morale. Qualia sunt, ingenium, iudicium, memoria, eruditio, ars, vires, agilitas, & alia multa quæ iure laudantur.

48

Honor autem diffinitur vt prædictum est, exhibitio reuerentiæ in testimonium alicuius excellentiæ. Cui per proximè dicta videntur addenda illa verba: Sine eius alium finem relatione.

Fama verò diffinitur à Calistr. in l. Cognitio

gnitionis. §. ex iustitiam. ff. de var. & extraor.
 esse dignitatis illa sã status, legibus ac mo-
 ribus comprobatus. Cui licet etiam nemo
 aduertat addendum est. Illam quidem ap-
 tam esse proposito Calistrati, non tamen
 nostro. Tum quia secũdum illam, non esset
 fama nisi de virtute. Cum tamen in nostro
 proposito, sit de ingenio, & aliis: de quibus
 diximus esse etiã laudem, Vnde Genesios
 6. Gigantes appellantur viri potentes &
 famosi.

Tum quia iuxta illam diffinitionem, nul-
 lus infamis haberet famã, cum tamen mul-
 ti, qui vno respectu sunt infames, altero ha-
 beant famam ingentem. Vt Alexander ma-
 gnus, Iulius Cæsar, & alij multi. Quare fa-
 ma ad propositum nostrum diffiniri potest
 esse attestatio popularis de re aliqua. arg. c.
 Non sunt audiendi. II. q. 3. & c. Qualiter &
 quando. in 2. de Accusat. cum glo. & citatis
 ab ea.

Gloria verò est clara cum laude notitia.
 secũdum Amb. in c. i. ad Rom. ¶ Cui etiam
 addendum, quòd verbum, Laude, in ea po-
 situm non debet ita strictè intelligi, ac su-
 pra diffinitum est. Fieri enim potest, vt ali-
 cui contingat gloria sine laude verbi, per

49
*f. Quem se-
 quitur 5.
 Tho. 1. sec.
 q. 2. art. 2.
 Ormelius 2.
 sec. q. 103.
 art. 1. ad 3.*

F

*Et melius,
2. sec. quæf.
132. art. 4.
Et lib. 3. cõ
tra Genti-
les.*

honorem facti, vt satis contigit Mardo-
chæo Hester 6. Reuerentia diffinitur à Th.
Vualdenſi, in lib. de Sacramentalibus cap. 118.
art. 6. animi reputatio, qua quis bonitatem
alterius magnificat, vbi pulchrè ait hæc
quatuor, reuereri, honorare, laudare, & glo-
rificare, ita ſeſe habere; vt poſterius priori
aliquid adiuciat. Reuereri enim eſt animo
magnificare. Honorare verò, id aliquo ſi-
gno exteriori ſignificare. Laudare verò, id
verbis facere. Glorificare autem, longè la-
tèque id expandere.

50 X I I I. Infertur etiam dicendum, in qui-
bus quinque ſupradicta conueniant. Et qui-
dem primò conueniunt, quòd licet ſtrictè
ſumpta, ita vt dictum eſt, differant, conue-
niunt tamen in eo, quòd frequenter afflu-
muntur latius, aliud pro alio. Nam gloria
nonnunquam comprehendit omne testi-
monium approbatorium, & vnius, iuxta il-
lud Pauli ſecundæ ad Corinth. 1. Gloria no-
ſtra hæc eſt, testimonium conſcientiæ no-
ſtræ, relatum in dicto c. Inter verba 11. q. 3.
Honor item comprehendit laudem vt do-
cet S. Tho. 2. ſec. q. 103. art. 1. ad 3. Laus item
honorem, vt in diffinitione ſupradicta, &
declarat S. Tho. in 4. diſt. 15. art. 3. q. 2. decla-
rans

*Ad idẽ
Hierem. 9.
Et c. Glori-
epiſc. 12. q.
2. c. Sacer-
dos. ſub ſim.*

rans quoddam Ambrosij dictum.

Conueniunt secundò quòd nihil eorum est virtus, nec moralis nec intellectualis. Quia vt post S. Thom. I. Sec. q. 71. artic. I. in præludio 4. num. 11. Manualis, declaramus. Virtus est habitus & qualitas mentis habentis eam. Et nullum horum est talis. Quodlibet enim eorum est extra mentem eius cuius est. vt palam patet, & probat Boetius lib. secundo de consolatione, ^b & ita sunt bona externa, & fortunæ. Excepta sola reuerentia, qua quis considerans suam paruitatem, humilitatem & vtilitatem, insufficientiam, & in omne peccatum propensionem, reueretur se ipsum, quatenus est à Deo multis donis naturalibus, & gratuitis donatus: subiiciens omnia sua, quatenus sunt sua, omnibus, quæ à Deo habet, quatenus sunt eius. Ex quo infertur quòd non sunt propter se tantum amabilia: vt supra dictum est nu. 9. Nec consequenter possunt esse fines iusti principales aliquorum bonorum actuū per prædicta num. 30. Suntque inferiora bona virtutibus omnibus, quas in dicto nu. 5. diximus esse amabiles etiam propter se tantum.

III. Conueniunt in eo, quòd omnia illa sunt maiora bona quàm pecuniaria, vt in-

*1. q. tertio.
& trad. S.
Tho. 2. sec.
ques. 132.
art. 1.*

*b Et S. Th.
1. sec. q. 2.
art. 3.*

51

frà probabitur.

III. Conueniunt in eo quòd sunt mi-
nora vita, falute, & aliis bonis corporalibus,
Horum enim dominus folus Deus eft. Deu-
ter. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam,
& Sap. 16. Tu es Domine qui vitæ ac mor-
tis poteftatē habes. Et quàmuis eius diuina
Maieftas huius domini partem cōmunem
fecerit Reipub. c. Ille gladius 23 q. 4. non ta-
men particularibus. c. Si non licet. 23. qu. 5.
Qui tamen funt domini præfatarum quin-
que rerum, vt latè monftamus in 6. concl.
dictæ reper. c. Inter verba. num. 338.

Nec obftat. l. Ifti quidem. ff. de eo quod
met cauf. ibi, Viris bonis ftupri metus ma-
ior quàm mortis eife debet. Per quam qui-
dam aiunt infamiam eife morte peiorem.
Quod tamen illa non probat: fed aliud lon-
gè diuerfum. f. mortem præponendam ftu-
pro. Quod Odoffredus fentiens, ait: ibi pro-
bari animam eife anteponendam vitæ cor-
porali. Cui cōcernit ibi Alb. aiens per eam
probari moriendum eife potius, quàm pec-
care mortaliter. Nec etiam obft. l. Codicil-
lis. §. Matre. ff. de legat. 2. Per quam aliqui
dicunt probari, peius eife marito, vxoris
dulterium, quàm mors. Quia responderi
potest,

potest; primò, quòd illa eius verba, Filium nostrum occidit, & alia peiora fecit: quæ in hoc inducuntur, verificari possunt, vt ibi annotauit Iacob. de Aren. in occisione patris. Peior enim videri debet viro bono patris occisio, quàm filij. Quoniã & si multa inclinant quem; ad magis amandũ filiũ quàm patrem, plus tamen tenetur amare patrem qui fuit principiũ causæ, & fons eius, quàm filium, cuius ipse causa est, vt rectè probat S. Thom. 2. sec. q. 26. art. 5. Secundò responderi potest, quòd præfatus §. Matre, non loquitur de morte propria, sed de morte filij. & ita vt maximum solum probaret, marito peius esse adulteriũ vxoris, quàm mortem filij: quod nil contra dicta concludit. Quamquam nolumus negare, maius peccatũ esse occidere filium alicuius, quàm cum vxore eius adulterari. Quoniam hoc est contra 3. præceptum. 2. tabulæ decalogi: illud verò contra 2. Et per hoc perimitur vita iam habita, per illud autem impeditur habenda. vt S. Thom. declarat. 2. sec. q. 122. art. 3. Tertiò nouè sed verè ad illas ambas leges responderi potest Paulũ, & Scæuolã earum auctores fuisse Romanos gentiles, quos pro summo bono gloriã, & famã duxisse diuus Aug.

testatur lib. 5. de Ciuit. Dei ca. 12. his verbis, Romani gloriam ardentissimè dilexerunt, propter eam viuere voluerunt, pro ea mori non dubitarūt. Ob quod Tullū grauissimè reprehendit; Et ita eorum hac in re sententia, tanquam Christianæ legi contraria repellenda est. c. Contraria. de consecr. dist. 5.

Non obstat tertio illud vulgatum elogium: Pro honore moriendum. Quia id est vulgatum erratum, si vt sonat intelligatur. Nam etiam Ethnicus Aristot. 3. Ethi. dixit, non esse veram, sed falsam fortitudinē eam, qua quis pro pudore, vel honore moritur. & ita vt aliqua ex parte verum sit, verba illa; pro honore; accipiēda sunt, pro eo quod honorē meretur. Nēpè pro virtute, siue theologa; putà fide, spē, vel charitate, siue morali, putà iustitia, & veritate, fortitudine & constantia; temperantia; & castitate: & aliis.

Nec obstat 4. illud quod de Elcazaro. 2. Machab. dicitur, quod gloriosissimam mortem, magis quàm odibilem vitam completens voluntariè præibat ad suppliciū. Non enim ille pro gloria humana mortem sustinuit; sed pro lege diuina obseruanda. & ita pro virtute religionis, quæ gloriam merebatur. Quare magnopere persuadere sibi
omnes

omnes debent, nobiles præfertim, & milites, qui magis in hac re peccant; ne tanti faciant laudem, honorem, famam & gloriam, vt pro eis, vel pro vitanda ignominia vitam corpoream, vel spiritualem prodigant: Vitam autem animæ, virtutésq; ipsius tam morales, quàm theologas tanti æstiment, vt eo sint semper animo, quòd malint vitam, membrisq; corporeis destitui, dilacerariq; quàm eas deferere: sintq; parati ad fortissimè pugnandum, repugnandumq; vsque ad mortem, pro fide Regi Reipublicæq; præstita, seruanda pro legum diuinarum, & humanarum obseruatiâ; per quam summus honor acquiritur in hac vita caduca, & gloria sempiterna in illa stabili patria. Amen.

S V M M A R I V M.

Honorariorum bonorum, quæ sunt quinque, appetitus uel contemptus suapte natura neque bonus, neque malus. nu. 54.

Bona quæ quis facit nosse & uelle ab aliis probari licet. num. 54.

Honorariorum bonorum appetitus uel contemptus fit bonus ex bono fine, qui triplex ponitur à S. Thom. num. 55.

Cui adduntur alij tres. num. 56.

Honor exhibetur & recipitur iuste cum debetur, & sponte datur. nu. 56.

88 DE FIN. HVM. ACTVVM

Bonorum honorariorum quæ quinque sunt, appetitus & contemptus fit malus ex fine malo, qui contingit tripliciter. nu. 57.

Honorariorum bonorū appetitus, nō referens ea in aliud est malus. nu. 58.

Actus omnis sine bono apto carens, malus; etiam si malo quoque careat. nu. 58.

Otiosum omne deliberatum, quale est quod sine caret; malum. & ideo nullus actus in indiuiduo indifferens, nu. 58.

Honorariorum bonorū appetitus inordinatus ut plurimum ueniale peccatum, sed quinque casibus mortale. num. 59.

Quod ipsum dicendum de contemptu eorum. nu. 60. Et etiam de appetitu & contemptu cæterorum bonorum utilium. nu. 61. Et de complacentia, & displicentia, de obtentu omnium tam honorariorum, quam aliorum utilium. nu. eod.

54

Vintò conueniunt in eo, quòd appetitus vel contemptus horum quinque suapte natura, neque est bonus, neque vitiosus. Tum quia non est peccatum, vt ait S. Thom. 2. sec. q. 132. art. 1. quòd aliquis bonum suum cognoscat, & probet. Dicitur enim primæ ad Corinthios 2. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus; sed spiritum, qui ex Deo est; vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Similiter etiam non est peccatum,

peccatum, quòd aliquis velit bona opera sua ab aliis approbari. Dicitur enim Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus. Per-
 fusus item aiebat,

*Non ego cum scribo, si forte quid aptius exit,
 Laudari metuan, nec enim mihi cornea fibra est.*

Tum quia bonitas vel malitia naturalis actus ex obiecto, siue ex proportione obiecti ad actum sumitur. Vt probat S. Thom. 1. sec. q. 18. art. 1. maximè ad 1. At obiectum eiusmodi appetitus, siue proportio obiecti ad illum, nil mali, nec cõtrarium rationi de se cõtinet. Vnde S. Thom. Quodlib. 12. art. 13. concludit neque appetitum, neque contemptum famæ esse de se bonum vel malum. Idemque concludit de appetitu gloriæ in dicta q. 132. art. 1.

X I I I. infertur ex proximè dictis quòd 55.
 præfatorum quinque bonorum appetitus assumit rationè boni ex fine bono & apto. Ille autem, vt sanctus Thom. ait vbi supra est triplex, primus cum appetuntur ad glori-
 fiam Dei. Secundus cum appetuntur ad vtilitatem spiritualem proximi, vt bono ex-
 plo proficiat. Tertius cum appetuntur ad vtilitatem propriæ animæ, vt in bonis quæ in se cognoscit ex testimonio laudis alicuius

studeat perseuerare ac crescere. Nam si utilitas animæ proximi pro fine desiderij laudis posita efficit illud bonum; à fortiori utilitas animæ propriæ: Cum magis quis teneatur diligere se, quàm proximum. cap. Si non licet. 23. q. 5. l. Præses C. de seruit.

Quibus addo, quartum finem quotidianum, cum appetuntur ob utilitatem exteriorem propriam vel aliorum. Quod passim inuenias in eis, qui cupiunt laudari, honorari, & glorificari de bonis suis, genere, habitudine, cōditione, & id genus aliis, tanquam medium adipiscendi coniuges, vel alia munera, & officia sibi conuenientia: In eis item qui cupiunt laudari de dulci cantu, sana doctrina, & dexteritate legendi, scribendi, prælegendi, patrocinandis, & gubernandi arte, vt stipendia mereantur condigna. In eis item, qui præfata cupiunt vt filii, cognatis, famulis & aliis necessariis suis aliqua bona utilia eorum contemplatione euentiant. Qui non videntur peccare, sed bene agere. Quod tamen intelligendum est, cum utilitas præfata temporalis actu, vel virtute refertur in Dei amorem, vel obsequiū, aut in vitam honestam suam; vel aliorum bonorum maiorum, bona temporalia minora,

per

per supradicta.num.30. & ea quæ scribit S. Thom.in 2.lib.fent.di.38 art.1.sub finem.& art.2.in 3.arg.

Addo & quintum finem quando appetuntur eo quod sunt debita. vt eruditè dixit Caiet. 2.sec.q.131.art.1. Quod procedit etiã si non referantur in alium finem. Nam sicut licet dare & accipere pecuniã debitam, eò quod sit debita:quod est iustitiæ virtutis actus; ita etiam licebit dare & accipere laudem & honorem debitũ: Cum pari ratione id sit actus iustitiæ. iuxta illud Roman.13. Reddite omnibus debita;cui tributum, tributum: Cui timorem,timorem: Cui honorem,honorem.

Addo sextum finem: Cum ea desiderantur vel recipiuntur non tanquam debita sed tanquam dona gratiosè oblata per alium ex amicitia,charitate, magnanimitate, vel humilitate. Vt cum quis minor altero,recipit ab eo honorem debito maiorem. Quod passim fit; & probatur esse bonũ à S.Tho. post Senec.2.sec.q.106.art.1.

Xv. Inferitur,quod appetitus,& cõtemptus 56 horum vitiatur,redditurque malus. Primò quidem,ex fine malo. Quia vt prædictum est num.30.sine vlla exceptione vera est ista regu

*i Et quest.
232. ar. &
de malo. q.
9. & Abu-
lensis super
Matthæ. c.
6. q. 3. vbi
etiam Ma-
tor. 5. An-
ton. 2. part.
tit. 3. ca. 5.
§. 1. & Ca-
ret. in præ-
dictis duo-
bus articu-
lis.*

regula topica : Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. Secundo. Cum illa sunt vana. Sunt autem vana ex mente S. Thom. 2. sec. q. 131. art. 1. Primum ex parte materie ex qua illa desiderantur, eo quòd est illis indigna. puta, quia est nulla; eò quòd verè nõ est illa excellentia, ex qua desiderantur, vel est mala, malitia culpæ. iuxta illud, Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Psa. 51. Qui gloriatur cum malè fecerint. c. Quàm graue, de excess. prælat. Aut ita vilis, quæ nil horum, aut non tantum, quantum ex ea desideratur merentur. Deinde ex parte eius à quo quærentur, putà cùm desiderantur ab homine, pro certiori & maiori testimonio, quàm ipse de illa dare possit. Postremò ex parte eius qui ea desiderat. putà, quia ea in debitum finem nec actu nec virtute referat. Quàmuis enim Abulensis vbi supra, addat quartum modum, & Thom. alibi possit videri addere alium, omnes tamen reducuntur ad prædictos tres. vt monstrauius in præfata repe. cap. Inter verba. nu. 338.

XVI. ex his infertur, omnẽ appetitum horum quinque adeò absolutum vt neque actu seu actualiter, neq; virtute seu virtualiter

liter ea in alium debitum finem referat, esse malū, saltem veniale. Tum quia nil horum est propter se tantum amabile; neque consequēter potest esse finis & medius. vt prædictum est nume. 5. Tum quia omnis actus humanus hoc est deliberatus carēs fine bono, malus est; etiam si fine malo careat, eo quòd est actus ociosus, & omnis actus ociosus etiam verbalis tantum est malus. iuxta illud Matthæi 12. De omni verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem. Et eo quòd ea quæ homo agit, vt homo, id est deliberatè, debet agere propter aliquem finem aptum. Alioqui vanè agit. Et omnis vanitas est peccatum. iuxta illud Psal. 4. Vt quid diligitis vanitatem? & illud Psalm. 118. Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Tum quia appetitus pecuniæ absolutus in nullum finem relatus, est malus, & inordinatus. vt colligitur ex S. Th. 2. sec. q. 118. art. 1. & 2. At eadem ratio est de his quinque quoad hoc. per prædicta. Tum quia ea ratione vterque S. Thom. 1. sec. q. 18. art. 8. concludit nullum actum deliberatum in indiuiduo esse indifferētem, sed bonum, vel malum. Quia si caret fine bono, licet careat etiam malo, est malus. Nam debet ob aliquem

aliquem finem fieri: alioqui est otiosus, & consequenter malus. Tum quia gloria in nullum alium finem ordinata, dicitur inanis & vana. Et appetitus gloriæ vanæ peccatū est, vt probat S. Thom. in prædicta q. 132. articu. 1. Et eadem ratio militat in aliis quatuor, per prædicta.

59 X v i i. infertur, q̄ appetitus & desiderium horum quinque licet etiam quando est malus, vt plurimum veniale tantum sit peccatum: mortale tamen est in quinque casibus. Primo cum appetitur de malo culpæ mortali. Vt exprimit Caiet. 2. sec. q. 131. art. 2. addit. 1. licet id ibi nō exprimat Aquinas. & ante Caietanum expressit S. Anton. 2. par. tit. 4. cap. 1. §. 1. per illud Psal. 51. Quid gloriaris in malitia? Quod licet primo aspectu non concludit, cum gloria quærens de malitia veniali, non peccet mortaliter, satis tamen concludit consideranti, quòd mens Prophetæ fuerit dicere eiusmodi esse malitiæ, gloriari de aliqua malitia; cuiusmodi est illas & gloriari de malitia veniali, esse veniales; & gloriari de mortali, mortale. Facit cap. Quàm sit graue crimen in clericis cum malefecerint gloriari. de excess. prælat. Secundo cum appetitur in mortalem irreuerentiam

tiam Dei. Vt Cyrus de quo Ezechiel 20. Eleuatum est cor eius, & dixit Deus, Ego sum. Tertio, cum aliquod horum plus quam Deus amatur. iuxta illud Io. 12. Dilexerunt magis gloriam hominum quam gloriam Dei. Quarto cum in aliquo eorum ponitur vltimus finis. vt multos olim Romanos posuisse supra ex August. probauimus. Quando autem in aliqua re creata constituitur vltimus finis, supra n. 21. prædiximus: addentes raros esse Christianos qui id faciant. Quinto cum aliquid horum præponitur obseruantia legis ad mortale obligantis. Quod plus satis vltari constat ex eo, quod passim videas viros, & etiam mulieres eo animo, vt malint peierare; vindictam de lædente, vel iniurio sumere: Symoniam saltem clam admittere: subditos opprimere, violare iustitiam, laudare peccatores, præsertim Principes in desideriis animarum suarum; quam gloriam, honorem, famam, dignitatem, vel principem locum perdere.

Hos quinque casus in quibus appetitum horum quinque diximus esse mortiferum in dicta repet. cap. Inter verba. num. 343. ad duos contraximus. Nunc autem videntur contrahendi ad tres. Primus cum appetuntur

tur ex malo mortifero. Secundus, cum in eo finis vltimus constituitur, vel ob id frangitur lex ad mortale obligās. Tertius cum ad mortale aliquod malum referuntur.

- 60 XVIII. Quòd eadem quæ dicta sunt de appetitu horum quinque, dicenda sunt de illorum contemptu; Nempe, quòd ille de se neque bonus neque malus est; quodq; bonus fieri potest præstituto ei vno ex sex finibus, quibus appetitum eorum diximus rectum fieri. Quòdque est malus si nullo fine bono circundetur: etiam si nullo fine malo denigretur. Quòdque potest fieri malus ex parte materiæ. vt fit, cum quis laudem ex virtute, & gratia Dei prouenientem contemnit. Et ex parte modi. Vt cum quis minoris, quàm par est, testimonium diuinum vel humanum de suis bonis habeat. Et ex parte contemnentis; vt cum quis ea in aliquem. malum & inordinatum finem contemnit. Quòdque aliquando potest esse malus mortifere; vt est cum quis laudem de gratia Dei manantem despicit, aut in illo cõtemptu, finem vltimum, vt quidam philosophi fecerunt, constituit, seu ob eum aliquam legem, sub mortali pœna obligãtem, infringere statuit. Aut tertio, cum in mortifera

ferum

ferum finem eum refert.

XIX. Quòd idem est dicendum de au- 61
ro, & argēto & aliis bonis pecunia æstima-
bilibus, & de eorum appetitu & cōtemptu,
quod diximus de prædictis quinque bonis
honorabilibus. Videlicet, quòd desiderium,
vel contemptus eorum de se in genere, ne-
que malus est, neque bonus. Quodq; fieri
potest bonus per vnum ex sex finibus præ-
dictis. Quodq; si nullo illorum circūdetur,
erit malus, licet nullo malo circūdetur.
Quodq; erit malus, & mortiferus tribus ca-
sibus præfatis.

XX. Quòd eadem quæ diximus de ap-
petitu & contemptu eadem ratione dicen-
da sunt, de amore & actu ea quærendi &
refutandi, & de quæsitorem complacentia,
& displicentia. Quibus est cōsequens, quan-
tanos cura esse oporteat, vt cum hæc vel il-
la desideramus, amamus, quærimus, odi-
mus, aut refutamus, & in eis quæsitis com-
placemur nobis, aut displicemus; ipsum
Deum, beatitudinem, vel honestã, siue vir-
tuosam vitam pro fine præstituamus. Simul
doleamus, quòd toties eiusmodi actus, ob
finis debiti defectum vanè conceperimus,
& egerimus. Consequitur item alio delectu

G

quàm haftenus à me audito , debere vti concionatores , in carpendo præfatorum appetitu , & laudando eorundem contemptu. Ne scilicet , omnem horum quinque appetitum absolutè vituperent , neque eorum contemptum laudent.

S V M M A R I V M.

Honoraria bona quæ sunt quinque tum demum pro fine minus principali rectè poni, cum referuntur in alium aptum : aliàs non cum pulchra declaratione. numero 62.

Laudis, gloriæ, uel honoris, de excellentia qua quis caret, appetitus non est mortalis contra Abulen. nu. 63.

Iustitiæ non contrahit, uolens quod suum non est, si non est alienum. nu. 63.

Laudem uel gloriam ob humanam facere principaliter quod institutum est principaliter ad gloriam Dei, non est mortale contra Ang. nu. 64.

Doctoratû in Theologia sine mortali potest assumi principaliter ad gloriam humanam ab idonco nu. 64.

Gloriam ob humanam facere aliquid , tanquam ob pretium uel aliàs differunt. nu. 64.

Intellectus dicti quotidiani Gregorij de laudis requisitione. nu. 65

Laudis, & gloriæ bene & malè appetitæ, quinque exempla quotidiana. nu. 66.

Actus ex se bonus, ne fiat malus, ob praesumptionem honoris & aliorû bonorum utilitû pro fine exigi. nu. 67.

Vigésim

Igesimoprimum inferitur, id quod 62
 haecenus nunquam fuimus aufi
 afferere. Nempe non licere ap-
 petere, neque pro fine etiam
 minus principali ponere ista quinque, nisi
 referendo illa actu, vel virtute in alium fi-
 nem bonum, & aptum, neque eadem, imo
 maiori ratione, alia bona pecuniaria. Hoc
 ipsum esse dicendum de contemptu eorum-
 dem, ac consequenter non solum esse pec-
 catum saltem veniale, inferuire Deo, Papae,
 Regi, vel aliis praelatis & magnatibus, prin-
 cipaliter propter bona pecuniaria, vel ho-
 noraria, sed etiam inferuire principaliter pro-
 pter Deum ipsum, vel beatitudinem, vel alium
 debitum finem, & minus principaliter pro-
 pter bona honoraria vel pecuniaria, nisi ea
 rursus actu, vel virtute in aliquem finem bo-
 num & aptum reflectantur. Non oportet
 autem, mea sententia, ut finis in quem haec
 reflectuntur sit adeo altus, ac est is quem
 requirit actus principalis, qui propter al-
 tiorem finem fit. Exemplum de illo qui
 amat vel colit Deum principaliter propter
 ipsum, & minus principaliter ut concedat
 ei victum, vel aliquid aliud temporale op-
 eratum, ad iustem, honestem vel temperatem vi-

uendum. Is enim bene facit, licet illum vi-
ctum, siue bonum, minus principaliter in-
tentum, non referat in ipsum Deum, qui est
finis actus principalis amandi eum, & infi-
nitè maior quàm vita honesta, studiosa, iu-
sta, vel temperata, in quam refert illum vi-
ctum, vel bonum optatum minus princi-
paliter intentum.

63 XXI. quòd non est vera illa dura opi-
nio Abulèis super Mat. c. 6. q. 3. l. quod om-
nis appetitus laudis, honoris, aut gloriæ hu-
manæ de re falsa, puta de excellètia quæ nõ
habetur, est peccatũ mortale. Tum quia S.
Tho. 2. sec. q. 131. art. 2. què ipse pro se citat,
nõ ait illud de omni appetitu vanæ gloriæ
de omni re falsa, sed de falsa in irreueren-
tiã Dei redundãte, Tum quia nõ obstat eius
ratio. s. quod omnis iniustitia est peccatum
mortale, vt ait S. Th. receptus 2. sec. q. 58. art.
4. & q̄ contra iustitiã est, appetere id quod
suũ non est. Quoniã illud procedit quãdo
appetitur id, quod non solũ non est suũ, sed
est alienũ. Nemo enim dicit esse peccatũ
mortale appetere diuitias, quæ nõ sunt suæ,
modò non sint alienæ, nec velit eas cum
præiudicio alterius. Et ita non erit morta-
le, appetere laudem & gloriam ob aliquam
excel

excellentiã quam quis non habeat, modò illa sine vllò reipublicæ. vel priuatæ, præiudicio appetantur, vt si quis laudari cupiat, de castitatẽ, fortitudine, viribus & ingenio quòd non habet, ita tamen vt nulli ex eo præiudicium eueniat.

XXIII. Quòd non videtur etiã vera 64
illa opinio Ang. in summa. verb. Vanagloria, quæ habet esse peccatũ mortale prædicare, missare, sacramenta ministrare, & alia eiusmodi quæ principaliter in gloriam Dei sunt instituta facere principaliter in gloriam & laudẽ propriam. Tum quia is casus non est de quinque superius expressis, in quibus solis authores docent appeti gloriam esse mortale. Tum quia nulla efficaci ratione probatur. Tum quia Sylu. in eodem verb. Vanagloria, dixit quòd eam opinionem consequeretur, dici posse, væ væ, toti statui ecclesiastico. Et ita non solum Syluest. sed etiam is qui adiecit postillas ipsi Angelo, contrarium tenet. Pro Angelo tamen facit, Primò illud August. lib. 1. de doct. Christia. Diuina scriptura principaliter ordinatur ad honorem Dei. In quo Deus contemnitur, si principaliter ad alterius honorem ordinetur. Secundò pro eo quod D. Ant. 2.

par. cap. §. determinat. quòd assumens gradum magisterij, aut doctoratus ad gloriam suam principaliter peccat mortaliter. Tertio, quòd videtur symonia, facere eiusmodi opera spiritualia, ob aliqua horum quinque principaliter vt asserere videtur Adrianus, Quodlib. 2. à littera H. vsque ad S.

Ad horum tamen primum respōdet postilla prædicta, quòd verbum principaliter, quo vtitur Augustinus, soluit quæstionem, intelligendo, per illud, ponere vltimum finem in gloria. Quæ tamen responsio displicet. Tum quia intentio Augustini est, ponere differentiam inter sacram scripturam, & alias res, quæ secundum hanc expositionem non inuenitur. Quoniam etiam vtendo aliis ab scriptura sacra in gloriam humanam, ponēdo finem vltimum in illis, esset peccatum mortale vt prædictum est nu 21. & seq. Quare respondēdum est quòd Aug. per ly contemnitur, non intelligit contemptum expressum, nec talem tacitum, qui ad constituendum peccatum mortale sufficiat, sed ad veniale tantum, longè tamen grauius quàm id quod resultaret ex eo ꝫ aliis vteretur ad eundem gloriæ finem. Ad secundum respondeo, negando illud dictum

Etum

Etum diui Anton. procedere in eo qui est dignus illo gradu, quòd antea Sylu. verb. Doctòr q. 4. negauit. Ad tertium respondeo illud esse verum de illo qui exercet spiritualia, pro gloria, tanquam pro pretio illorum. Nos autem loquimur de illo qui exercet illa ad gloriam vt eum assequatur, sed non tanquam pretium eorum: vt quando fiunt ad preces & gratias, quæ non sonent pretium. Quàmuis plurimum certè cauendum existimo ab huiusmodi peccato, quod saltem valde graue veniale esse negari nequit.

X X I I I. Infertur emolliendum esse illud diui Gregorij, satis durum & terribile, in homilia super parabolam de decem virginibus, Matt. 25. f. Cauendum ne per hoc quod reuū geritur, fauor, aut gratia humana quærat, & appetitus laudis surrepat, eoq; à mercede vacuetur. Id enim crude acceptum, cogeret omnia ferè humana bona opera dānare. Quotus enim quisq; est, cui, vt Cicero sentit, res præclaras agēti aliquis laudis appetitus non surrepat? Intelligamus ergo illud esse verum iuxta prædicta de requisitione, siue appetitu inordinato, quo principaliter requiritur laus de bono quod geritur, & etiā de illo quo minus principaliter

illa quæritur propter se solam vel non referendo eam in aliquem finem, vel non in debitum, vel referendo in malum. Non autem de requisitione ordinata, qua minus principaliter quæritur laus, propter aliquem debitum finem, in quem actu vel virtute refert eam expetens.

- 66 X x v. Ex proxima illatione inferuntur quinque. Primum quòd orans vel aliud bonum agens ob laudem, vel fauorem humanum quo affequetur aliquod beneficiù ecclesiasticum, vel aliud munus quo est indignus, meritù perdit, & peccat, siue principaliter siue minus principaliter, ob ea id faciat. Quia requirit laudem ob finem in se malum. Secundò, quòd qui orat, vel aliud bonum facit principaliter ob ipsam solam laudem etiam non ordinatam in malum finem, meritum perdit & peccat. Tertiò quod qui colit vel amat Deum principaliter, vt sint ei calcar, quòd fiat temperas, vel abstinens, meritum perdit & peccat. Quia finem principale actus maioris virtutis, scilicet charitatis, & religionis, facit minore virtutem, scilicet temperantiã vel abstinentiã. Quartò, quod qui ieiunat, & abstinet, vel sobrius est vt affequetur laudem & gratiã humanã, quo ab illis impellatur ad amandum

dum & honorandum Deum qui sunt actus charitatis, & religionis virtutū longè maiorum, quàm abstinētia, & sobrietas non peccat, & meretur. Quintò quòd qui orat vel aliud bonum facit principaliter propter Deum, vel alium debitum finem minus autem principaliter ob laudem, in quantum est quoddam bonum, sed non propter se solum appetibile, nō perdit meritum, nec peccat, modo eam in aliquem finem debitum referat. Quæ omnia profecto inculcanda erant à concionatoribus; vt rem ad eò quotidianam calleremus, & scrupulos, quod illud Gregorij dictum gignit vitaremus.

X x v i. infertur quod duo requiruntur; 67
vt actus ex sese boni non inficiantur præstituendo eis pro fine bona vtilia, quæ sunt omnia pecuniaria & honoraria. Alterum, vt non quærantur propter se solum, sed propter aliud in se amabile. Alterum, vt nō præstituatur, pro finibus principalibus eorum, vel referantur in finē illis actibus congruū.

Ad hoc autē vt non inficiantur per præstitutionem bonorum honestorum & delectabilium per se amabilium, satis est quòd non fiant fines principales actuū maiorum virtutum, siue referantur in alium, siue non.

SVM MARIVM.

Actus quibus candidati specimen ingenij, eruditionis, artis, virium, & aliarum dotium exhibentur ad promerenda premia plus merentibus propofita, quomodo ut sint boni fient. nu. 68.

Intellectus quorundam Domini dictorum, & aliorum doctorum. nu. 69.

Elemofynam maiorem largiri eo quòd publicè, uel à maiore petatur, non effe malum. nu. 72. fed melius effe curare ne fic petantur. n. 73.

Elemofynam publicè largiri debere prelatos. nu. 73.

Bona bene facere publicè non effe facile omnibus, ideo fugiendus multis epifcopatus. n. 73.

Honor iam quaefitus, cur magna cura conferuandus. numero 74.

Actuum de fe bonorum, cur bona pars mala. nu. 70.

Bona infignia publicè facturus, quid præmeditari debeat, ne cibi toxica fiant. nu. 74. 71.

68

Igesimoseptimo, Quod actus currendi, saliendi, equitandi, hastis, sagittis, bombardulis, & canis ludendi: prælegendi etiam disputandi, concionandi, canendi, pulsandi, organa, missandi & alia eiusmodi, quibus agilitatis, roboris, ingenij, artis, dexteritatis, eruditionis, induftriæ, dotiúmque aliarum inditarum, aut quaefitarum specimen præbemus, sunt boni fi ea principaliter agamus, vt per eos Deo placeamus. vel vt beati fiamus,

mus, vel quia recta ratio id dicit, vel quia sunt honesta, etiam si minus principaliter ea faciamus, ut pallia, & brauêa, pulpita, cathedras, sacerdotia, officia, & alia munera ecclesiastica, scholastica, sæcularia, militaria, vel alia quæ magis idoneis promittuntur, affequamur, modo ea in aliquẽ finem bonum actum, vel virtute collimemus, & reflectamus.

XXVI. Inferitur, quod in illo Matth. cap. 6. Ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis; Illa coniunctio, ut, denotat finem principalem, neque actum, neque virtute in alium finem debitum relatum. Et è contrario in illo Matth. quinto, Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est; denotat finem minus principalem, & in aliũ debitum relatum. Quæ concordia videtur aptior illa, quam Io. Gerson tradit in secunda par. alphab. 39. in tract. de temperantia. col. 3. Inferitur & illud, quod expressius quàm alij dixit Maior, Matth. ca. 6. col. 2. f. quod quærens gloriam propriam propter laudem, & gloriam Dei, non quærit gloriam inanem. Consequitur item, quod Abulensis, Matth. 5. col. 33. & Caiet. ibidem aiunt, Soli Deo, &
non

non facienti quærendam gloriam per bonâ opera intelligendi sunt, de gloria principaliter desiderata, & non de relata in Deum, vel alium finem debitum.

70 X X I X. Infertur, quòd non desumitur hinc argumentum adeo validum, vt aliqui putant, ad confirmandam illam hæresim, quæ habet; Omnia nostra opera esse peccata, saltem venialia. per illud Esa. 64. malè intellectum, Quasi pannus menstruatae vniuersæ iustitiæ nostræ. Licet enim dolenter consideremus, quàm plurima opera nostra etiam suo genere bona, fiant mala ob finis circumstantiam, ex eo quòd multa fiant ob finem malû mortaliter, vel venialiter; multa in finem debitum non referuntur. Complura principaliter propter bona temporalia, vtilia & honoraria, quæ constat esse mala, saltem venialia per prædicta. num. 44. Et non pauca, quæ licet principaliter fiant propter Deum, vel quia recta sunt, fiunt tamen minus principaliter ob bona temporalia, præsertim laudem & gloriam, in nullum alium finem debitum, actu neque virtute relata, quæ etiam sunt peccata venialia per præmissa. nu. 57. Quàmuis etiam inquam, hæc ita sese habeant; quàm plurima tamen
fiunt

sunt ob solum finem debitum, & multo plura ob illum & alium minus principaliter actu vel virtute, siue virtualiter, relatum in finem aliquem debitum, iuxta id quod de relatione virtuali & actuali supra.nu. 18. est dictum.

X x x. infertur, expedire plurimum, meminisse illud magni patris nostri Augustini in cap. 4. regulæ nostræ. Alia quæcunque iniquitas in malis operibus exercetur vt fiant: Superbia verò etiam bonis operibus insidiatur vt pereant. Illud item magni Gregorij supra nu. 65. citati & declarati, videlicet, Sæpe vos fratres admoneo, praua opera fugere, &c. nunc autem compellor dicere, vt & bona magna cautela faciatis, ne per hoc bonum quod geritur, fauor aut gratia humana requiratur, ne appetitus laudis surrepat, & quod foris ostenditur, intus à mercede vacuetur. Illud item magni Basilij, qui curabat, vt quoties in pontificalibus missaret, diceretur ei; Pater nondum est sepulchrum tuum perfectum, fac vt perficiatur; quò appetitū laudis, & honoris mortis memoria refrenaret. Expedit, inquam, meminisse hæc tria, in omnibus nostris actis, præsertim quoties sese nobis aliqua opera insignia

gnia publicè faciendâ offerant ; qualia sunt
 in materia virtutis patriæ , siue religionis,
 missa publica præsertim cantanda, & maxi-
 mè in pontificalibus, euangelij lectio , capi-
 tulum, antiphonæ , & orationis cantandæ.
 Qualia in materia iustitiæ sententiam in
 grauioribus causis in magno consensu fer-
 re. Qualia in materia fortitudinis, & magni-
 ficentiæ, pugnæ veræ vel vmbrales, sum-
 ptus grandes, & apparatus maximi. Qualia
 in materia studiositatis prælectiones, dispu-
 tationes publicæ, & specimina ingenij, me-
 moriæ, artis, eruditionis , & aliorum dono-
 rum tam inditorum quàm quæditorum, ad
 brauèa , & præmia habilioribus proposita
 exhibenda. Operæ precium, inquam, facere-
 mus cum eiusmodi agēda occurrerint, me-
 minisse prædicta , & omnino cauere in pri-
 mis, ne nostri actioni vllus finis malus, præ-
 fertim mortiferus , præstituatur, ne ve vlla
 res temporaria pecuniaria vel honoraria
 principaliter intendatur ; immo neque mi-
 nus principaliter, sine debita in alium finem
 iustum relatione actuali vel virtuali; Simul-
 que nostræ actionis principalis finem facere
 dominum solum ipsum beatificatorem, vt
 ei placeamus , & beatitudinem quam præ-
 tend

tendimus, vel virtutem aliquam ipsi actioni aptam, vt eam exerceamus, vel vt rationi supernaturali vel naturali, aut humanæ, quæ id dicitat satisfaciamus. Quòd si aliqua alia bona temporaria, pecuniaria, vel honoraria, his adiunxerimus, illud fiat minus principaliter, & secundariò, cum eorù actuali vel virtuali in fines proximè dictos relatione; inuocatione illa præmissa: Actiones nostras quæsumus Domine aspirando præueni, & adiuuando prosequere, vt nostra hæc operatio à te incipiat, & per te incæpta, in te ipsum finiatur, per C H R I S T V M D. N. Amen.

X x x i. inferuntur hæc quæ sunt quotidianæ decisiones dubiorum super quibus olim interrogati fuimus. Prima est Io. Gerf. 2. par. tit. de Temperant. alphab. 39. l. quem non malè, immo benè mereri, si aliud non desit, largiendo maiorem eleemosynam publicam, quam fuisset largiturus secretam, modò minus principaliter illam maiorem laudem de maiori eleemosyna requirat, eamq; actu vel virtute in alium finem debitum referat. I. i. Non esse peccatum, imò meritum, si adsint cætera, largiri maiorem eleemosynam pauperi absentì pro quo petit

72

tit aliquis amicus, vel vir egregius, quàm dedisset, si pauper ipse, vel alius homo gregarius eam petiisset; modo minus principaliter, & non principaliter respiciatur persona. I I I. peccare illos qui aliqua de magna causa procurant, aut consulunt, vt petatur ad aliquod opus pium publicè per egregiam quampiam personam Dei amore vt maior elemosyna fiat, quàm si secretò, vel per alias personas gregarias fieret, seruat tamen modis prædictis. Dixit aliqua de magna causa: quia sine tali vt id fieret non confulerem. Quoniam cum bona pars hominum sit vel pauper, vel insueta humilitatis actibus, vel plus satis gloriæ humanæ auda, facilè credi potest, bonam partem eorum à quibus petitur, tam aut magis largituram illud plus, quod largitura est publicè quàm secretè ob gloriam humanã, vel pudorem & ignominiam timorem ex necessitate quadam & tristitia, quàm hilari mente in hoc ab Apostolo 2. ad Corinth. cap. 9. requisita. Ob quod & alia quædã olim, cum primam missam cãtaui, non permisi, vt vllus ad eam inuitaretur; nec vt mihi quicquam offerretur; contra meam morẽ gentis, & contra expectationem cognatorum, & amicorum parentum.

rentum. Quod ipsum aliqui postea meo exemplo & hortatu, fecerunt.

III. iuste peti aut dari posse plus eleemosynæ cum in aliquod piū opus publicè petitur ex altari vel suggesto, publicatè parochō vel alio, quis, & quantum largiatur, aut promittat, vt pro eo circumfēdētes Deum orent. Quam decisionem limitandā arbitrator, vt præcedentem. V. Possē quem absque peccato plus offerre, missam primam facienti, vel nuptias, aut baptismum celebranti, eo quòd ad id inuitatus fuerit, vel populo spectante offerat, quàm offerret si nemine vidente, aut non inuitatus id faceret eadem ratione seruatis prædictis modis. Quæ omnes decisiones radicātur primum in eo, quòd eleemosyna iuste fit, si fiat principaliter propter Deum, vel quia est actus virtutis; licet minus principaliter fiat ob laudem propriam in finem debitum relatam, per prædicta. Deinde quòd frequenter circumstantiæ aliquot occurrunt, ob quas eleemosyna publica debet esse maior quàm secreta, è quibus est illa, quòd alioquin iniuste, videntibus putaretur faciens eam, auarus, vel fordidus, & detractione dignus.

V. est eiusdem Ioan. Gerso, vbi supra, ser.

H

rare illos qui laudant praelatos non facientes elemosynas publicè, sed tantùm secretè. Quia præceptum est eis, vt publicè benefaciant, per illud Matth 15. Luceat lux vestra coram hominibus. V I I. est eiusdem & aliorum omnium. Quòd quàmuis præfata vera sint, cauendum tamen est hominibus virtutum, præsertim humilitatis operibus parum assuetis, ne cum earum opera exercent, principalius vel æquè principaliter faciant ob humanam gloriam, ac ob alium debitum finem, incitante ad id laudis humanæ insita cupiditate. Imo huiusmodi homines bene sibi consulent vtendo ad litteram illo Matt. 6. Cùm facis elemosynam, noli tuba canere, sed da in abscondito. V I I. est etiam eiusdem Ioan. Gerf. vbi suprà: quòd ob hanc solam causam, etiam si aliæ omnes abessent, deberent fugere episcopatus, & alias dignitates, ij qui parum sunt in virtutum, præsertim humilitatis actibus exerciti, quoniam oportet eos agere multa bona publicè; & subest eis periculum faciendi ea tantùm vel plus ob humanum fauorem, quàm alium finem debitum. I x. est Abulenf. super Matth. cap. 6. q. 3. col. 2. f. Dignum esse vituperio cum, qui honor

honorem iam quæsitum non curat conseruare. Tū quia, vt ille inquit, honor sicut non potest iustè queri nisi per virtutē, & aliquam veram excellentiam; ita nec perdi iustè nisi perdita illa: Tum per illud præceptū Eccl. 41. Curā habe de bono nomine. Tum per illud Apost. 2 ad Cor. 9. Melius est mihi mori, quàm vt gloriā meam quis euacuet. Qui idem, quod maximè duco notandū, etiam de gentilitia nobilitate se laudauit 2. ad Corinth. 11. ibi Hebræi sunt, & ego. semē Abrahæ sunt, & ego. & illud Machab. 9. Absit vt fugiamus ab his, & inferamus crimen gloriæ nostræ. Tum quia crudelem esse illum qui famam negligit: intelligi inordinatè diffinit August. in capit. Non sunt audiendi. 11. quæst. 3. Tum quia licèt magis curandū sit de virtute, vel excellentia vera, quàm de honore vel laude illi debita: eo quòd honoris perditio frequēter sine culpa eius cui debetur contingit: cap. Renouantes 22. dist nihilominus tamen curandum est de honore; ne vulgus, quod nouit effecta, & eorum causas ignorat, videns quem ab honore decidisse, præsumat eum virtutem quoque & excellentiam amisisse: & ex eius casu præsumpto, scandalū accipiat ob speciem mali.

A qua vt caueamus Apost. relatus in eo cū ab omni specie mali de vit. & hone. cle. precipit 1. ad Theff. 5. Tum denique quòd ob quinque fines bonam famam & honorem desiderare cōuenit, vt in repetit. capit. Inter verba. xl. q. 3. nu. 192. scripsit: Quorum quartus est, vt constantius virtutes colamus: reputantes nos tanto esse obligatiores, tantoque plus peccaturos, si contra fecerimus; quanto magis credimur eas colere.

S V M M A R I V M.

Authorem iuste potuisse, debuisseq; suum honorem defendere. nu. 75.

Apologia in eos qui falsis & impertinentibus de causis nisi sunt persuadere Romæ, insensum esse auctori Regem Philippum Hispania huius nominis secundum, num. 76.

75

Rigesimosecūdo. Infero ex proximè dictis, non solū potuisse me iuste, sed etiā debuisse Christianè defendere meum honorē, & famam, quàm falsis & impertinētibus de causis tollere: aut certè grauius minuere proximis diebus tentarunt quidam, in hac amplissima Roma totius orbis Christiani Theatro & capite, præsidente illi Sanctissimo D. N. Pio, V. Pontif. Max. multis nominib

minibus merito, cum primis prædecessorum
suorum sanctissimis conferendo, æquandoq;
Quo Ecclesiæ vniuersæ Principe; redeunt
aurea sæcla, & aurea regna; patrâtq; Deus
Opt. Max. contra infideles mirabilia. Quam
defensionem feci per epistolam quandam
apologeticam ad Illustrissimum & excel-
lentissimum Ducem Alburquerqueensem
Mediolani Governatorem; quam, quia, vt
audio, aliqui parum correctè transcri-
pserunt, statui eius tenorem
verum huic corolario
subiicere.

Tenor epist. præfatæ apologeticæ.

H 3

ILLVSTRISSIMO

EXCELLENTISSIMO QUE
D. Don. Gabrieli à Cueua Duci Alburquer-
quensi, Gubernatorique Mediolani, &c. iu-
stissimo pientissimoque Principi,

Martinus ab Azpilcueta doct. Nauarrus

S. P. D.

Ultra, diuque versans, Prin-
ceps præcellens, constitui
tandem ad tuam istam præ-
cellentem verèq; Christia-
nam benignitatem confu-
gere : quo me pro tua in Christum piete-
te, & in me charitate, qua parte honestè po-
teris, à labiis iniquis, & à lingua dolosa, li-
beres : præsertim apud Sanctissimum D.
N. Pium quintum Pontificem Maximum,
& apud Regem & D. N. Philippum se-
cundum, Monarcharum summum. Quod
nemo potest, mea sententia, efficere ap-
tius. Tum, quia nemo tui ordinis Prin-
ceps,

ceps, utriusque gratior & fidelior creditur. Tum quòd nemo magnatum, qui præfatum nostrum Monarcham eis alpes representant, adeo bene ac tua excellentia me familiamque meam nouit. Quippe qui multo tempore tanta charitate, prudentia, iustitia, humanitate, ac fidei vigilantia, Nauarram Prorex eius gubernasti, quanta nemo alius eam ætate nostras; tantaque cum omnium Regnicolarum laude tua, & eorum mœstitia concordia, exinde istuc fuisti missus; quanta nemo alius antea fuerat euocatus. Tametsi multi alij virtutibus, dignitate, ac opibus præcellentes; & in his pater tuus ille iudicio, experientia, ætate, rebus gestis, & aliis nominibus verè magnus, eam gubernauit.

Negotium, quod me ad tuam Excellentiam confugere facit, tale est iam inde à duobus annis, nescio neque cupio scire à quibus neque quo spiritu, cœpit in vulgus spargi, Regem præfatum esse infensum mihi, malèq; velle. Dudum autem his proximis diebus, cum de quibusdam magnis honoribus distribuendis hic tractaretur, assueueram: Ex eoque illatum, oportere, ne Sanctissimus Dominus Noster, patresque

purpurati, vlla egregij amoris signa in me ostenderent; suamque assertionem quatuor argumentis, dicuntur nisi persuadere. Primum, quòd in operibus meis scripserim, iniuste Nauarram à præfato Rege teneri. Secundum, quòd ipse fateor in libello de reatibus ecclesiasticis latinitate donato. q. numero 95 post principium; nullo curiæ Regiæ munere me ab eo donatum; quod aiunt contingere non potuisse; nisi me Rex odisset, cum vulgò putarer aliquo illorum dignus. Tertium, quòd sim Nauarrus, ex vtroque parète de duobus prognatus palatiis, quorum domini olim Regem Ioan. à Labreto relicta Nauarra abeuntem, vnà cum Mariscalco Excellentiæ tuæ cognato, suoque duce sequuti fuerunt. eosque frequenter eo nomine laudem. Postremum, quòd in Gallis, multo tempore iura Pontificia & Cæsarea didicerim, & docuerim; Gallicèque loquar, Galliàsque magnificiam, eisque sim bene affectus.

Quam propositionem, & argumenta, quibus eam sustulciunt, eo grauius sentio, quòd ea nequeo diuere, nisi me, meosque laudando, contra illud Prou. 27. Laudet te alienus & non os tuum: & quod id fecerunt
homin

homines, nihilo alio quòd sciam à me offensi, quàm quòd Illustrissimū Toletanum defendā vel quòd Italis, præsertim Romanis, & eorum, totiúsque orbis Põufici Max. patribúsque purpuratis, sim charior, quàm illi velleant, vel quòd aliter quàm licebat cū iniuria proximi, in præfatum Regem voluerint videri obsequiosi. Ad quæ omnia æquo animo ferenda, quanta mihi sit opus ope diuina, æstimet pro sua rara prudentia tua ista Excellentia reputans secum, me adeò senem, & peregrinum, in tanta vrbe, quæ totius orbis theatrum est cõstitutam; & paulo ante ab omnibus tam summatibus quàm infimatibus, gratia Deo maioris quàm merear habitum; nunc verò non per quales quales, sed, vt conicere licet, per contraneos, adeò cum cognatis meis iniustè infamatū. Quæ tamē omnia soli Dei Opt. Maxim. vindictæ lubenter reliquissē, nisi quibusdam piis & doctis viris visum esset, quòd licet non solum ea iustè possē ferre, imò deberem plurimum gaudere, quatenus me solum teriunt, iuxta illud Greg. c. Inter verba. II. q. 3. Inter verba laudantium siue vituperantium ad mentem semper recurrēdum est, & si non in ea inuenitur ma-

lum, quod de nobis homines loquuntur, in magnam debemus lætitiã profilire. Tum ob alia multa, quæ in eius repetitione illi adiecimus. Tum quòd tantæ feneſtuti non conuenit caducis onerari honoribus, præſertim, quos nouit vires eius ſuperare, iuxta finem c. Non eſt putanda. i. q. i. ex eodẽ Gregorio deſumpti, vbi gl. citat illud Horatii; Sumite materiã veſtris qui ſcribitis æquam viribus, &c. Tum quòd conſilioꝝ meorum rationibus priuatũ incõmodarent: & ſolũ expedire mihi poſſent, vt maiore cum authoritate mea ſcripta legerẽtur. Quatenus tamen Rempubli. cognatos meos, & mea ſcripta quatiũt, non poſſe me ſine peccato, aut ſine magna cauſa diſſimulare iuxta illud Eccleſ. 41. Curam habe de bono nomine; & quòd iuxta Aug. relatũ in cap. Non ſunt audiẽdi. ii. q. 3. Crudelis eſt qui famam ſuam negligit. Quia mea infamia, eo quòd tam publicam gero perſonam, plurimis eſſet ſcandalo. Cum non ſit par credere ſummum, benigniſſimumque Regem tantam iram niſi ob maximum crimen in me conceptum iri, authoritatĩque meæ, meĩſque opusculis derogaret, omnibusque cognatis meis & toti Nauarræ officeret, immo & aliqua

ex

ex parte gloriæ tãti Regis detraheret, apud eos qui me intus & in cute noscētes, sciunt me non odio Maiestatis eius, sed amore dignum.

o. Neceſſitate igitur in hoc adactus, primũ argumenta præfata ſingulatim diluam. Deinde adiungam alia per quæ vna cum his quæ dilutionibus miſcebo conſtabit me circiter annos 50. non ſolum qualiter qualiter, ſed inſigniter de præfata Regis Maiestate, deq; patris eius illius ſummi Imperatoris, deque eius matris illius ſummæ Imperatricis benemeritum, & ideo præſumendũ, non eſſe mihi eum inſenſum, neque male velle, ſed potius bene. Ad primum igitur præfatorum argumentorum reſpondeo, impudentiſſimè dictum eſſe, ac teſtimonium falſiſſimum: quòd in aliquo meorum operum ſcripſerim, Nuarram iniuſtè à præfato Rege teneri. Tum quòd palã & notorium eſt, me nunquã ea de re in eiſ tractaſſe, neq; vllam mentionem feciſſe. Tum quòd palam quoque eſt mea omnia opeta priuſquã typis excuſiderentur, per magnũ Regiæ Maiestatis Caſtellę conſilium examinata, & priuilegio munita fuiſſe. Tum quòd palã etiã eſt ſtultiſſimi vaniſſimiq; hominis futurũ fuiſſe, id

scrib

scribere in terris tanto Monarchæ subditis, in præsentē scribentis, suorūmq; perniciem, nullo diuino, neque humano iure ad id cogente, nullāque vtilitate ad id suadente, & quod gratia Deo Opt. Max. non vsq; adeo infanio, & desipio. Tum quia plurimi qui meum confessoriorum & pœnitentiū Manuale serio legere, dixerunt, quòd ego in eo assero Nauarram iuste à Regibus Catholicis teneri, etiā si nō esset verè illorum, eo argumento id colligentes, quòd in c. 17. tit. 60. dixerim, Restitutionem alienarum rerum non esse faciendam, quando per eam consequerentur maxima damna publicæ ob idque non esse facilè damnādos Reges, qui tenent aliquā aliena, etiā si scirēt, non esse sua, modò probabiliter crederent, eorum restitutionem consequutura grauissima suorū regnorum incōmoda. Ex hac enim propositione adiuncta altera quam sæpe dixi, videlicet, prudentissimos quosq; rei militaris Hispanos iudicare per restitutionem præfati Regni, apertum iri ostium inferendi maxima damna, in alia Regna Hispaniæ per montes Pyreneos, inferunt, me dixisse, Reges Catholicos, nō teneri, ad restituendam Nauarram, etiā si nossent, non esse

esse suam. Quanquam ego nullum verbum penitus feci de Nauarra, neque de vllis aliis dominiis, super quibus inter vllos Monarchas controuertitur. Neq; an in eiusmodi casibus sit compensatio aliqua faciēda, nec ne. Tum quia frequenter constantissimēq; verbo asserui, tā in Galliis, quàm in Hispaniis, quòd nunquam Reges Catholici sua sponte, Regnum illud, aliis, qui suum esse prætendunt, relinquunt. Tum deniq; quòd cum illa pacifera Regina & Domina nostra Isabella te Pro-rege Nauarræ traiceret in Hispaniam, & in domo natalis mei, vno die requiēset multis viris Principibus Hispanis, & Gallis, qui eam comitabantur, afferentibus præfatum Regnum mox restitutum iri Vindocinensi, qui eam vsq; ad Roncam vallem comitatus fuerat, contradixi, nitens præfato, (quod est irrefragabile) fundamento. Quin & licentiato perdocto ab Ainciondo consiliario præfati Vindocinēsis excellentiæ tuæ, (ni fallor) noto, mihi verò etiam amico, (quia emphiteutarum mei ordinis Roncæuallis cumprimis præcipuus est) cum paulò post transitum præfatæ Regine scripssisset ad me propediem, se, cum Rege suo in domū præfatam, qua erat iter in

in curiam Regiam diuersuros, eo quod iam habita fide publica, siue saluo conductu, ornabant iter ad acceptandam restitutionem. Illi, inquam, mihi hæc scribenti, rescripti, demirari me incogitantiam & imprudentiam eius & omnium Gallorum, & multorum Hispanorū, etiam magnatum, qui crederent eam faciendā. Eidemq; secundo replicanti quòd Regia nostri Regis Maiestas, (quem ego soleo dicere nunquam mentiri) promiserat Henrico II. socero suo, restituere illam ei quā ipse appellabat suā Reginā, si monstraret se non posse illud absque peccato mortali retinere; & quòd facile id ipsa esset ei monstratura: triplicavi duo. Alterū, quòd præfatus Rex adeo erat Christianus, quòd non solum Regnum Navarra, sed etiam Toletanum, & totam Castellam restitueret, si quis ei persuaderet, non posse illa, salua suæ animæ salute detinere; quippe qui optime nouit, parum prodesse homini totum mundum lucrari, si animæ suæ detrimentum patiat. Alterum, quòd nullatenus id poterat illa ei monstrare. Quoniam, esto, probaretur ei non esse illud eius, nō tamen poterat probari, & minus mōstrari non posse illud iustè retinere. Quia ut ipse poterat
facile

facilè videre, in prædicto meo Manuali, iure constat, non esse necessarium restituere alienum, quando ex eo maxima damna publica probabiliter timerentur. Et quòd ex factò constabat totam prudètiã bellicã Hispanorum iudicare, grauißima damna Regnis Hispaniæ probabiliter timeri posse per huiusmodi restitutionẽ euentura. Quãobrem moneret suum Regem, ne se vanis impensis, & laboribus oneraret, vanisque molestiis tanti Regis Maiestatem fastidiret, alias (si ei videretur) sibi quæreretur compensationes. Qua mea triplicatione factũ fuit, vt à vana spe decideret Vindocinensis, Princeps alioqui virtute bellica summus; & non fuerit vsus fide publica, siue saluo conductu à Maiestate Regia suam curiam adeundi iam ei dato, quod de hoc negotio fastidiosissimo tractaret. Ob quod solum officium vtrique parti, sine alterius iniuria præstitutum, ab utroque poteram præmium petere; quia tunc amici erant, sed malui ab ipso, qui hæc vidit, & inspirauit, Deo sperare illud. Per quã palam est, impudentissimè mihi obiici primum. Adde quòd imprudenter dum volunt videri in Regẽ officiosi sunt in eundem inofficiosi. Quoniam multi qui norunt me,

de tan

de tangentibus animarum salutem etiam verbo cunctanter respondere solitum, facile credere possent, cunctantius tale quid scripturum contra tantum Regem, & in opere typis, & in Hispania excusso: neq; id vllatenus nisi veritate cogente facturū: ob idque illi assentiri. Per quę satis superque dilutum est primum.

Ad secundum respondeo, pudere debere illos velle Romę Romanis persuadere Regiam Hispanię Maiestatem male mihi velle in Hispaniis, eò quòd ipse hęc factus fuerim nullo me suę curię munere ab eo donatū. Primum, quia malignè inuertunt ad inprobandum odium in me tanti Regis ea, quę candidè asserui ad finem vt magis crederetur mihi de laudibus eius differenti. Deinde quòd eodem argumento probarent Maiestatem eius quę in omnes, etiam exteros præcellèter est benigna, odisse omnes quos ipse nouit, & vulgus æstimat eius munificentię dignos, si eos muneribus suę curię minime donaret. Immo & Maiestatem Apostolicam, & Francicā odio habuisse summum illum Thomam Aquinantem, qui eorum in Imperiis degens, nullo ipsarū curiarū munere functus fuit. Et ne respondeant quòd
ille

ille fuit religiosus considerent me quoque iam inde à 6. ann. esse talem, quâuis imperfectû & infirmû; vt ille perfectissimus & sanctissimus. Quæ consequentia quam absurda sit, nemo non videt cû multis aliis de causis quam odij passim id contingat: putà, quia non egent eis vel non expetunt ea, vel non petunt, vel tanquam eis minus expedientia, minimè acceptant: vel quia solius potentia diuinæ est omnes pro meritis donare. Ob quarum aliquas causas, id erga me ab eo factum, in eodem ipso loco quem ipsi citant, affirmo: in hæc verba: Quia contentus & supra merita ornatus honore ac honorariis quatuor prædictarum, quæ celeberrimæ sunt academiarum, nunquam curiæ Regiæ munera, in hunc vsque diem ambui, neque petij, neque accepi. Præterea, quòd, licet non acceperim, oblata tamè mihi fuere. Nam Deus quem in testem inuoco, nouit, quòd ante 35. annos, cùm nondum Salmanticæ vllam cathedrarum maiorum, nactus essem; oblatus fuit mihi locus in consilio Regio Regni Nauaræ, quod solet residere Pampilonæ, vna cum canonatu illius Ecclesiæ Cathedralis. Nouit item quòd maiora mihi desiderarunt, & promiserunt Car-

dinalis ille termagnus Gubernator Ioan. & Tauera & episcopus Pacēsis Suarez, qui tūc plurimū non abs re apud Cæsarem & Cardinalem præfatum valebat, posteaq; decretorum cathedram in eadem Salmantica obtinui; & antequam primæ functionis, adeptus Conymbricam Lusitanæ iussu Cæsarem migrarem. Immo & postquam migravi, vt in Castellam redirem. Quæ tamen omnia litteras & scholas feruenti animo insequenti, iustè, mea sententia, minoris illis fuerūt. Nouit item Deus ipse, ad quem modum ab hinc circiter quindecim annos cum cathedra Conymbricensi (vt aiunt) iubilata per Pinciam, in qua curia Regia residebat, in patriam Nauarram redirem. Reuerendissimus Ispalensis donnus Ferdinandus Valdesius, quem vtinam in cælo inueniamus, benignissimè suscepit, & ardentè desiderauit, vt in magnū Inquisitionis consilium; cui præsidebat, cooptarer: adiiciens palam, è republica futurū, vel creando nouum aliquod munus mihi aptum, in curia Cæsarea retinere. Quæ licet agnoscerem esse meritis meis longe maiora, recusauit tamen: Quia de consensu gloriosissimorum illorum Lusitanæ Regum, nullis pietate, pruden

prudencia pacis, bellique in infideles, artibus secundorum, præfati Regis socrorum Dominorum nostrorum, vix obtenta, omnibus, (& in his etiam episcopatus, ad quem vacantem me præsentare voluerunt) prætermisissis, omnino decreueram, in quadam insigni ciuitate extera illis solis ad hunc usque diem nota, me includere, ibique nomine mutato incognitus aliquot annis incumbere opusculis, quæ edideram recognoscendis; & aliis quæ sub lituris habebam, poliendis & edendis, & manu extrema donâdis. Nouit item ipsa Regis soror Germana Princeps Portugalliæ D. N. multis nominibus altissima; quæ tunc Regna eius gubernabat, cuique Manuale Confessariorum dedicaram, quàm obnixè illo eodem tempore percupiuit, ne ab eius curia discederem, significans id mihi futurum honori. Quin & vt me à prædicto proposito auerteret districtè iussit; vt duo Illustria canonicorû regularium monasteria visitarem; ad ea quæ egerem, illius potestate munitus. Quod & feci, neque voluit mihi facere facultatem adeûdi Nauarram, donec certior facta fuit, oportere me illò ire ad collocandas tres ex fratribus præmortuis neptes. Quin & postea cû in Na-

uarra, crure, casu mulæ in quatuor partes fracto, in lecto iacerē, iam conclamatus, per vnum cursorē, (qui quarto die à crure fracto ad me peruenit,) iussit vt ad suā curiam ilico magno meo honori reuerterer. Cui respōdī me ad maius tribunal vocatū, suum adire nō posse. Nouit etiā Deus quòd Marchio ille Cortensis, Donnus Ioannes à Benauides Regi per dilectus, & qui eum imitatus nunquam mentiebatur, è Flandria in Nauarram rediens, dixit mihi, à magno illo Regis Erasmo rogatum fuisse, vt disceret ex me, an possem & vellem Regiæ Maiestati, in consilio magno Castellæ inseruire. Cui respōdi, me velle quidē vt par erat vbiq; terrarū Maiestati eius inseruire, sed ob præfatā causam tūc nō posse id honestè facere.

Dicat nunc hīc aliquis horum detractorum, cur ergo Regi iubenti vt essem Illustrissimi Toletani aduocatus, assensus fuerim, cum munus aduocadi longè minus honestum sit, quam superiora, quæ dixi me recusasse. Cui respōdeo, Maiestati eius notum esse, me à prima iussione, quod licebat, supplicasse, causasq; cur id non debebā facere, proposuisse. At cum per Illustrissimi Compositellani, qui nunc est Ispalensis, & insignis Card

Cardinalis, & tunc erat Toletani iudex, litteras, secundo iussisse, vt omni excusatione, præterquàm mortis posthabita, ilico Pinciam vbi causa tractabatur adirem. Additis præfati Marchionis litteris, quibus significauit, eum meam excusationem ægrè tulisse. Cauerémq; mihi plurimum, ne iterato id facerẽ. Itaq; ilico nondũ cruris fractura satis sanata adiuui, vt eius Maieftati secũdo mihi iubenti, & aded rem tam cordi habenti obedirem. Quod ipsum vt facerem tua excellentia à me super hoc cõsulta, consuluit, adiuui reputã causam intra semestre vel ad summum octo menses finiendam. Quod & ipsi iudices subdelegati tunc certum putabant. Adiuui certè non vt facerem voluntatem meam, sed eius qui me mittebat Regis facultate ad id & præcepto mei Præfeti Roncæuallis factis. Adiuui nõ quidem quòd Reuerendissimum Toletanum vel de facie antea cognouissem; sed quòd eum putarem innocentem, eò quòd faciliè intelligerem, eum à Rege tanta cura eius defensionem procurãte plusquã vulgariter diligi. Quod fieri nequibat à Rege tã catholico, credente ipsum à fide defecisse. Quamobrẽ etiam coram iudicibus eum ingenuè admonui, ea

me conditione ipsius defensionem acceptare, vt quàmprimū clarè nossem ipsum hæreticum, liberè desererem. Quod etiam ipsi placuit, & quia eum nunquam ita noui hæreticum, (licet in eo falli potuissem) nec per eum, nec per eius defensores factū est, quo minus causa finiretur, non licuit eū deserere. Immo ne falso iactaretur, malè me de illo sentire vt Maieitati Regiæ dixi, oportuit, (non obstante senectute, neque debilitate relicta ex grauissima feбри, quæ me paulò antea vexauit) huc venire ab ultimis Hispaniæ finibus, nempe Olyssipone, prope quam litteræ Regiæ me inuenerunt. Per quæ omnia plus satis manet dilutum, secūdum meorum detractorum argumentum, quo arguunt Regem mihi iratum, eò quòd eius curiæ muneribus non sim donatus.

Ad tertium autem, fateor, immo gaudeo, me esse Nauarrum & Cantabrum de antiqua illa gente, fidei Regibus præsertim data obseruantissima, testante Platina in vita Ioann. VI. Cantabros & Astures, qui omnium Hispanorum postremi Romanis adhæserunt, ultimos eos deseruisse. Nullaque quam nouerim, prodente historia

ria

ria, vllum Nauarrorum fidem Christi, quam per S. Saturninum discipulum beati Petri susceperunt, in hunc diem (gratia Deo) deseruisse; & in impiam Iudæorum, Sarracenorum, Turcarum, vel Lutheranorum factionem transfugisse; etiamsi ab eis captus & per munera illectus, vel tormento in id adaptus fuisset. Fateor item & gaudeo me progenitum à prædictis duobus palatiis, Azpilcueta videlicet & Iau-reguicar, quod alio nomine dicitur Bazaran. Vnde Bazanes Castellani magnates originem ducunt. Qui in saltu Pyrenæi montis qua parte Vascones Celtas, à Celtiberis diuidit, sunt sita. Quæque licet non sunt adeò opulenta, sunt tamen longè ante Carolum magnum erecta, & nullo in hunc diem gratia Deo damnatæ sectæ sanguine contacta. Quorum alterum alteri hoc solo nomine præstat, quòd alterum est vnum ex duodecim, qui præfato Regno nascenti regendo fuere destinata. Quæ res adeo notoria, fortè fuit in causa, ne mei æmuli vllam natalium, & puritatis generis antiquissimi Christicolarum notam obiceret. Factor etiam, & magno decori duco; quòd præfati eorum Domini vna cum suo duce illu-

strissimo Nauarræ Mariscallo. Excellentiar
 tuę cognato relictis suis laribus sequuti fuis-
 sent præfatũ Io. à Labreto Regē iur. c. tem-
 poris suum, & à se iuratum. Quia licet non
 damnē eos, qui de causis eis notis diuersum
 fecerunt; laudo tamen hos, quod spretis suis
 sua iuramenta Deo reddiderūt. Quod ma-
 gno illi Regis Proauo Ferdinādo, qui Ca-
 tholici Regis cognomen primus adeptus
 fuit, adeò nō displicuit, vt etiā laudaret eos,
 quod imitarētur suos progenitores, qui pa-
 trem suum Regem Nauarræ & Aragoniæ
 contra filium proprium Principem aduer-
 sus eum rebellantem defendissent, & spera-
 ret eosdem posteaquam ei iuramento se
 obstringerent, nunquam ab eos defecturos.
 Quæ spes nulla eum ex parte fefellit, Rege
 ipso nostro patr. q; suo imperatore testibus
 locupletissimis. Qui præfato Mariscallo cre-
 diderunt primum Toletũ, deinde Ispalim,
 & postea Regnũ Galleciæ fati. Galitiæ fini-
 timũ. Præfeceruntq; consilio magno trium
 ordinum; & iusserunt, vt status & belli
 consilio interesset. Immo & tandem in præ-
 fidem consilij supremi destinatus, obiit
 mortem, & fratrem eius D. Franciscum à
 Nauarra cuius. ego 14. ann. in Galis primũ,
 deinde

deinde Salmanticae iuri utrique incumbenti
 ductor & comes fui, ad duos episcopatus, &
 ad archiepiscopatum Valentinum euexerunt.
 Taceo fidem illius Illustris Marchionis à
 Falces, cui etiam orbem nouum Rex credi-
 dit: & eius fratrum Illustrium ductorum mi-
 litum à Peralta, qui signis Regis praefecti
 alij alibi terra marique militantes aut glo-
 riosas mortes, oppetierunt, aut insignem o-
 peram (ut vnus eorum sub Excell. tuae ditione)
 nauant. Quorum ducatu semper progeni-
 tores mei adhaeserunt. Taceo fortem pru-
 dentemque illum Dionysium ab Eça cuius
 soror cuidam meo auunculo nupsit, cuius-
 que fidelitas virtus & opera insigniter
 enituit in seditiosos illos Castellanos, qui
 communitatis nomen sibi fecerunt, postea-
 quam à praefato Rege Iohanne à Labreto
 dimissus, Regia signa sequutus fuit. Cuius-
 que trium filiorum maximo natu Carolo
 ab Eça non solum Plumbinum Regia Ma-
 iestas credidit, sed etiam istius arcis Medio-
 lanensis aliquo tempore Procastellanus,
 & bonae partis eius cultos fuit, & alij duo
 ante triennium à Regia Maiestate honori-
 fice aucti, alter in Flandria, & alter in Hispa-
 nia fortiter Regi militant. Taceo fidelitate

magni Erafsi, & Castelli, qui Regi funt à ſecretis, quorum progenitores idē, quod mei fecerunt. Tacco complures alios. id ſolum admonco noto notius, & notoriū facti permanentis eſſe, quòd ambo præfatorū duorum palatiorum meorum aitorum Domini ante triennium à Regia Maieſtate perpetuis ſtipendiis & aliis donariis aucti, nunc in Pyrenæi montis anguſtiis cōtra Gallos Lutheranos reſidēt. Alter, ſ. Dominus de Azpilcueta, qui eſt vicecomes Colinæ Præfectus Roncalibus, (genti omnium Celtiberorum ſuapte natura fortiſſimæ) in ea parte qua Nauarram à Bearnio diuidit. Alter verò Dominus de Iaureguicar, ſiue Baztan, in ea præfata parte, qua Vaſcones Celtas à Celtiberis ſejuſgūt: in quamcumque occaſionē, cum ſuæ domui fœderatis ad arma paratus. Per quæ palam ſatiſfactum eſt, tertio meorum æmulorum argumento.

Ad quartum Reſpondeo; fateri gaudereque me plurimum in Galliis multo tempore didiciſſe, docuiſſeque iura Pontificia & Cæſarea, immo & eo uſque nominis perueniſſe, vt à quibuſdam Principibus uiris inuitarer & rogarer ad conſiliarij officium in magno Parifiienſi Parlamento, eorum

prop

propria opera & pecunia coëmendum: Solebant enim tunc eiusmodi officia vendi pro eis, quibus erat eruditionis nomen aurium celebre. Fateor hoc inquam illis: quos etiam contra profiteri oportet, me antequam Gallias adirem intra Nauarram & celeberrimam Complutensem (quæ in Castella noua est) academiam artes liberales & Theologiam scholasticam didicisse: Et quod postea in Hispanias è Gallis regressus, triginta circiter annos ea iura Pontificia docui, Salmanticae quidem circiter 14. & Conybricæ Maiestatis Regiæ parentum iussu multiplicato sexdecim. Neque vilius negat attulisse me à Tholosa Galliarum in Salmanticensem, veteris Castellæ academiam, omnium orbis Christiani cum paucis principem, solidam & perutilem iuris Pontificij scientiam, sicut & post me altero anno perdoctus iuxta ac perpius ille frater Franciscus à victoria solidam vtilissimamque Theologiam ex eiusdem Galliarum Parisi eandem inuexit. Cùm ante nos ambos integerrimus ille Siliceus in Regis magistrum à Cæsare delectus, & postea in Archipræfulem Tolitanum promotus, & aliqui alij Parisi in eadem Gallia adamusim docti, vtrâque philosoph

losophiam , & alias artes liberales magnè
 perè in eadè auxissent. Si ergo illi quorum
 aliquot plures annos quàm ego in Gallis
 didicerunt & docuerūt, nulla ob hoc nota
 immò laude dignos ducunt ; cur ego solus
 damnor? An quia Regis duplicato iussu R.
 Toletanū cum collegis meis tot annos iussi
 defenderim? An quòd charior quàm ipse
 vellent cæperim esse Pio V. Pont. Max. Pa-
 tribusque purpuratis & toti Romæ? Fateor
 item, me paululum gallicè balbutire, modè
 non negent præfatos eleganter, & ter max-
 mum Cæsarem Regis genitorem elegan-
 tissimè loquutos. Fateor etiam me solen-
 Gallias, in quibus est etiã Flan-
 dia cum vn-
 decim aliis vt arbitror dominiis aucta, ma-
 gnificere; quas qui parui facit , neque illa
 vidit, neq; Geographiam earum, neque re-
 in eis gestas intelligit. Neque diffiteor me
 qua parte par est, amare Gallias. Tum qui
 magna pars earum Maiestati Catholici
 parer. Tum quia, gratia Deo , in eis didici
 quod eius ope fideliter nostrates docui. Tu
 quia quo tempore ipse in eis degebam, ma-
 gna erant in Deū religione, & Reges suorum
 obediētia & inter sese simplicitate, humani-
 tate mutua dilectione , dulcique ac modesta
 com

consuetudine, ab omni vanitate superbiâq;
 ut plurimum aliena. Tum quia sunt proximi;
 quos omnes præcepto Christi teneor diligere: Et iam inde à puero plurimum aduersor eis, qui alias eo solo nomine q̄ sint illius vel illius gentis aut factionis oderunt. Quare frequentissime aduersatus sum in Navarra, Nauarris illis, qui alios Nauarros, eo solo quòd essent alterius factionis, oderant. In Gallis item illis Gallis, qui Castellanos eò solo quòd Castellani essent, oderant; Non enim Nauarros & Gotholanos, quorum copia magna solet esse Tolosæ, licet nos omnes esse Hispanos noscēt. Sic aduersari solebam in Castella illis Castellanis qui oderant Francos eo solo nomine, quòd essent Franci, & qui iure vel iniuria facilè irridebant & despiciebant Portugallos: Et in Portugallia Portugallis, qui iure vel iniuria facilè oderant Castellanos. & nunc plurimum defero Romanis, qui nos omnes cuiuscunq; gentis homines, humanè tractant; & cum iudicio dignos honore suscipiūt, & amant; de aliis autem eò indignis parū curant, sed non eos afficiūt iniuria, nisi eis fuerint iniurij. Quod profectò proprium est Christianorum. Quoniam secūdam Christianam

stianam doctrinam in omni gente, & factione, qui facit iustitiam, est Deo acceptus, & amandus. Et contrà in omni gente & factione qui facit iniustitiam, est Diabolo acceptus, & quatenus talis, odio habendus, & quia in omni gēte & factione sunt boni, meliores, & optimi, mali, peiores, & pessimi, quos omnes quidem ad vnū diligere oportet, saltē propter Deum, & vt licet hos, quia parte mali sunt, odisse, ita illos, quia parte boni sunt, oportet amare. Tum quia olim Tholosæ anno circiter 20. supra 1500. habuim scholis tempore carnis priuij prælectionem (quæ repetitio appellatur) pudicā & paciferam, cōtra multas quæ illo tempore passim habebantur, spurcas & seditiosas; super illud procemij Decretalium, Rex pacificus pro miseratione voluit, sibi subditos fore pudicos, pacificos, & modestos. Ad quam velut ad rem nouā, non pauci confluxerunt. Quia inter alia multis persuasi, solas duas in orbem Christiano esse gentes. Alteram quæ Christo; alteram quæ Sathanæ militarent. Ideo que illorum Francorum, qui honestatis litterarum studiosi haberi volebant, esse, amare, colereque Hispanos, Vascones, Britones & alios aliarum nationum, qui Tholosæ habitarent.

teris, & honestati operam dare satagebant. Et contra, nostra Hispanorum, & aliorum aliarum nationum, qui honestatis & litterarum studiosi haberi volebamus, erat amare colereq; Fracos earundē studiosos. Quò factū fuit, vt in omnes cuiuscūq; gētis honestos promiscuè cresceret amor, & in omnes cuiuscunque gentis inhonestos decresceret. Tum denique quòd cum omnes Christiani debeant se reputare aduenas, & peregrinos, iuxta sententiā Petri; & iuxta sententiā B. Pauli, non habere hīc ciuitatem manentē, sed futurā inquirere, cum primis id facere debeo ego; quē Nauarra genuit, Castella noua Compluti educauit, Gallia virum fecit, Castella vetus Salmanticæ sublimauit, Lusitania ornauit, decorauit & longè supra merita mea illustrasset, nisi, vt prædixi, aliò me spiritus, (vt putabam) bonus direxisset. A qua sola etiam nunc honorificè inauditis meæ cathedræ stipendiis perpetuis alor. Vnde reuersum vtraque Castella & Nauarra benignissimè excepit, tractauit, & opera mea consiliisque meis gratuitis 12. circiter annis est vsa. In quibus, (quod gloriæ magnæ duco) aliquando fui à sacris confessionsibus præfatæ Regis fori

rori Germanæ incomparabili Portugaliæ Principi D. N. & eius ex sorore nepotibus Bohæmiæ Principibus non solum titulis auitis, sed etiam propria indole virtutum animorum, corporumque gloriosissimis. Et tandem per varios casus: & multa discrimina vitæ, in Italiam totius orbis prouinciarum nobilissimam veniens, iam circiter triennium Romam Christiani orbis matrem & magistram, annuum 78. agens colo. Cum igitur præ aliis meæ conditionis viris debeam me peregrinum reputare, cur non imiter eum qui pro nobis factus peregrinus, omnes cuiuscunque gentis homines amat, nullius personam accipit, vnumquemque pro sua in eum fide, spe, charitate atque aliis virtutibus collaudat, vel sua in eum impietate aliisque peccatis vituperat? Cur imitatus eum, non amen omnes cuiuscunque gentis saltē propter eum? & bonos etiam propter eorum bonitatem? Cur non omnes malos, qua parte sunt tales, oderim? Cur non omnibus sine alterius iniuria profim, vel prodesse velim? Cur non ab alterius iniuria abstineā, etiā per eā Nauarro alicui, vel Hispano alij, vel etiam mihi ipsi prodessem? Ablit a me, Princeps Excell.) vt credat

credar vlli, etiam mei natalis soli Regi longè benignissimo cum alterius iniuria contra diuina Christi præcepta obsequuturus. Tantum abest, vt cum eius iniuria vlli alij obsequar. Per quæ omnia satis superq; monstraui, non esse præsumendū, me à tam benigna Maiestate odio haberi, eò quòd in Gallis multo tēpore iura didicerim, & docuerim, & quòd Gallias, qua parte par est, magnificiam & diligam. Quod aduersariorum quartum argumentum præterdebat.

Dilutis argumentis quibus detractores mei clam me persuasisse putant præsumendum esse mihi Maiestatē Regiā infensam: adiungam pauca ex multis, quibus contrarium iure præsumi oporteat. In primis quidem, quòd cum primū Tholosam causa iura discendi adissem, à Gallis in Gallia didici rationem præfatā, qua præfatus Rex Catholicus Ferdinandus Nauarram iustè retinere possit, quam à nullo in Hispaniis Hispano audire memini.

Secundum, quòd post aliquot annos, bonus, vt credo, spiritus mihi persuasit, Gallias cito esse ruituras, quamuis non tantum, neq; illius generis ruina, qua ruerunt. Quod persuasi omnibus & singulis, qui vnā

K

horam ea de re me differentem audierunt, è quorum numero fuerunt etiam præfatus Mariscalus Excell. tuæ cognatus, ipsiusque frater Archiepiscopus Valentinus, præfati Regni cum paucis primi. Quibus etiam persuasi è re Christi, & Nauarræ publica, & sua, cognatorumque suorum & eis adhærentium priuata; imò & ipsiusmet Regis Iohannis, viri natura pacifici, cui tantum erant oneri, fore; vt primo quoque tempore oblata iusta occasione, absque tamen iniuria Galli, cui Mariscalus militabat; in suam redirent patriam. Quo facto, tota ea tranquillata fuit: & Regia Maiestas leuata bona parte curarum, & impensarum, quibus defensio illius Regni egebat, illis in Gallia degentibus.

Tertium, quòd post biennium sequutus fui eos, recusatis, cum gratiarum tamen actione, horis ad legendum honorificis ab academia Tholosana mihi præstitutis, & multis aliis, quæ Gallia vt dixi, promittere benignè cœperat.

Quartum, quòd meo illo transitu & magnis argumētis persuasi Mariscali præfati sequacibus, licet non citra sudorē, posse illos recta conscientia credere iustè Nauarram

ram

ram à Regibus Catholicis teneri, eisdemq; militando bene mereri. Ad quod plurimum profuit quòd ego, qui eram eiusdē opinionis, & factionis quarū ipsi non solū verbo, sed etiam factō relictis Galliæ muneribus, in Hispanias nullo penitus munere Regio ad id allectus, traieci: & Salmāticam paulò post adiuui. Quæ res quanto fuerit obsequio Cæsari, & quantæ animarum præfatarum tranquillitati Deus Optimus Maximus nouit.

V. Quòd plurimum Regiæ Maiestati Salmanticæ inferuiui. Si seruire Regno est seruire Regi, prælegendo circiter 14. annos tam in æstate, quàm in hieme, quotidie geminatis, & frequēter triplicatis horis. Quod plerique omnes præfecti consiliarij, ac confessorij, imò & prælectores gymnastę totius Regni, quorum bona pars me audiuit, ingenuè pro sua in Deum, & in me charitate, testantur.

V i. quòd primariæ functionis sacrorum Canonum cathedrā Salmanticensem, quam nullus ante me vnquam auditur reliquisse, nisi ob opulentum episcopatum, præfata Imperatricis Regiæ matris obnixo rogatu reliqui, præcedentibus quinque iussibus,

duobus eiusdem Imperatricis, quæ absente Imperatore, illius regna gubernabat, & tribus eiusdem Imperatoris, qui tunc superuenerat, quibus academiam renitentem, & ab eis supplicentem, adegerunt, ut mihi facultatem abeundi ad confirmandam Conymbricensem recens fundatam in Portugallia, faceret; qua sine, iuraueram me nullatenus eam relicturum, ne summorum mihi ab ea beneficiorum collatorum immemor esse iudicaretur.

V I I. Quod præfatorum Regis nostri parentum mandato in Conymbricam translatus, præfatis eius foceris Lulitaniæ Regibus D. N. circiter 16. ann. ope diuina, tanta fide, cura, studio & labore, nullo morbo vel alio negotio impeditus, omnibus id attestatibus seruiui, quod non solum ipsi me insigniter diligerent, sed etiam omnes eorum regnorum, tam summatè quàm mediocres & infimates egregie me etiam in hunc diem diligunt dilecturi, ut spero in Deo, æternum. Neque tantum dilexerunt & diligunt, sed etiam ex animo cupiunt, ut recognitis & editis meis operibus, ad eos reuerterer, insigni aliquo apud eos honore sepeliendus. Quæ obsequia, parentum Regis mandato, etiam non est superbum dicere,

cere, rogatu; fratribus eorundem & Regis
 foceris præstiterim; imò & cum literas eo-
 rundem habeam in hunc diem seruatas, qui-
 bus promiserunt, se imputaturos sibi, que-
 cumque suis fratribus obsequia præstarem:
 nonne illorum, & Regiæ Maiestati præstita
 censenda sunt? Præsertim quod Deo Opt. Max.
 reſte, Maximus ille Gubernator Cardin. Io-
 han. à Tauera, mirati mihi, quod Maiestas Ca-
 stellana per litteras iustitię de supremo eius
 consilio, (cui tunc ille præsidebat) emanatas,
 adedè absolutè iuberet Salmantica, vt mihi
 suo gymnastæ facultatem ad eundem Conym-
 bricam faceret, respondit, quòd Maiestas
 Castellæ, Maiestati Portugalliæ, cum ob
 alia, tum verò maximè ob fauorem, & au-
 xilia insignia, quæ Castellæ præstiterat,
 quando aduersus Cæsarem à regno absen-
 tem insurrexit Castellana cõmunitas, quòd
 iure Cæsar velle debebat, non tantum vt
 Salmantica, quæ pars quædam Castellæ est,
 ideòque ipsius salus à totius salute pende-
 bat aliquam ob meam absentiam iacturam
 pateretur; sed etiam vt aliæ se offerrent
 occasiones gratificandi tam vicinę, tamq; co-
 gnatæ ac amicæ Maiestati, & si id sine ali-
 quarum partiũ maiore iactura fieri nequiret.

V I I I. Quòd præfatis his annis multos libros Regiis Regnis eruditorum iudicio vtilis cōposui. Primum, in tres de pœnitentia distinctiones posteriores, dicatū Regi & D. N. Ioanni tertio Regum ætatis suæ, absit verbo adulatione) religione, eleemosynis, ornatu, prudētia tam belli quàm pacis artibus insignita, iustitia, clementiæ radiis corusca, magnificentia omni genere modestiæ decora exemplari. Secundum de laude & detractōne in c. Inter verba. ii. q. 3. Tertium, de oratione vocali, in cap. Quando, de consecr. dist. i. Quæ duo lingua vulgari scripta, dedicaui Regiñæ Catherinæ huius nominis primæ, præfato Regi suo coniugi omnibus præfatis nominibus pari, & eò quòd ei superstes in dies se maior fit; & in educando amborum nepote Rege nostro Sebastiano tam sanctè vt speretur, omnes suos auos & proauos superaturus; illo superiori.

I I I I. In c. si quādo & c. Cum cōtingat, de rescript. super habilitate ad beneficia, & remediis contra censuras malè latas, ad eandē Reginā, sed latinè. V. de vtraq; suprema potestate in cap. Nouit, de iudic. supremo illi Principum flori Regis D. N. Philippi fororio dedicatum. V I. Manuale confessoriorum

rum lingua Lusitana ad Cardinalem infantem donnum Henricū præfatorum Regum fratrem multis nominibus superillustrē & incomparabilē ascriptum. VII. ipsummet Manuale Castellano sermone donatum & auctū, Donnæ Iohannæ sorori Regiæ germanæ Portugallię Principi multis nominibus altissimæ D. N. in Castella oblatum. VIII. de Indulgēt. in §. In Leuitico de pœnit. dist. 1. Latinè ad illā probè latina callentem Infantem Donnâ Mariam præfatorum Regum sororē, & in Reginam Hispaniarum à Cæsare delectam, & à tota Hispania maximè desideratam, immo & ab Rege nostro Philippo per procuratorem iamiam ducendam vxorem, si vnum diem integrum plus Eduardus Anglus vixisset. quod maximo Hispaniarū & totius Christiani orbis malo, malus aliquis spiritus impediuit. IX. de amissione possessionis per renunciationem in cap. Accepta. de restit. spoliat. ad longè Illustr. episcopum & Comitum Conymbricensem Didacum Soarez; cuius me bonam partem pronunciantem tribus horis attentissimè in frequentissimo confessu audiuit. X. de armis & aliis rebus ad infideles non exportandis, in

cap. Ita quorundam, de Iudæis Illustr. Collegio Societatis Iesu Conymbricano dictū. XI. de plurimis piis additis ad præfatam repetitionem c. Quando, Reueren. Abbatissæ S. Claræ Albiens. Donnæ Annæ ab Ezpeleta Nauarræ ascriptum. IX. Quod reuersus Conymbrica Portugallia in Castellam, primum præfatæ Regiæ Maiestatis sororis D.N. quæ Regna eius tunc gubernabat iussu, duos Illustr. ordinis canonicorū regularum monasteria, non sine laude bonorum, visitauit. Deinde iussus à cōsilio Regio magno, vt Manuale prædictū in Castella typis excudi facerē, annum circiter integrum latens, intra typographi domū inclusus, impendi, & recognoscendo & augēdo & componēdis quinque cōmentariis resolutoriis, quos illi Principum summo Carolo, (quem mors immatura, suisque omnibus Imperiis inuisa tulit) dicaui. Et quod ab eo loco in quo latebā euocatus, præfatę Principis iussu adiui eius curiam, & super dubiis maximis neq; minus cōtrouersis statūmq; publicum tangentibus, respōdi, Deo, & Regi, (vt euentus docuit) grata. Et postea Regis Maiestatis geminato iussu, causam Reuerendissim. Toletani, qua parte iusta esset, defendēdam

CUM

cum aliis collegis meis suscepi. In quam totos nouem annos finiendos dimidiato mense Aug. huius anni 1570. impendi, vna cum doctore Delgado, cum primis sui ordinis prudenti, pio, & docto, collega meo plurimum mihi suspiciendo, qui aliquot menses ante me Pinciam ad idem negotium iuerat. Idque feci, plerisque omnibus æstimantibus, de cetero me magis agere iudicem, (qualem etiam in inquisitione Lusitanæ aliquando egeram) quàm aduocatum, qualis nunquam fueram, præsertim coram iudicibus, qui me cum discerent Salmanticæ doctorem celebrè ibi viderant. Quod feci, & facio auersus à recognoscendis & edendis meis lucubrationibus, cuius rei causa præcipue Conymbricam reliqui. In qua est notorium perdidisse me ac perdere quotannis, quingētos ducatos, seu cruciatos ex salario mihi statuto, quo ipsam meam cathedram cum mille ducatorum salario mihi statuto iubilatam prælegerem, & multos alios incertos, quos vti Decanus conferendo gradus, præsidendo, & cōsulendo, lucrari poteram fruens gratuita habitatione in palatio Regio, sito in terra omnium quas ego colui, temperatissima, saluberrimæque. Tandemque

cum libellum de reſtitutionibus eccleſiaſticis, quem ſermone vulgari Regiæ Maieſtati dicauerā latinitate donatū S. D. N. Pio Papæ V. hic offerre vellem; perpendens, multos etiam alioqui Regi bene affectos, parū decenſer de tanta Maieſtate ſentire, non ſatis quidem polito ſtilo, ſed ſatis magna meorū dictorum fide, nomen eius & gloriam vendicauit.

X. quòd tua ipſa Excellentia nouit & multi alij teſtantur præſatum Regē non parum reſponſis de iure meis deferre ſolitum: epiſtolasque meas pro ſua, (quæ incomparabilis eſt) benignitate, libenter legere precibus meis etiam pro aliis porrectis benignè annuere: palamque eſſe, preces pro me ſuper habendis ad imprimendum opera mea priuilegiis, benigniſſimè audiſſe. Immo & Carolum I X. Galliarum Regem rogavi, ut nemo in regnis eius, opera mea ſine meo conſenſu imprimeret. Quod ampliſſimè ille conceſſit; aſſerens ſe ad Regis noſtri, ſuique fratris inſtantiam concedere in literis quæ ſuper hoc Gallicè conſeſſe, & iam aliquot ex operibus meis præfixæ, proſtant. Neque memini quicquā ab eius Maieſtate petiſſe, quod non conceſſerit. Immo contra,

non

non semel audiui gratum in futurum, vt aliquem à se honorè peterem. Quod etiã ex eiusdè verbis arbitror me bis subintellexisse. Què, quia, vt ait Aug. Otiũ sanctum querit charitas veritatis, & negotiũ iustũ suscipit necessitas charitatis; non petij, neq; licuit fortè petere, etiam si licuisset accipere.

Cum igitur Excellentiss. D. omnia hæc, quæ in præfatis decem dictis continentur, sic se habeant. Cúmque argumenta æmulo- rum mōstrauerim esse fallã, vel impertinentia, iustũ profectò arbitror credendum esse Maiestati Regiã in omnes ad eò benignã, & gratam, non esse in me solum, à sua conditione ingenita, longòque habitu aucta, alienam, vt me, quem debet diligere, oderit.

Quare, supplico Excellentia tuã, vt pro isto quo es in me candore animi, efficias ea via quã tua rara prudẽtia, spiritus sancti gratia fulcita suggesterit, ne me S. D. N. gratia, qua prosequi cæperat destituat; eo quòd putet me tanti Regis gratia priuatum, & vt Regia Maiestas dignetur significare me sibi fidelẽ, Regnisque suis vtilẽ fuisse, ideòque sibi non esse ingratum, quod maximo beneficio ducam. Quoniam post Maiestatis Diuinæ gratiam, maximè debeo expetere

Apost

Apostolicam, & Regiam, qua fouear & feruam tranquillius Deo Opt. Max. qui faxit vt Excellentia tua in Nestoreos annos, magis ac magis illius supernis augeatur donis, quibus promissiones eius, quæ omne desiderium superant, consequatur vna cum Illustr. D. Donna Iohanna de Alhama Duce Gubernatriceque pientissima. Amen.

Ratio cur non solum Regem Philippum appello D. nostrum, sed etiam Regem Portugallia; illa est, quod sicut origine sum Naarrus, & ita Regi Philippo subditus; ita domicilio iussu patrum eius in Lusitania contracto Regi Portugallia; subditus. Vtrique sine tamen alterius, & alius cuiuscumque iniuria, omnibus neruis Christianè (vt debeo) Diuina ope inferuiturus. Quo vtinam tranquillentur animi eorum, qui se suaque tantum norunt, & amant; ob idque etiam eo nomine me taxant quod in amando, colendo, laudando, &, qua parte par est, magnificando Imperium Lusitanum, eis videar æquò longior: cum tamen palam sim eis, qui illud, illiusque res gestas nouerunt longè breuior & curtior. Neque tua hoc Excellentia Excellentiss. Princeps miretur. Quia non desunt, qui me malè affectum Hispanus iudic

iudicent, eo quòd Romam, & alias Italas Vrbes, è quibus est etiam ista Mediolanum, absolute omnibus nominibus, Urbibus illarum insignibus non postponam. Cum tamen id, absque Dei, conscientiaque meae offensa nequeam facere. Tam putat aliqui, neminem esse verè Hispanum, qui verè vel secus, omnia Hispaniarum omnibus aliarum gentium non præfert. Quasi egeat Hispania vllius mendacis, quò credatur esse pars Orbis Christiani cum primis nobilissima. Et quasi non sit verum illud, Terræ omnes non possunt omnia ferre.

*Etiam atque etiam vale Prin-
ceps Pientissime.*

IND

INDEX COPIOSVS

EORVM QVAE IN HOC

opere continentur.

A

Actus cuiuscūque uirtutis quālibet bonus,
si principaliter fiat ob bonum tempo-
rale, siue pecuniarium, siue honorarium
malus. num. 30. fol. 54

Actus ex se bonus, ne fiat malus, ob praestitutionem ho-
noris, & aliorum bonorum utiliū pro fine, duo exi-
gi. nu. 67. 98

Actus idem non potest esse bonus & malus etiam diuer-
so respectu. nu. 17. 28

Actus omnis cuius finis etiam minus principalis est ma-
lus, malus. nu. 38. 61

Actus omnis sine bono apto carens, malus; etiam si ma-
lo quoque careat. nu. 58. 88

Actus quibus candidati specimen ingenij, eruditionis, ar-
tis, uirium & aliarum dotium exhibent ad prome-
randa praemia plus merentibus proposita quomodo
ut sint boni fient. nu. 68. 106

Actus uirtutis iuste fit minus principaliter ob tempore-
lia bona. nu. 33. 54

Actus uirtutum facti principaliter ob salutem & uitam
mali secundum Adria. Id tamen non esse uerum in
omnibus. nu. 32. 54

Actuum de se bonorum, cur bona pars mala. nu. 70. 106

Adulterij peccato cur maius homicidium. nu. 52. 71

Amare Deum aequè ac aliud uel minus comparatiue pe-
ccat. 61

I N D E X.

- <i>catum, non autem simpliciter. nu. 24.</i>	29
<i>Amat qui aliquid ita ut malit frangere legem ad mortale obligantem, quàm desistere ab illo amore, peccat mortaliter. n. 21.</i>	28
<i>Antinomia quædam graues nouè conciliantur. nu. 28.</i>	29.
<i>Apologia in eos qui falsis & impertinentibus de causis nisi sunt persuadere Romæ, insensum esse auctori Regem Philippum Hispaniarum huius nominis secundum. nu. 76.</i>	116
<i>Authorem iuste potuisse, debuisseq; suum honorem defendere. n. 75.</i>	116

B

B eatitudinis titulo qui & qua ratione iuste gaudeant. nu. 14.	27
<i>Beatitudo & uirtus ut comprehendit diuinam & humanam; & ratio ut est genus ad naturalem & supernaturalem. nu. 34.</i>	54
<i>Beatitudo in nulla re creata consistit, etiam iuxta naturalem rationem: non in diuitijs, non in honoribus, non in fama & gloria, nec in potentia, non in ullo corporis uel animæ bono, nec uoluptate, licet inhaereat animæ, sed in solo Deo qui eam producit. nu. 12.</i>	27
<i>Beatitudo in quo consistit, & quid sit essentialiter. nu. numero 11.</i>	27
<i>Beatos multos falsè dici. num. 13. Et est duplex res, & spe consummata patriæ, & consummata uiæ: & hanc tales, & tales habere. nu. 14.</i>	27
<i>Bona facere publicè, non esse facilè omnibus, ideo sciendum multis episcopatus. nu. 73.</i>	106
<i>Bona honoraria esse bona fortunæ, ineptaq; ut sint finis princ</i>	

I N D E X.

<i>principalis uirtutis, nu. 44</i>	71
<i>Possunt autem esse finis minus principalis, n. 45.</i>	72
<i>Bona insignia publicè facturus, quid præmeditari debeat, ne sibi toxica fiant, nu. 71.</i>	106
<i>Bona quæ quis facit, nosse & uelle ab alijs illa probari licet, nu. 54.</i>	87
<i>Bona uirtutis & animæ præstantiora bonis corporalibus & utilibus, n. 30.</i>	54
<i>Bonorum honorariorum, quæ quinque sunt appetitus, & contemptus fit malus ex fine malo, qui contingit tripliciter, nu. 57.</i>	88
<i>Bonum aliud, propter se solum, aliud, propter alium solum; aliud propter se, & aliud amabile, n. 24.</i>	29
<i>Bonum delectabile propter se amabile, n. 5.</i>	13
<i>Bonum duplex, uerum & apparens: Idq; triplex, honestum, delectabile, & utile, n. 3.</i>	12
<i>Bonum quoddam propter se tantum amabile, quoddam propter aliud tantum; quoddam propter se & propter aliud, & quæ sunt illa, n. 5.</i>	13
<i>Brauè ad honorem incitantia licita, n. 45.</i>	72

C

<i>Causa finalis incautè diffinitur à Barth, nu. 37.</i>	62
<i>Coronas honoris uarias pro uarijs gestis Roma instituit, nu. 45.</i>	72

D

<i>Deus firmitus necessario amandus, licet non seruatus, & intensus, n. 20.</i>	28
<i>Distributiones ob lucrandas minus iuste surgitur, numero 39.</i>	62
<i>Doctoratus in Theologia sine mortali potest assumi principaliter ad gloriam humanam ab idoneo, n. 64.</i>	98
<i>Elemos</i>	

I N D E X.

E

Eleemosynam maiorem largiri eo quòd publicè uel à maiore petatur, non esse malum. nu. 72. sed melius esse curare ne sic petantur. nu. 73. 106
 Eleemosynā publicè largiri debere Pr. elatos. nu. 73. 106

F

Fama quid? & aliter quàm à iureconsulto diffinita. nu. 48. 73
 Fine à suo actus suam speciem sortiuntur, qui finis est primus in intentione, licet quando est alius ab obiecto, sit ultimus in executione. nu. 10. 27
 Fine de ultimo uitæ humanæ inquisitio Aristotelis non adeò magnificanda &c. quia facilè aliunde discitur. num. 11. 27
 Finem ob aliquem esse ultimum humanæ uitæ etiam naturalis ratione probari. nu. 15. 28
 Finem ob aliquem hominem & alia omnia agere, sed alia & alia ratione. nu. 10. 27
 Finem ob ultimum, hominem omnia agere, non uideri uerum contra Thom. nu. 15. 28
 Finem principalem non arguit cessatio operis illo cessante. nu. 37. 62
 Fine quo satisficit obligationi ponendi finem actui. numero 35. 54
 Finem ultimum nõ ponit omnis in eo in quo etiam scienter mortaliter peccat. nu. 22. 28
 Fines duos ultimos etiam falsos, nemo uno & eodem tempore habere potest. nu. 20. 28
 Fines & scopi ultimi in quos uiatores omnia referant, duo sunt. nu. 25. 44
 Fines multi possunt esse principales eiusdem actus. nu.

L

I N D E X.

<i>mero</i> 37.	62
Finis ultimi falsi tot quot falsæ opiniones putant esse omnium anabilissima. nu. 20.	28
Finis cuius malus ipsum quoque malum : & finis cuius bonus, ipsum quoque bonum. nu. 1.	12
Finis & medium potest esse idem diuerso respectu. nu. <i>mero</i> 4.	13
Finis exactè diffinitur & declaratur. nu. 3.	12
Finis iterum duplex, cuius, & quo. nu. 6.	13
Finis iustus omnium actuum, omnium uirtutum Deus, Beatitudo & uirtus ut comprehendit diuinam & humanam, & ratio ut est genus ad naturalem & supernaturalem. nu. 34.	54
Finis malus, quia malum culpæ, & finis malus, quia ineptus multum distant. nu. 36.	54
Finis minus principalis, & obiectum orationis possunt esse temporalia, non autem finis principalis. nu. <i>mero</i> 43.	62
Finis minus principalis inseruientis Deo, ecclesiæ & prælato, potest esse beneficium ecclesiasticum, & mutuantis lucrum. nu. 39.	62
Finis minus principalis nullius actus uirtutis potest esse bonum temporale. nu. 39.	62
Finis non idem iuris utriusque secundum Communitatem : sed contra Fortunius, qui quatuor dictis satis conciliatur. Quodq; beatitudo uera quæ Christiana est, supernaturali tantum lumine cognoscitur. num. 29.	45
Finis operantis licet sit posterior fine operationis secundum ordinem executionis, est tamen prior secundum ordinem intentionis : & ita principalior. nu. <i>mero</i>	70

I N D E X.

<i>mero</i> 26.	44
Finis primò duplex, ultimus & medius. Vltimus item duplex, uerus & falsus, medius item duplex. numero 4.	13
Finis principalis actus uirtutis, nequeunt esse laus, honor, fama & gloria. nu. 44.	72
Finis principalis orationis iustus nequeunt esse temporalia. nu. 43.	62
Finis quartò duplex bonus & malus, cum suis definitionibus. nu. 8.	13
Finis quintò duplex principalis & minus principalis cum suis definitionibus. nu. 9.	13
Finis tertio duplex, operationis, & operantis. n. 7.	13
Finis uerbum, masculino & fœminino genere profertur. nu. 2.	12
Finium humanarum actuum cognitio ad rectè uiuendum, & examinandam conscientiam necessaria. nu. 1.	12
Fortia facta ob honorem, aut pudorem peccata. numero 31.	54
Fortunius Cantaber laudatus. nu. 29.	45

G

Gloriam ob humanam facere aliquid, tanquam ob pretium uel alias differunt. nu. 64.	98
Gloriam Romani gentiles cur uitæ præponebant. numero 52.	73
Gloria pro seruanda non obiisse Eleazarum, sed pro uirtute, quæ gloriam meretur. nu. 53.	73
Gratianus aliqua tribuit utiliter Augustino cōtrarius Erasmo, qui multa ei damnosè adimit. nu. 2.	12
Gratiæ gratū faciētis effectus quidā insignis. n. 19.	28

L 2

I N D E X.

H

Honoraria bona quæ probāt esse inepta pro fine actus uirtutis, intelligenda de fine principali, & quæ contrarium probant de minus principali. nu. 46. 73

Honoraria bona quæ sunt quinque tum demum pro fine minus principali recte poni cum referuntur in alium actum; aliās non, cum pulchra declaratione. nu. 62. 98

Honoraria bona. s. reuerentia, laus, fama, honor & gloria conueniunt. Primò quòd nunquam aliud pro alio ponitur, secūdo quòd nullū eorum est uirtus, & quòd sunt bona externa fortunæ, excepta aliquando reuerentia, & quòd non sunt propter se amanda. nume. 50. Tertio quòd omnia illa sunt maiora quàm pecuniaria. Quarto quòd sunt maiora quàm uita, & alia corporalia bona. nu. 51. 73

Honor exhibetur & recipitur iustè cū debetur & spontè datur. nu. 56. 87

Honorariorum bonorum appetitus inordinatus, ut plurimum ueniale peccatum, sed quinque casibus mortale. nu. 59. 106. Quod ipsum dicendum de contemptu eorum. num. 60. & etiam de appetitu & contemptu cæterorum bonorum utilium. nu. 61. & de complacentia & displicentia, de obtentu omnium tam honorariorum, quàm aliorū utilium. nu. 60. 88

Honorariorum bonorum appetitus non referens ea in aliud, est malus. nu. 58. 88

Honorariorum bonorum appetitus uel contemptus fit bonus ex bono fine, qui triplex ponitur à Thoma. nu. 55. cui adduntur alij tres. nu. 56. 87

Honor

I N D E X.

Honorariorum bonorum, quæ sunt quinque, appetitus et contemptus, suapte natura neque bonus, neque malus. nu. 54.	87
Honore pro seruando moriendum, uulgatum elogium, sed error, nisi intelligatur et c. nu. 53.	73
Honor iam quæsitus, cur magna cura conseruandus. numero 74.	106
Honor quid? nu. 48.	73

I

In fidelium actus non omnes mali. nu. 15.	28
Intellectus dicti quotidiani Gregorij de laudis re- quisitione. nu. 65.	98
Intellectus illius Pauli, Qui gloriatur in Domino glo- rietur, et c. nu. 44.	72
Intellectus l. Codicillis. §. Matre. ff. de leg. 2. n. 52.	73
Intellectus l. Isti quidem. ff. Quod met. cau. nu. 51.	73
Intellectus quorundam Domini dictorum, et aliorum doctorum. nu. 69.	106
Intentio est actus uoluntatis et qualis. nu. 2.	12
Iustitiæ non contrahit, uolens quod suum non est, si non est alienum. nu. 63.	98

L

Laudem uel gloriam ob humanam facere princi- paliter, quod institutum est principaliter ad gloriam Dei, non est mortale contra Ang. nu- mero 64.	98
Laudis et gloriæ bene et male appetitæ, quinque ex- empla quotidiana. nu. 66.	98
Laudis, gloriæ, uel honoris, de excellentia, qua quis caret, appetitus, non est mortalis contra Abulen. nu. 63	98

I N D E X.

Laureæ honoris litterariæ tres.	Baccalaureatū,
Licentiatū, & Doctoratū. nu. 45.	72
Laus etiam sine sermone litteris sacris & canonicis.	
numero 47.	73
Laus non solum uirtuti sed etiam alijs bonis debita.	
numero 47.	73
Laus quid? & in quo ab honore differat. nu. 47.	73
Legibus aliquot cur renunciari potest, licet principalis publicam utilitatem, quàm priuatam respiciat.	
numero 29.	45
Lex iusta principalis fit ob utilitatē publicam, quàm priuatam. 27.	45

M

M ediorum in finem relatio fit uno actu, quandoque pluribus, inter quæ plurimum distat. numero 17.	28
Mutuans, iustè sperat lucrum minus principaliter. numero 39.	62

O

O ciosum omne deliberatum, quale est, quòd sine careat malum, & ideo nullus actus in individuo indifferens. n. 58.	88
---	----

P

P atrem magis tenetur diligere filius, quàm pater filium. nu. 52.	73
Peccatur non habitu, sed actu cum exemplo quotidiano. nu. 23.	28
Pœnas qui statuunt, & qui ob eas obediunt, ut peccat. numero 40.	62
Predicanti ob gloriam humanam, non queritur laureola doctoralis. nu. 44.	72

Præmia

I N D E X.

Premia qui statuunt, & qui ea querunt ut peccant.
numero 41. 62

R

R *Efferre in Deum nos, omniaq; nostra, actu uel uirtute utile, sed non semper necessarium. n.*

16. 28

Refrendi nos & nostra Deo, modus utilis. nu. 19. 28

Refri posse omnia que non sunt peccata in Deum.
numero 15. 28

Regula illa, cuius finis malus est, & c. sine ulla exceptione uera. nu. 30. 54

Relatio duplex: actualis & uirtualis, que diffinitur exacte. nu. 18. 28

Resitutio bonorum pecuniariorum excusatur si fieri non potest absque amissione honorariorum. numero 45. 72

Reuerentia quid? nu. 49. 73

S

S *cire ut scias tantum, si, & quando peccatum. numero 24. 29*

T

T *imore Deo seruientium, qui bene, & qui male merentur. nu. 42. 62*

Timorem que non compatitur charitas. n. 42. 62

Timor seruilis qui bonus, & qui malus. n. 40. 62

V

V *erbum, propter, quatuor causas significat, efficientem, finalem, & c. n. 3. 12*

Vitam honori & glorie, & uirtutem uirtuti preferendam. nu. 53. 73

F I N I S.

De significationibus
Lunae.

Cum Luna est in Ariete, hominibus
est, minuire sanguinem, de
brachio, et balneum intrare.
et iter incipere, et omnia ne-
gotium facere. Medicinam
aliquam capiti facere, non
est hominibus.

In Tauro, optimum est funda-
menta facere, sive forum
sive terrarum; et intrare
forum ad habitandum, et
incipere iter cuius negotia-
tionis, plantare arbores,
et omnia opera signorum facere,
medicinam accipere, sangui-
nem minuire, uxorem
ducere, et desponsare.

In Gemmis, non est bonum mittere
sanguinem de brachio, nec in
brachijs facere aliquam medicinam,
nec incipere iter, ad amicum ire,
nec societatem copulata, nec ve-
lum erigere.

In Cancro, bonum est accipere me-
dicinam, incipere iter causa
negotiationis, bonum intrare
noham, vestimenta emere.

In Leone bonum est loqui Regibus
vel principibus, et incipere iter
causa belli, et mittere galas
in dorsum, et emere aurum,
et res auri coloris: sed non
est bonum accipere medicinam.

In Virgine bonum est arare et
spernare, et sua opera rusticum

facere, & terram & animalia
emere, & aedificia facere.

In Libra bonum est tractare
opera omnia, q̄ pertinent ad
ferias & matrimonia, Bonu-
m est consiliari, et delibere.
rari omnia, q̄ pertinent ad
aliquam prudentiam.

In Scorpione nihil est bonum ni-
cipere: nam tunc omnia mi-fero-
tumata sunt, & valde ti-
mendum est de itinere.

In Sagittario bonum est iter facere,
argentum emere vel vendere,
et omnia opera festinanter agere,
Sanguinem mittere, Medi-
cinam accipere, & incipere
iter causa negotiationis.

In Capricorno bonum est Venari
& aucupari, & omnia opera
rusticalia facere, omne curare
frumentum, Gerere, fabas
& iter incipere, & omnia curare.

In Aquario bonum est Vellere
naues, iter per ^{mare} ~~mare~~ incipere,
Velum in altum tendere, &
subtilium rationem facere,
sicut est Seta, vel serena.

In pisce bonum est accipere
medicinam & tractare de
his, q. pertinent ad pacem.

